SIGISMUNDI STORCHENAU

IN ACADEMIA VINDOBONENSI

LOGIC. ET METAPH.

PROFESSORIS PUB. ORD.

INSTITUTIONES

METAPHYSICÆ

IN IV. LIBROS DISTRIBUTÆ.

LIBER II.

Editio Altera

AB AUCTORE EMENDATA.

VENETIIS

PROSTAT VENALIS SUB APOLLINIS SIGNO

Typis Josephi Molinari

1825.

PROLEGOMENON IN COSMOLOGIAM.

Quid cosmologia?

§. I. *Cosmologia* notiones generales, quæ huic, aliisque mundis possibilibus competunt, examinat (ont. §. 2.): recte igitur scientia mundi in genere appellatur. Notiones porro has ab mundo hoc præsente abstrahendas esse per se manifestum est.

Quæ illius partes?

II. Quæ huic mundo conveniunt, ac in metaphisica attentionem merentur, vel ad illius existentiam, vel ad perfectionem, vel ad naturam, ejusque leges pertinent. In tres igitur sectiones tota hæc pertractatio congrue distribuitur.

Schol. Primus doctrinam de mundo in artis formam redegit, & systemati metaphysico inseruit Christianus Wolfius: quam ob rem ipse se se in sua ad cosmologiam præfatione satis dilaudat. Quod autem ad utilitatem hac ex disciplina hauriendam attinet: ea omnium facile princeps est, quod per illam in claram potentissimi juxta, ac sapientissimi Conditoris cognitionem deducamur, qui omnis philosophiæ finis est nobilissimus.

SECTIO I.

De mundi existentia.

Quæ hujus sectionis summa?

§. III. Cum de existentia mundi disserendum est, res ipsa postulat, ut primum nonnullis de ejus notione generatim præmissis, inquiramus, quanam ipse ratione existentiam

obtinuerit; tum utrum fato cuidam subjiciatur cum ipse, tum res mundanæ: denique cum præcipuas mundi, de quo agimus, partes corpora constituant, generales eorum proprietates, & ex quibus eadem coalescunt, elementa investiganda veniunt. En totius sectionis summam.

Schol. De mundo nempe *corporeo* solum, sive *materiali* in hæc metaphysices parte tractandum est: quod ad substantias spirituales, quæ mundum, ut ajunt, *intelligibilem* consistuunt, attinet, earum pertractatio proprium in psycologia locum habet.

CAPUT I.

De Notione Mundi Generatim.

Quid nexus ratione spatii, et temporis?

IV. Si *a* contineat rationem, cur *b* ipsi vel coexistat, vel succedat, *b* continet determinationem sine *a* non possibilem: igitur *a*, & *b* connexa sunt (ont. §. 60.). Priori in casu nexum dicunt esse *ratione spatii*: est enim spatium ordo simultaneorum coexistentium in serie physice continua (ont. §. 201.); in posteriori vero *ratione temporis*, cum tempus sit ordo successivorum (ont. §. 211.). Si porro *b* continet rationem, cur *c* ipsi vel coexistat, vel succedat, erit similis nexus inter *b*, & *c*, & sic deinceps. Ex hoc autem; sequitur *a* quoque cum *c* connexum esse; quæ enim cum uno tertio connexa sunt, inter se quoque connecti manifestum est. (conf. ont. §. 75.)

V. Ponamus exitere seriem entium connexorum, *a. b. c. d. e. f.* erit *a* cum *b*, cum *c*, cum *d*, cum *e*, cum *f*; & *b* cum *c*, cum *d*, cum *e*, cum *f*, item *d* cum *e*, cum *f*, connexum. In serie igitur entium connexorum quodlibet ens cum quovis alio in eadem serie connectitur.

Coroll. 1. Igitur & plures series, quæ ex entibus inter se connexis constant, connexæ esse possunt, si modo aliquod ens ex una serie cum aliquo ente alterius seriei connectantur.

Coroll. 2. Possibilis proinde est series, quæ ex pluribus seriebus entium connexorum inter se connexis componatur.

Quid nexus per caussas finales, et efficientes?

VI. Si, quæ ratione spatii inter se connectuntur, ita constituta sint, ut unum sit propter alterum, sive si ens intelligentia instructum unum ordinet ad alterum, ea connectuntur per *caussas finales*; est enim finis, propter quod caussa efficiens agit (ont. §. 158.): Si connexorum ratione temporis alterum in actione præcedentis rationem suæ existentiæ agnoscat, ea connectuntur per *caussas efficientes*; est enim caussa efficiens, cujus caussalitas in actionem consistit (ont. §. 144.)

Quid mundus?

VII. *Mundus*, seu *universum* est series composita ex pluribus seriebus entium per caussas tum finales, tum efficientes connexorum, quæ alterius seriei pars non est.

Coroll. Omnia igitur hujus mundi entia inter se connectuntur, itaque inter se locantur; ut unum contineat rationem, cur alterum eidem vel coexistat, vel succedat.

Schol. Definitio hæc communis est, convenitque tam mundo huic existenti, ac sensibus nostris obvio, quem propterea *aspectabilem* dicimus, quam omnibus aliis possibilibus, quos dari certum est, cum id genus series connexæ nequaquam repugnent. Conformatur autem abstractione proprietatum maxime generalium, quæ nemini tantillam attentionem adhibenti non possunt non esse notæ. Profecto contemplantes universam hanc mundi machinam uno prope intuitu detegimus quam plurima entia simultanea, solem, terram, reliquosque

planetas, ac stellas fixas, eaque inter se ita constituta, ut unum alteri inserviat, quemadmodum id elucet ex iis, quæ sol telluri nostræ præstat eam illuminando, calorem impertiendo, arcendo frigus &c. Idem in telluris nostræ partibus non minus conspicuum est, ut adeo de nexu per caussas finales dubitari nequeat. Continua deinde entium successio, cui ignota esse potest? nonne series est haud interrupta generationum in plantis, belluis, hominibus? nonne experientia quotidiana docet, res omnes mutabiles, ac contingentes esse quæ propterea caussa effectrice egeant (ont. §. 155.)? igitur nec minus palam est dari in mundo nexum per caussas efficientes. Quare non est, cur allatam mundi definitionem probare quis tenuat: neque vero ultima verba otiose adjecta sunt; ea enim notant seriem hic intelligi, quæ ex entibus omnibus tam præteritis, quam presentibus, & futuris, quatenus nimirum ad illorum connexionem pertinet, coalescat, quo ea, quæ Langius Wolfio objecerat, refutantur. Vide Baumeisterum.

Phil. defnit defn. 567.

Mundus est ens compositum.

VIII. *Mundus est ens compositum.* Cum mundus sit series composita ex pluribus seriebus entium connexorum (§. præc.), evidens est, mundum esse ens, quod in plura entia, ex quibus certa quadam ratione conjunctis coalescit, resolvi potest: sed quod ejusmodi est, est ens compositum (ont. §. 170.): ergo mundus est ens compositum.

Coroll. 1. Essentia igitur mundi consistit in certo nexu certarum partium, id est, in modo, quo omnia simultanea, & successiva inter se consocientur (ont. §. 171.)

Coroll. 2. Omnes mutationes, quæ in mundo aspectabili eveniunt, motu perficiuntur (ont. §. 216.).

IX. *Saltus* fit, cum ab uno extremo ad alterum devenitur non transeundo per media. *Casus purus*, aut *fortuna* est rationatum sine ratione sufficiente, aut effectus absque sua caussa effectrice. Quid saltus, et casus?

Schol. Data saltus definitio generalis est, duasque, sub se species complectitur. Primam consistuit transitus a ratione sufficiente remota ad rationatum omissa proxima, quod Bohemius exemplo hominis super terra nive tecta gressu ordinario progredientis, tum saltuatim redeuntis illustrat: altera est mutatio quantitatis continuæ ab una magnitudine ad aliam non transeundo per omnes medias ejusdem generis magnitudines, qualis contingeret, si celeritas octo graduum in corpore moto uno momento individuo mutaretur in celeritatem duodecim graduum. *Cosmol. trans. c.* 1. §. 120. *sch.*

X. *Saltus, & casus in mundo non dantur.* Evidens quippe est, utrumque pugnare cum nexu, quo omnia hujus mundi entia copulantur (§. 7. cor.). Deinde quod ad priorem altus speciem: ratio remota non est ratio sufficiens rationati, nisi ope interpositæ rationis proximæ: rationatum proinde ejusmodi foret absque ratione sufficiente, quod universim repugnat (ont. §. 21.). Posterior autem excluditur per legem continuitatis, quam in rerum natura extare gravissimis argumentis palam fecit Boscovichius. Saltus et casus non dantur in mundo. *Diss. de log. cont. et theor. phil. p.* 2.

Coroll. Sublato igitur nexu res in mundo casu, & per saltum evenire possent, atque sic mundus realis transiret in fabulosum, & phantasticum, qualis in somnio apparere solet.

Schol. Qui tamen fit, quærunt hoc loco aliqui, ut per multa casu, & fortuito evenire dicamus? ii norint, oportet, *fortunam* vulgo sonare concursum caussarum minime prævisum propter obscuritatem, ait Tul- *Q. acad. l.* 2.

lius „ ignorationemque caussarum fortuna „ efficit multa improvisa, nec opinata “. Ea nimirum in familiari sermone casui, aut fortunæ tribuimus, quæ, cum minime a nobis aspectabantur, accidunt, quorumque ratio, aut caussa efficiens nobis ignota est; re tamen ipsa nihil est, quod ratione sua, aut caussa destituatur: vide Bufferum. Unde patet nomen *fortunæ* in se spectatum, aut relatum ad ens infinita intelligentia præditum omnino inane esse, & ab nostra solum ignoratione significationem quampiam sortiri, quod Juvenalis innuit: „ sed te nos facimus, fortuna, deam cœlo„ que locamus “. Atque inde fit, ut quo quis plura ignorat, eo ipsi plura casu, & fortuito accidant, ex quo ortum est illud, quod in proverbio dicitur: *ubi parum ingenii, ibi plus fortunæ*. Quia porro homines ita fere comparati sunt, ut mirari soleant, cum ipsis quidpiam casu accidit; frequens in rebus quibusvis admiratio insignem testatur ignorantiam, & quo quis sapientior est, eo pauciora admiratur.

Traité des premi. ver. p. 2. ch. 24. n. 154. Sat. 10.

E nexu entium ordo universalis,

XI. *E nexu entium mundanorum universali quidam ordo enascitur*. Cum omnia entia mundana & per caussas finales, & per effectrices connexa sint (§. 7. cor.), datur quædam similitudo tam in collocatione, quam in successione entium mundanorum conspicua, ac proinde ordo quispiam (ont. §. 77.), qui, cum ad omnia entia pertineat, universalis quoque est (ont. §. 81.): igitur e nexu entium mundanorum universalem quemdam ordinem enasci in aperto est.

et sapientia conditoris elucet.

XII. *E nexu entium mundanorum summa Conditoris sapientia elucet*. E nexu entium mundanorum perfectissima quædam subordinatio mediorum ad obtinendos fines a Conditore præstitutos elucet, ut attendenti perspicuum est; sed perfectissima subordinatio

mediorum ad fines opus est summæ sapientia: igitur e nexu entium mundanorum summa Conditoris sapientia elucet.

Schol. Præsentis theorematis veritas clariori in luce constituetur, cum de mundi perfectione sermo fuerit.

CAPUT II.

De Existentia, & Origine Mundi.

XIII. *Mundus corporeus existit.* Sensus enim de corporum existentia nos nequaquam fallunt (log. §. 177.). Et profecto, si sensationes nostræ a nulla caussa externa pendeant, qui fit, ut imaginationes nostræ a sensationibus tanto claritatis intervallo recedant? quid enim? an vis illa cogitandi jam minuitur? jam augetur? an vero, si ipsa quidem immutata perseveret, modo ipsa sese quasi adstringit, & cohibet? modo relaxat, & solvit? ut ait Winklerus. Hoc alterum certo fieri nequit: secus enim posset ea, cum liberet, imaginationibus quoque suis eum claritatis gradum tribuere, quod constanter impertit sensationibus, quod cum experientia pugnat; pendent igitur sensationes nostræ a caussa externa; quæ vero illa? nonne corpora, ipseque adeo mundus corporeus? Mundus existit? Cosmol. §. 493.

Schol. Qui mundi corporei existentiam inficiantur, solasque substantias spirituales existare putant, *Idealistarum* nomenclationem sortiti sunt: horum aliqui longius progressi omnia prorsus entia præter se ipsos, id est, suum spiritum tollunt, *Egoistæ* propterea dicti, quorum in numero ad tempus saltem fuisse Cartesium suspicantur nonnulli, quod in meditationibus de prima philosophia de omnibus rebus a sua mente distinctis dubitare voluit; verum hi injuriam facere viro doctissimo mihi quidem Quid idealismus, et egoismus.

videntur. Minus a vero abhorret, quod Psaffius docet: Egoistas speciem esse quamdam eorum, qui ceteroquin Malebranchio adhærent, suaque dogmata non libris, sed privatis solum instructionibus propagare student: referunt Trivoltienses in novellis litterariis sub finem adjectis, Malebranchii discipulorum unum aliquem disputationem bene longam cum socio quodam Parisiis habuisse, seriaque mente affirmasse, se solum esse spiritum creatum, ac nihil omnino nec ex spirituum, nec ex corporum genere præter se extare.

Orat. de egoismo p. 24.

Mémor. de Trévoux de l'ann. 1713. au mois de Mai.

Quod ad *Idealistas* attinet, viam ipsis ad absurdam, hanc opinionem Malebranchium stravisse indubitatum est; quamquam & Leibnitii, Wolfiique harmonia præstabilita eo sine ambagibus deducat, quemadmodum alias demonstrabo. Primus quidam, qui aperte idealismum professus est, videtur fuisse Michael Angelus Fardella Siculus, in ipsius enim logica, quæ priori sæculo Venetiis lucem aspexit, existentia corporum aperte negatur. Hujus vestigia pressit Gregorius Berkeley Hybernus edito primum Dublini anno 1710. libro *de principiis cognitionis humanæ*; tum triennio post dialogis aliquot Londinensibus typis vulgatis inter Hylam, & Philonoum, in quibus id unum egit, ut nulla extare, nec extare posse corpora extra spirituum ideas commonstraret. Idem subinde docuit Arthurus Collier Anglus in *clavi universali*, sive *inquisitione veritatis* Londini annum circiter 1733. edita. Sed vana hæc sunt delitantium somnia, nec refutatione digna: quare missis his ad argumentum philosopho dignius transeamus, ac sedulo inquiramus, quanam ratione mundus hic aspectabilis ad existentiam pervenerit.

XIV. *Mundus eget caussa effectrice.* Cum mundus sit ens compositum (§. 8.) , necesse quoque est , ut sit ens contingens (ont. §. 173. cor.) ; se omne ens contingens eget caussa effectrice (ont. §. 165.) : igitur & mundus . Mundus est productus.

Coroll. Non est ergo mundus ens improductum , ac proinde exstat ens aliquod ab ipso diversum .

Schol. Nullum profecto vestigium alicujus necessitatis absolutæ in hoc mundo elucet ; imprimis enim potest is absque contradictione cogitari ut non existens , quemadmodum tot alios possibiles , nec tamen existentes concipimus ; deinde sive totius universi conformationem , sive singulas ejus partes majores , minoresve , sive denique singularum partium formas , aut figuras contemplemur , omnia videmus arbitraria , neque ulla apparet contradictio in eo , ut ponatur hæc vel illa pars deesse , ut cogitentur plures , vel pauciores , majores , vel minores , remotiores , vel viciniores planetæ ; stellæque inerrantes : mundus igitur hic ita existit , ut hypothesis de illius non existentia nequaquam repugnet ; quod autem tale est , prorsus contingenter existit , necessitas siquidem absoluta , & possibilitas non existendi contradictorie sibi opponuntur . Atque sic evertitur impia Aristotelis de mundi æternitate opinatio ; docuit quippe Aristoteles totum hunc , quantus quantus est , mundum ab nulla caussa pendere , sed æternum esse , ipsoque Deo ab æterno coexstitisse , uno fere hoc nixus principio : *motum non posse esse nisi æternum :* huic alia subinde adjecit argumenta Proclus magnum peripateticæ scholæ lumen ; sed hunc cum magistro suo egregie refutavit Benedictus Pererius S. I. Videatur Genuensis . Fuerunt quidem non pauci , qui cum Trapezuntino Quæ opinio Aristotelis de ortu mundi ? *Elem. Metaph. p.3. p.32.*

græco sæculi quinti decimi scriptore Aristotelis caussam susceperunt, quorum alii ejus sententiam ita mitigarunt, ut confidenter assererent ex Aristoteli mente mundum a Deo ex naturæ necessitate, atque hinc ab æterno productum fuisse; alii omnem prorsus erroris suspicionem hac in re ab ipso removere conati sunt; verum actum egerunt utrique; res enim est nimis quam manifesta, ac doctrina hæc præcipuum totius philosophiæ Aristotelicæ caput constituit. Ceterum uti impium hoc dogma avide arripuerunt illi, qui se in atheis profitebantur, ita nullo non tempore ab aliis mentis sanioris philosophis acerrime impugnatum est; quapropter putidissimi mendacii reus est nuperus auctor, qui velut ex tripode pronunciat, potiorem philosophorum Christianorum æque, ac gentilium partem omni ætate agnovisse necessariam, ac independentem mundi existentiam, illique eam tribuisse naturam, quæ per sese omne initium, ac finem excludat. Ut porro omne atheis telum extorqueamus, necesse est, ut hoc loco progressum caussarum seu essentialiter, seu accidentaliter subordinatarum in infinitum, in quem, tamquam munitissimam arcem, ipsi se conjiciunt, expugnemus (vid. ont. §§. 151. 108. sch.).

Histoire nat. de l'ame. p. 3.

Progressus in infin. vi def. non habet caussam primam, est tamen ens contingens:

XV. *Progressus in infinitum non habet caussam primam*; est enim vi difinitionis series caussarum subordinatarum absque caussa prima (ont. §. 151.).

XVI. *Progressus in infinitum est ens contingens*. Omne ens contingens est sibi insufficiens ad existendum (ont. §. 104. cos. 3.): ergo series infinitorum entium contingentium, quorum unum alterum ad existendum determinat, non est aliud, quam collectio infinitarum insufficientiarum ad existendum, atqui collectio infinitarum insufficientiarum

ad existendum non efficit unam sufficientiam sicut infiniti zeri non efficiunt unitatem: ergo series infinitorum entium contingentium, quorum unum alterum ad existendum determinat, est ens sibi ad existendum minime sufficiens, ac proinde ens contingens; sed progressus in infinitum est reapse series infinitorum entium contingentium, quorum unum alterum ad existendum determinat: igitur progressus in infinitum est ens contigens.

XVII. *Progressus in infinitum habet caussam primam*. Omne ens contingens habet caussam efficientem, eaque est ipsum ens necessarium (ont. §. 155. cor.); sed progressus in infinitum est ens contingens (§. præc.): igitur progressus in infinitum habet caussam efficientem, quæ est ipsum ens necessarium; atqui ens necessarium, cum a nulla amplius caussa pendeat (ont. §. 105.), est caussa omnium omnino prima: ergo progressus in infinitum habet caussam primam. habet igitur caussam primam,

XVIII. *Progressus in infinitum secum ipso pugnat*. Pugnat aperte secum ipso habere, & non habere caussam primam; sed progressus in infinitum habet caussam primam (§. præc.) & non habet caussam primam (§. 15.): ergo progressus in infinitum secum ipso pugnat. et vel ideo repugnat.

Schol. 1. Deinde nonne, qui ponit progressum in infinitum, ponit caussas subordinatas? jam quæso, caussæ hæ subordinatæ habentne caussam primam, vel non? si illud: tum habent, & simul non habent caussam primam, ipseque progressus procedit in infinitum, & simul non; si hoc, tum caussæ subordinatæ nulli caussæ, id est, nihilo subordinatur, proindeque sunt simul subordinatæ, & simul non. Probe tamen notandum est, hic solum agi de eo in infinitum progressu, quem athei statuunt, quorum opinione excluditur omnis caussa prima, quocumque sensu, vel modo ipsa

accipiatur, seu extra, seu intra seriem, seu tempore, seu natura prior, alium siquidem progressum in infinitum admittunt ii, qui putant potuisse mundum ab æterno creari; docent nimirum posse dari seriem caussarum infinitam absque prima, quæ sit intra seriem, vel ad eam pertineat, non tamen absque prima, quæ sit extra seriem, & hac non quidem tempore, sed tamen natura prior; hi alio ex capite infra impugnabuntur: nunc atheorum objectis satisfaciendum.

Satisfit objectis.

1.) Ex eo, inquiunt, quod quivis miles non sit sufficiens cædendo hosti, non sequitur nec totum exercitum ad id sufficere; item tametsi ens simplex extensum non sit, est tamen compositum ex simplicibus coalescens extensum: igitur neque ex eo, quod singula entia seriei infinitæ sint contingentia, sequitur totam seriem infinitam esse contingentem. Ratio paritatis in eo sita est, quod a sensu, ut ejunt, distributivo ad collectivum, a partibus ad totum argumentari non liceat; atqui huc argumentum §. 16. recidit.

℟. Quidquid sit de casibus specialibus, id certissimum est argumentationem a casu distributivo ad collectivum esse legitimam, cum de toto negatur aliquod prædicatum, quod singulis partibus seorsum acceptis nec adæquate, nec inadæquate convenit; cum enim totum sit idem cum omnibus partibus simul sumtis, & quævis pars sit inadæquate eadem cum toto (ont. §. 66. sch.), fieri nequit, ut prædicatum toti conveniat, quod singulis partibus nulla ratione, nec inadæquate, vel ut dici posset, *inchoative* convenit: ita quia quivis globus ligneus caret principio vitæ, collectio etiam infinita globorum eodem destituetur; vel si ponas infinitam collectionem hominum cæcorum,

non deprehenses in ea potentiam videndi vel hoc ipso, quod singuli homines ejus collectionis seorsum accepti eadem privati sint. Idem prorsus evenit in casu præsente: quodvis ens ponitur contingens, seu insufficiens ad existendum, contingentia autem, seu insufficientia ad existendum nulla ratione, nec *inadæquate* quidem, aut *inchoative* est necessitas, aut sufficientia ad existendum, quin ipsi potius contradictorie opponitur: nullo igitur pacto fieri potest, ut in collectione etiam infinita entium contingentium contineatur necessitas, aut sufficientia ad existendum; immo cum collectio essentiam, & naturam entium non mutet, sicut ex duobus entibus contingentibus non sit unum necessarium, ita nec ex infinitis necessitas aliqua extunditur; & ratio est, quia collectio insufficientiarum est collectio negationum sufficientiæ; sed infinitæ negationes sufficientiæ nequaquam constituunt unam sufficientiam, sicut nec unam affirmationem. Certe, ut præclare monuit Buffierius qui ex collectione infinita entium contingentium arguit ipsam esse necessariam, & sibi ad existendum sufficientem, nec caussa effectrice egentem, non minus inepte ratiocinatur, ac qui videns catenæ cujuspiam ex alto pendentis extremum inferius negaret altero catenæ ejusdem extremo egere, quo retineatur, quod poneret annulos infinitos, quorum alter alterum sustineat. Quod autem ad exempla allata attinet: imprimis tametsi quivis miles seorsum non habet vires sufficientes ad cædendum hostem, habet tamen jam aliquas vires, atque adeo sufficientiam aliquam *inadæquatam*, seu *inchoatam*; jam vero manifestum est multas vires de se insufficientes constituere posse unam vim sufficientem: deinde cum extensio aliud non sit, quam

positio partium extra partes, ac multitudinem partium involvat, facile concipi potest, quomodo ex pluribus inextensis juxta se positis, & certo quodam modo cohærentibus unum extensum exsurgat, quemadmodum ex collectione unitatum numerus efficitur, ut nempe unitas, etsi non sit numerus, est tamen initium numeri, ac proinde plures simul numerum constituere possunt: ita simplex, licet non sit extensum, est tamen aliquod extensionis initium, ac ea propter una cum aliis extensum constituit. Denique generatim, cum argumentum ducitur a partibus ad totum, rite attendendum est, de quo prædicato sermo sit: alia sunt essentialiter relativa, & a ratione totius, seu partium multitudine pendent; alia singulis duntaxat, *qua* partibus conveniunt; alia denique singulis interne, ac essentialiter sine omni respectu ad totum, seu partes competunt. Quæ primi sunt generis, affirmantur de toto, & nequaquam de singulis partibus seorsum, ut *esse extensum*; quæ alterius: affirmantur de partibus, quamdiu ratio partis attenditur, non vero de toto *ut* toto, ubi amplius ratio partis non habetur, *ut esse unum*: quæ ultimi: affirmantur de toto, & singulis partibus, *ut esse contingens*.

2.) Posita serie caussarum infinita, seu, quod idem est, æterna, tota series foret æterna tametsi quodvis ens seorsum non esset æternum: ergo etiam posita serie caussarum infinita, tota series posset esse necessaria licet quodvis ens seorsum non esset necessarium sed contingens.

R. *Trans. a. n. cons.* Qui ponit seriem caussarum infinitam, ac proinde æternam, ille in ipsa hypothesi clare, & explicite ipsius æternitatem ponit: eadem contra hypothesi nec explicite, nec implicite involvit ne-

cessitatem ad existendum, sed id ipsum in quæstione versatur; quæritur nempe, utrum, si fingamus seriem æternam, ac infinitam entium contingentium, eo ipso etiam series hæc necessitatem ad existendum habitura sit. Atque hæc quæstio non per hypothesim aliquam, sed validis argumentis decidenda est; est autem validissimum hanc in rem argumentum in eo positum, quod infinitæ etiam insufficientiæ collectæ reapse sint infinita nihila, quæ unam adæquatam, & plenam sufficientiam neutiquam efficere possunt. *Transmisi* vero antecedens, quia hypothesis ea secum ipsa omni ex parte pugnat; unde series reapse foret simul æterna, & simul non; primum: quatenus id explicite asseritur; alterum: quia sicut quodvis ens haberet initium existendi; ita tota entium collectio simul initio carere non posset.

3.) Series caussarum efficientium sibi subordinatarum absque caussa ultima non repugnat: igitur neque series caussarum efficientium sibi subordinatarum absque prima: *c. p.* ideo primum: quia in illa series cujuslibet effectus potest assignari sua caussa sufficiens; sed etiam in hac serie posset assignari cujuslibet effectus sua caussa sufficiens: ergo si illud, etiam hoc.

℞ *c. ant. cons. ad prob. d. M.* Quia in illa serie potest assignari cujuslibet effectus caussa *plane*, & *adæquate* sufficiens *c. M. inadæquate* sufficiens *n. M.* & sic. *d. m. n. cons.* Dispar nimirum ratio est: series caussarum absque ultima est ejusmodi series, in qua quævis caussa suum effectum producit ita, ut effectus rursus in caussam abeat, novumque effectum edat; idque sine fine, qua in re nulla prorsus est repugnantia; cum enim prima caussa ab ente a tota serie distincto existentiam obtinuerit, potest

ipsa ut jam existens caussa esse plene, & adæquate sufficiens sui effectus, & sic porro. Ab opposito vero cum in serie infinita regredimur, quævis caussa, quæ assignatur non est adæquate sufficient, nisi ut jam existens; existientiam autem a caussa proxime antecedente habet, & rursus ab altera, & sic porro in infinitum: quia igitur hoc de quavis caussa in serie tali infinita affirmatur evidens est in ipsa serie nullam esse caussam ultimo, & adæquate sufficientem. Sit series *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, &c. in infinitum; sit *a*, productum ab *b*, *b* ab *c*, *c* ab *d*, &c. certum est *b* non produxisse ipsum *a* nisi ut jam existens, sed *b* non fit existens, nisi cum producitur ab *c* jam ante existente; igitur ratio plene sufficiens ipsius *a* non continetur in *b*, sed partim in *b*, partim in *c* existente; atqui ut *c* existat, necesse rursus est, ut antea existat *d*: ergo ratio ultimo sufficiens ipsius *a* & in *b*, & in *c*, & in *d* continetur. Quod cum semper redeat, tametsi entia in infinita accumules, luculente patet in tota serie caussarum contingentium etiam infinita non deprehendi vel unius effectus caussam plene, & ultimo sufficientem; sed redeundum tandem esse ad ens necessarium a tota serie distinctum (conf. ont. §. 150. cor. 1.).

Quæ opinio Stoicorum, et Platonis de mundi ortu? *Schol.* 1. Qui e veteribus ab refutata nunc Aristoteli sententia discesserunt, mundumque a Deo factum esse docuerunt, in alium scopulum impegerant, putantes, materiam saltem, ex qua corpora mundana coaluerunt, a se ipsa æternum existisse. Teste Justo Lipsio (*a*) certum obtinuit apud omnes Stoicos dogma, materiam æque æternam, omnisque initii expertem esse, ac ipsum Deum. „Dicunt, ait Seneca (b), ut „scis, Stoici nostri, duo esse in rerum na„tura, ex quibus omnia fiant; caussam, &

(a) *Physiol. Stoi. l.* 1. *diss.* 4.
(b) *Ep.* 65.

„ materiam: materia jacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moveat. " Nec desuerunt aliarum sectarum philosophi qui hanc opinionem amplecterentur; verum illud in acrem ab ipsis disceptationem vocabatur: utrum materia ab æterno informis, atque ab omni qualitate, & pulchritudine vacua jacuerit, antequam Deus ad eam disponendam, ac exornandam accesserit; utrum vero qualitates, rerumque formæ in ea jam reconditæ latuerint, ut divina solum sollertia opus fuerit ad eas rite distribuendas; ac in ordinem rationi convenientem redigendas. Hoc alterum Stoici fere cum nonullis aliis arripuerunt; illud Platoni, & Academiæ placuit: „ Deus inquit ille, quidquid erat, quod in cernendi sensum caderet, sibi assumsit, non tranquillum, quietum, sed immoderate agitatum, ac fluctuans, idque ex inordinato ad ordinem reduxit." Addit deinde, materiæ malitiam, ac pervicaciam obstitisse voluntati supremi Numinis, ne talem ex ea faceret mundum, qualem cuperet, mali videlicet omnis, ac vitii expertem. Ex mente igitur Platonis Deus est quidem mundi auctor, non item materiæ effector, triaque statuenda sunt rerum omnium principia: Deus, materia, idea, quemadmodum docet Alcinous accuratissimus platonicorum dogmatum interpres. *Time. c. 14.* *Introd. in doctr. Plat. c. 12.*

XIX. „ Materia, ex qua mundus corporeus coaluit, non est ens improductum, & necessarium. " Vel enim hæc materia est ens compositum, vel ens simplex (ont. §. 170. cor. 1.); si primum: redit superior demonstratio (§. 24. cor.): si alterum, foret materia ens absolute perfectissimum (ont. §. 113. cor.), immutabile (ibid. §. 120.), & denique infinitum (ibid. §. 231.); atqui hæc evidenter absurda sunt; manifestum siquidem est, mul- **Materia mundi non est improducta.**

tas materiæ realitates deesse, & has, quas habet admodum esse limitatas: ergo materia ex qua mundus corporeus coaluit, non est improducta, seu necessaria.

et si forer, non potuisset a Deo disponi.

XX. *Si materia foret improducta, ea non potuisset a Deo in ordinem redigi.* Si materia esset improducta, & hoc ipso necessaria, ea foret absolute ab omni alio ente, atque adeo etiam a Deo independens (ont. §. 106.) atqui ens a Deo absolute independens nequit ab eo in ordinem redigi; qui enim hoc fiat si nullum Deus in eam dominium habeat, neque istud in se dominium concedere possit ens perfectissimum? atque hoc adeo verum est, ut ipse Plato illud ex parte agnoverit, quæ ratio est, cur materiæ pertinaciam Deo restitisse asseruerit: igitur si materia mundana a se ipsa extitisset, ea nequaquam a Deo in ordinem redigi potuisset.

Quid de ortu mundi Democritus et Epicurus?

Schol. Venio ad profanam Democriti, ac Epicuri de mundi origine doctrinam. Duo sunt rerum omnium principia, *plenum*, id est, atomi & *inane* seu vacuum; illæ numero: hoc extensione, ac magnitudine infinitum. Atomorum proprietates duæ *figura* & *magnitudo*; tertiam addidit Epicurus *pondus*, seu impetum internum, quo illæ ab æterno moverentur; quamquam & Democritus antea, observante Aristotele, atomum atomo graviorem dixerit, pro ratione nimirum molis; qua altera alteram exsuperet. Figura infinite variat, magnitudo adeo exigua, ut oculis non pateat; soliditas tanta, ut & individuæ sint, & pati, aut mutari nequeant. Ita Tullius. Atomi hæ a se ipsis ab æterno existunt, & in vacuo infinito perpetuo moventur: motus secundum Democritum unius tantum est generis, *obliquus* videlicet; verum Epicurus præterea & *directum*, & *declinatorium* statuit, huncque duplicem esse voluit;

De gene. et corrupt. l. 1. c. 8.

De fin. l. 1. c. 16.

Lucret. de nat. rer. l 2. v. 216. etc.

alterum in vacuo, cum secus atomi in corpuscula coire numquam possent: alterum in corpore animali, ac præcipue humano, unde hominum libertas oriretur, quemadmodum docet Moshemius in Cudworthum. Atomi denique æterno motu in infinito vacuo agitatæ in se mutuo impingunt; tumque vel resiliunt, vel conjunguntur, ac cohærent, atque hoc collisionum, & agitationum genere totus mundus, omnesque in eo res efformantur: ita quidquid est, aut sit, naturalibus fit, aut factum est ponderibus, & motibus, ut ait Cicero. Si jam ex Epicuro quæras, quid negotii mundus Diis aut olim facessiverit, aut nunc facessat? reponet: nihil; Deos in otio residere, & nisi ab omni cura vacuos beatos esse non posse; atomos æternas fortuito concursu initium dedisse mundo, huncque periturum & alium rursus oriturum, pro ut eæ aliter fuerint motæ. Impium hoc systema iis arridet hodie, quibus Divina Providentia grave nimium onus videtur.

Syst. intell. c. 5. fin. §. 24.

Qq. acad. l. 4. c. 38.

XXI. *Atomi æternæ, & improductæ, non existunt*. Inprimis enim contra pugnant argumenta supra adducta (§. 19.). Deinde sic quoque argumentari licet: vel atomi existunt numero infinitæ, vel finitæ; at neutrum dici potest; non primum, quod quidem Epicuro placuit; præterquam enim quod numerus actu infinitus, & extensio realis infinita repugnent (ont. §. 219. 221.), atomi numero infinitæ prorsus replevissent spatium actu infinitum: in spatio autem infinito perfecte pleno fieri nequit motus, qui ad affectionem corporum mundanorum requiritur. Sed neque atomi possunt esse numero finitæ; cum enim quævis atomus absoluta necessitate, quæ universalis est, nullamque exceptionem admittit, existeret, nulla omnino ratio sufficiens esse posset, cur ea necessitas in numero hoc

Atomi Epicureæ non existunt;

determinatio atomorum, & non potius in quovis alio deprehendatur; absolute certe impossibile est, ut necessitas absoluta ad determinatum quemdam numerum restringatur (ont. §. 114. sch. fin.).

nec, si existerent, mundus ex iis oriri potuisset. XXII. „Tametsi existerent atomi improdu„ctæ, ex fortuita tamen earum concursione „mundus oriri non potuisset." Vel enim omnium atomorum motus, directio, celeritas æqualis esset, vel inæqualis; sed hoc alterum fieri omnino nequit; cum enim motum haberet ex eadem naturæ necessitate, vi cujus existerent, consequens foret, ut, quemadmodum necessitas in omnibus esset eadem, ita in omnibus quoque idem, seu æqualis sit motus, ac proinde etiam celeritas, & directio, quæ sola in motu discerni possunt, igitur primum sit, oportet. Jam vero si in omnibus idem esset motus, eadem directio, eademque celeritas, omnes perpetuo eadem celeritate moverentur per *lineas rectas*, eamdemque inter se distantiam constanter retinerent, quo posito nulla concursio, nulla cohæsio, nullumque corpusculum inde coalescens possibile foret. Quare tametsi Epicuro atomos improductas, demus, nequit tamen ex fortuita earum concursione mundus oriri.

Schol. Ridicula est, quam comminiscebatur Epicurus, declinatio minima atomorum ex linea recta; rursum enim queri potest, utrum ea in omnibus atomis, omnique tempore æqualis sit, an non? is æqualem statuat, numquam in se incurrent; si inæqualem, ratio hujus inæqualitatis assignari nulla poterit. „Quæ ergo, inquit Tullius, nova „caussa in natura est, quæ declinet ato„mum? aut num sortiuntur inter se, quæ „declinent, quæ non? aut cur minimo decli„nent intervallo, majore non? aut cur de„clinent uno minimo, non declinent duobus, „aut tribus? optare hoc quidem est, non dis-

De fato c. 10.

,, putare. Nam neque extrinsecus impulsam ,, atomum loco moveri, & declinare dicis: ,, neque in illo inani, per quod feratur atomus, quidquam fuisse caussæ, cur ea non ,, e regione ferretur: nec in ipsa atomo mutationis aliquid factum est, quam ob rem ,, naturalem sui ponderis motum non teneret. ,, Ita cum attulisset nullam caussam, quæ ,, istam declinationem efficeret, tamen aliquid ,, sibi dicere videtur: cum id dicat, quod ,, omnium mentes aspernentur, & respuant.“ Veritas hæc majorem in luce ponitur, cum animum advertimus ad elegantissimam mundi totius conformationem, ad statas, universalesque naturæ leges, quibus machina hæc universa tot jam sæculi regitur; quis sanæ mentis sibi persuadeat, casu, & fortuna effici posse, ut eædem leges tot sæculorum decursu in conflictu corporum, in generatione animalium, in nidificatione avium, aliisque naturalibus belluarum artificiis & constanter, & accuratissime observentur; unde deinde mens, intelligentia, ratio, quæ in quibusdam hujus universi entibus deprehenduntur? rursus ex fortuito atomorum concursu? at vero secundum Epicurum eæ ipsæ intellectu, & ratione carent; quomodo ergo dabunt, quod ipsæ non habent? nullum in mundo posse esse motum, nisi atomi ex natura sua eum haberent, fatetur ipse: quomodo ergo in mundo sensus, intelligentia, ratio, cum his illæ destituantur? Vide quoque Denesle. Denique qui fit, ut præsens atomorum consociatio tanto perduret tempore, cum infinitæ aliæ brevissimum intra tempus rursus dissolutæ fuerint? Brevi quidem, & casu interituram prædixerat Lucretius; sed, bonis superis vaticinationi eventus nondum respondit. Profecto, si communem naturæ sensum firmissimum veritatis argumentum

Exam. du materialisme to. 10. c.5.6.
De nat. rer. l. 5. v. 105.

(log. §. 172.), consulamus, facile sentimus nos tacito naturæ ductu impelli, ut judicemus, fieri nequaquam posse, ut opus quoddam, quod constantes, æquabilesque motus longo tempore edat, casui originem suam debeat. Audiamus rursus Tullium: „ Hic ego non mi„ rer esse quemquam, qui sibi persuadeat, „ corpora quædam solida, atque individua „ vi, & gravitate ferri, mundumque effici „ ornatissimum, & pulcherrimum ex eorum „ corporum concursione fortuita? Hoc qui „ existimat fieri potuisse, non intelligo, cur „ non idem putet; si innumerabiles unius & „ viginti quatuor litterarum vel aureæ, vel „ quales libet, aliquo conjiciantur, posse ex „ his in terram excussis annales Ennii, ut „ deinceps legi possent, effici; quod nescio an„ ne in uno quidem versu possit tantum va„ lere fortuna. Isti autem quemadmodum „ asseverant, ex corpusculis non colore, „ non qualitate aliqua, quam ποιοτητα græci „ vocant, non sensu præditis, sed concurren„ tibus temere, atque casu mundum esse „ perfectum, vel innumerabiles potius in o„ mni punto temporis alios nasci, alios inte„ rire? Quod si mundum efficere potest „ concursus atomorum, cur porticum, cur „ templum, cur domum, cur urbem non pot„ est, quæ sunt minus operosa, & multo „ quidem faciliora? certe ita temere de mun„ do effutiunt, ut mihi quidem numquam „ hunc admirabilem cæli ornatum, qui locus „ est proximus, suspexisse videantur. "

De nat. Deor. l. 2. c. 37.

Verum præsens rerum conformatio, clamitant profani homines, continetur in infinitatis conformationibus possibilibus: igitur æque possibilis est, ac probabilis, ut quævis alia, immo in infinitate sæculorum etiam necessaria; omnes enim conformationes exhaurire æternitas debet. Sed futile omne, quod asseritur: imprimis enim ne unam

Pensées philos. p. 66. Item Lettre des aveugles.

quidem conformationem fortuito atomorum concursu confieri posse supra demonstratum est, ob æqualem nimirum omnium motum velocitatem, & directionem. Deinde missis his; conformatio ordinata, qualis præsens est, generalibus adstricta legibus tantoque sæculorum spatio suo in ordine persistens nequaquam in infinitis conformationibus cæcis, ac inordinatis continetur: quare posito id genus temerario atomorum concursu in infinitis conformationibus cæcis, & inordinatis numquam ad finem perventum fuisset, atque ideo etiam numquam initium dari potuisset conformationi cuidam ordinatæ sapientissimisque instructæ legibus. Hinc lata est disparitas, cum ajunt; si infinitæ aleæ per infinitum tempus infinities projicierentur, omnes numerorum compositiones prodituras, eæ nimirum numerorum compositiones prodirent, quæ per casum sunt possibiles; at hujus universi conformatio per casum possibilis non est; longe enim est admirabilior, majoremque requirit sapientiam quam omnes doctorum lucubrationes, quæ sinæ intelligentiæ cujuspiam directione fieri absolute nequeunt.

Nec plus promovent ii, qui, cum finitum ponant atomorum numerum, finitas quoque esse earum consociationes contendunt, indeque colligunt, ob infinitatem temporis jam infinities redire debuisse præsentem hanc atomorum consociationem. His respondit Buscovichius: „ Falsissimum est, numerum combinationum esse finitum in terminis numero finitis; si omnia, quæ ad mundi constitutionem necessaria sunt, perpendantur. Est quidem finitus numerus combinationum, si nomine combinationis assumatur tantummodo ordo quidam, quo alii termini post alios jacent: hinc ultro agno-

Theor. phil. nat. ap. pen. de anima, et Deo §. 541. seq.

„ sco illud: si omnes litteræ, quæ Virgilii „ poema componunt, versentur temere in sacco aliquo, tum extrahantur, & ordinentur „ omnes litteræ, aliæ post alias, atque ejus „ modi operatio continuetur in infinitum, redituram & ipsam combinationem Virgilianam numerum vicium quemvis determinatum „ numerum superante. At ad mundi constitutionem habetur imprimus dispositio punctorum „ materiæ in spatio parente in longum, latum, „ & profundum: porro rectæ in uno planu sunt „ infinitæ plana in spatio sunt infinita, & proquavis recta in quovis plano infinita sunt curvarum genera. ---- Quam ob rem numerus „ dispositionum possibilium pro quovis puncto „ materiæ adhuc ceteris manentibus est infinitus, adeoque is numerus ex omnibus mutationibus possibilibus est infinitus ordinis expositi „ a numero punctorum aucto saltem ternario. „ Iterum velocitas, quam habet dato tempore „ punctum quodvis, potest variari in infinitum, „ & directio motus, potest variari in infinitum „ ordinis secundi ob directiones infinitas in eodem plano, & plana infinita in spatio. Quare „ cum constitutio mundi, & sequentium phænomenorum series pendeat ab ipsa velocitate „ & directione motus; numerus, qui exprimit „ gradum infiniti, ad quem assurgit numerus „ casuum diversorum, debet multiplicari ter „ per numerum punctorum materiæ. ---- Quam „ ob rem numerus combinationum relativarum „ ad mundi constitutionem non est finitus pro „ dato quovis momento temporis, sed infinitus ordinis altissimi, respectu infiniti ejus „ generis, cujus generis est infinitum numeri „ punctorum spatii in recta quapiam, quæ concipiatur utrinque in infinitum producta. At „ huic infinito est analogum infinitum momentorum temporis in tota utraque æternitate, „ cum unicam dimensionem habeat tempus. „ Igitur numerus combinationum est infinitus

„ ordinis in immensum altioris ordine infiniti „ momentorum temporis, adeoque non solum „ non omnes combinationes non debent redire „ infinities; sed ratio numeri earum, quæ non „ redeunt, est infinita ordinis altissimi, quam „ nimirum exponit quarta potentia numeri „ punctorum aucta saltem binario. --- Quam „ ob rem ruit futile ejusmodi, atque inane „ argumentum Sed inde etiam illud eruitur, „ in immenso isto combinationum numero in- „ finities esse plures pro quovis genere com- „ binationes inordinatas, quæ exibeant incer- „ tum chaos, & massam temere volitantium „ punctorum quæ exhibeant mundum ordina- „ tum,& certis constantem perpetuis legibus.“

XXIII. *Materia mundana non est orta per emanationem ex ipsa substantia divina.* Si materia mundana emanasset ex ipsa substantia divina, tum materia mundi vel esset formaliter ipsa substantia divina, vel quædam ejus particula, vel denique ex ipsa quocumque modo orta; atqui omnia hæc evidenter absurda sunt: primum, quod iis placet, qui exemplo aranei telæ materiam e sinu educentis hac in re utuntur, nec non & alterum pugnat cum simplicitate, & unitate, quæ competit enti necessario, & infinito (ont. §. 114. 174. 234. 238.), quod Deus est; materiam enim mundanam non una, sed plures substantiæ constituunt, cum mundus sit ens compositum (§. 8.). Ultimum vero falsum esse inde patet, quod nec unum quidem ens simplex ex alio ente simplice oriri possit (ont. §. 184.): inde quippe clarum est, ens compositum, quod ex multis entibus simplicibus coalescit (ont. §. 177.), ex ente simplici multo minus orriri posse: igitur materia mundana non est ex Deo per emanationem orta.

Materia mundi non emanavit divina substantia.

Schol. Impia hæc opinio non multum remota videtur a Pantheismo, quem infra refutabo: in ejus defensoribus numerat Moshe-

Dissert. de creat ex nihilo

mium Orpheum, Hesiodum, & Pythagoraeorum plurimos; bis ex schola juniorum Platonicorum adjungit Plotium, Porphyrium, Jamblychum, qui propalam docuisse feruntur, mundum ex ipsa divina natura ab aeterno fluxisse, ac divinae idcirco essentiae partem quemdam esse. Idem de Origine, quem vanis horum philosophorum commentis nimirum abreptum fuisse constat, ut testantur Methodius apud Photium, & Huetius.

Bibl. cod. 235. *p.* 934. *In Origen. l.* 2. *q.* 12. §. 14.

Mundus est creatus.

XXIV. *Mundus hic ortus est per creationem.* Nec mundus, ut series entium connexorum (§§. 14. 18.); nec materia mundana a se, & absque caussa sufficiente aeternum existit (§. 19.); nec denique ista ex divina substantia emanavit (§. praec.): igitur quidquid ad mundum pertinet, ita nunc existit, ut ante sui productionem nihil prorsus illius extiterit: sed quod tale est, oritur ex nihilo, idque fit per creationem (ont. §. 180.): ergo mundus hic ortus est per creationem.

Coroll. Cum, uti in teologia docebitur, vis creandi aliquid soli Deo competat, patet mundum a Deo creatum esse, & ab ipso solo ut effectore pendere, atque inde tam certam esse Dei, quam mundi existentiam.

Schol. 1. Nec quemquam moveat, quod modum actionis creativae finito nostro intellectu distincte concipere nequeamus; non enim factum, quod aliunde certo constat, propterea negari potest, quod modus, & ratio illius ignoretur (conf. ont. §. 148. sch. 2. n. 4. fin.). Id si animadvertisset auctor pestiferi libri Telliamed inscripti, vero nomine D. de Maillet, non tam adaucter creationem materiae negasset eo potissimum ex capite, quod illa captum humanu exsuperet. Sed quod addit, mirandum amplius: praestantissimos, rerumque

Tom. 2. *p.* 69.

physicarum insigniter peritos fuisse, qui absolute demonstraverint, materiam in nihilum redigi nequaquam posse, luculento sane argumento, eam creari quoque nequivisse, mirandum inquam; in re siquidem tanti momenti & rationes eas invictas, & præclarorum virorum nomina singulatim edicere oportuisset. Sed neque majus nobis facessit negotium effatum illud ab omni retro antiquitate usurpatum, *ex nihilo nihil.* Ansam quidem turpissimi hac in re erroris scitum istud omnibus Ethnicorum philosophis præbuit; dici enim vere potest, omnes universim illo alienum in sensum detorto impulsos creationem ex nihilo sustulisse, si unus dematur Hierocles cum paucis asseclis ex Platonicorum juniorum familia, qui sæculo tertio veram sententiam a Christianis, quibuscum frequentibus congressus fuerat, acceptam suæ inseruit philosophiæ. Nec quidquam momenti habent ea, quæ Cudworthus ad purgandos ab hac labe philosophos veteres attulit, ut in accuratissimis adnotationibus palam fecit Moschemius; & aliunde evolventi opus laudatum facile patet, nimio veterum præcepta cum veræ religionis dogmatibus conciliandi studio abreptum fuisse virum doctissimum; indeque evenisse, ut non rato eorum sententiis alienam plane significationem subjecerit. Verus porro sensus dicti enunciati: *ex nihilo nihil fit*, est omnino multiplex, ut eodem in loco Cudworthus monet; 1.) nihil est sine caussa efficiente; 2.) nihil se ipsum producit; 3.) nihil per vires naturales ex nihilo educi, aut in nihilum redigi potest; 4.) ex nihilo tamquam materia nihil fit, quo non efficitur, ut nihilum nequeat esse terminus *a quo*; 5.) nihilorum additione nihil obtinetur. Atque omne hi sensus, ut per se clarum est, adeo crea-

Syst. intell. c. 5. sect. 2.

tionem ex nihilo non impugnat, ut eam etiam quam maxime stabiliant; certe qui vel mundum ipsum, vel ejus materiam improductam statuunt, hoc axiomate refutantur; in priori enim opinione series infinita entium contingentium absque caussa efficiente; in posteriore mens, intelligentia, ratio ex nihilo prodivisset.

Quæ controversia de tempore creationis?

Schol. 2. At nondum tota de mundi ortu controversia hic terminatur; quærunt nonnulli, utrum mundo, tametsi creato, æternitas quædam communicata competere possit, aut fortasse reapse competat? seu ut clarius loquamur, utrum Deus creaverit mundum ab æterno, aut saltem creare potuerit? qua quidem in quæstione quod ad priorem partem attinet, philosophis Christianis ob sacrarum litterarum auctoritatem nullus dubitandi locus relinquitur; in altera vero sententiæ non congruunt: multi tum ex peripateticis, tum ex recentioribus, ut Suarius, Dariesius, Winklerus omnino arbitrantur potuisse mundum ab æterno creari, neque pugnare æternitatem cum creatione entis; alii contra & longe plures id fieri haud quamquam posse definite pronunciant: horum opinio ad veritatem propensior videtur.

Quod creatur, aliquando non fuit;

XXV. *Si mundus creatus est, aliquando non exstitit.* Si mundus creatus est, tunc productus est ex nihilo, & translatus de non esse ad esse (ont. §. 180.), sed quod ex nihilo productum, & de non esse ad esse translatum est, aliquando non habuit esse, seu aliquando non exstitit: si mundus creatus est, aliquando non exstitit.

quod æternum est, semper fuit.

XXVI. *Si mundus æternus est, semper exstitit.* Si mundus æternus est, tunc mundus nec initium, nec finem existendi habere potest; est quippe æternitas duratio utrinque infinita (ont. §. 212.); sed quod nullum ini-

tium, nec finem existendi admittit, semper exstitit, si nimirum vel aliquando existit: ergo si mundus æternus est, semper exstitit.

XXVII *Mundum creari ab æterno absoluto repugnat.* Absolute repugnat, ut mundus semper exstiterit, & aliquando non exstiterit (ont. §. 37.); sed si mundus creatus fuisset aliquando non exstitisset (§. 25.) & sint, esset æternus, semper exstitisset (§. præc. ergo mundum creatum, & æternum esse,): mundum creari ab æterno absolute repugnat. Inde repugnat mundum creari ab æterno.

Coroll. Cum igitur mundus productus est, initium existendi habuit; eaque propter dicimus mundum creatum esse & in tempore, & cum tempore; in tempore nimirum imaginario; cum tempore reali (conf. ont. §. 221. sch.).

Schol. Miro prorsus argumento utitur Winklerus, quo opinionem contrariam stabiliat: fieri posse ait, ut aliquid creatur ab æterno, propterea *quod ortus ex nihilo omnino temporis expers est*, quasi vero id in quæstione versaretur, utrum creatio tempore indigeat? nemo sane eam momento individuo absolvi negaverit. Verum per hoc quærenti: an mundus creatus æternus esse possit? minime satisfiet: hoc nempe loco ostendendum erat, æternitatem cum creatione entis non pugnare, posseque ens, quod per creationem existentiam adispiscitur, initio existendi carere. Sed & alia sunt, quæ adversæ partis patroni proferunt; his jam respondebo. *Cosmol. §. 510.*

1.) Ajunt, Deum absoluta naturæ suæ necessitate voluisse existentiam mundi, unde consequens esset, ut mundus æque, ac ille, æternus sit; assertum probant: Deus absoluta naturæ suæ necessitate cognovit possibilitatem mundi: ergo eadem necessitate ejus existentiam voluit; *cons. p.* Ideo primum: quia intellectus divinus est po- Respondetur objectionibus.

tentia necessaria; sed etiam voluntas est similiter necessaria: igitur si illud, etiam hoc.

℞. Assertum veritati nequaquam consentaneum est; unde ad prob. *c. ant. n.' con.* Deinde *c. M.* quia intellectus est potentia necessaria *quoad omnes suos actos*, *c. M.* *quoad aliquos tantum*, *n. M.* sic *d. M.* voluntas Dei est necessaria *quoad actus internos*, *c. m. quoad actos externos*, *n. m. & con.* Cum Deus sicut ens infinitum, nequit aliud objectum necessarium suarum operationum habere nisi pariter infinitum, id est, se ipsum. Se ipsum igitur necessario cognoscit, ac in se necessario videt suam omnipotentiam, quæ cum possibilitate omnium entium tamquam cum suo termino connectitur; unde in sua omnipotentia eadem necessitate cognoscit omnia possibilia. Deinde se ipsum, utpote bonum infinitum, necessario amat, quod ad voluntatem pertinet, quatenus illa agit *ad intra*, ut ajunt theologi. Quod autem ad ea, quæ Deus extra se agit, spectat, non eodem modo se habet ejus voluntas; est enim liberrima, ut aliquid, vel nihil, hoc vel illo tempore procreare decernat. Et ratio est: quia 1. Deus se ipso beatissimus, ac perfectissimus est; nec ulla re extra se existente eget. 2. res extraneæ non continent bonitatem infinitam, qua ipsum in sui amorem necessario raperent: 3. nec denique ex rerum procreatione, aut existentia quidpiam felicitatis, voluptatis, commodi, aut gloriæ internæ eidem accrescit. Accedit, quod si Deus non cognosceret omnia possibilia, non polleret intellectu infinite perfecto, cum ad hoc requiratur, ut actu cognoscat, quidquid cognosci potest; possibilitas autem entium sit quoque objectum cognoscibile. Contra habet Deus potentiam infinite per-

fectam, si modo possit efficere, quidquid est possibile; neque enim ad conceptum omnipotentiæ pertinet actu omnia possibilia efficere; ut alias dictum est (ont. §. 36. cor. 2.).

Deus ab æterno habuit potentiam creandi mundum; mundus item ab æterno fuit habilis ad existendum: ergo nulla est repugnantia in eo, ut mundus creetur ab æterno. Huc fere recidit argumentum Dariesii. *Theol. nat.* 5 2. c. 2. §. 123. Addunt alii: potuit mundus a Deo creari, ante omne temporis, imaginarii nimirum, momentum distributive sumtum: igitur etiam potuit creari ante omne temporis imaginarii momentum collective sumtum, quo casu æternus foret.

℟. *d. ant.* ac id utrumque *cum initio existendi*, *c. ant. sine initio existendi*, *n. an. & con.* Cum creatio sit productio rei ex nihilo, seu ejus translatio de non esse, ac proinde necessario exigat, ut res, quæ creatur, ante non exstiterit, tumque, cum creatur, existere incipiat, Deus a tota æternitate non habuit aliam potentiam creandi mundum, quam eam, quæ efficere possit, ut mundus per creationem initium existendi obtineat; neque mundus a tota æternitate aliter habilis fuit ad existendum, quam cum aliquo existentiæ initio. Nihil igitur seu ex potentia Dei, seu ex habilitate mundi, licet utraque æterna, colligi potest pro æternitate mundi. Quod autem ad alterum, manifesta est dispar ratio: in priori siquidem casu nulla prorsus contradictio latet; nam potuisse mundum ante quodvis temporis momentum distributive sumtum condi aliud non sonat, quam in tempore imaginario infinito nullum momentum assignari posse, ante quod non potuisset mundus a Deo effici, ita nempe, ut in illo habuisset initium existendi, quod adhuc in-

finita momenta antecessissent. At vero in posteriori aperta est repugnantia; qui enim ponit mundum potuisse ante omne temporis momentum collective sumtum creari, hoc ipso mundum creatum expoliat initio coexistendi, quemadmodum omne temporis momentum collective sumtum, id est, totum tempus imaginarium, quod infinitum est, initio destituitur. Neque obest, quod mundus creatus possit durare in æternum; ad creationem enim, & ad naturam effectus creati nihil refert, diune, an brevi duret, sed tamdiu durat, quamdiu conservatur: verum creatio, cum sit eductio rei ex nihilo, absolute requirit, ut effectus creatus habeat initium existendi; unde mundus creatus non potuit similiter durare ab æterno.

3) Caussa efficiens nequaquam tempore, sed natura solum præcedit suum effectum (ont. §§. 139. 140.): igitur si caussa efficiens est æterna, etiam effectus poterit esse æternus: atque Deus est caussa efficiens æterna: ergo & mundus poterit esse æternus.

℞. *d. ant.* Caussa efficiens *formaliter* sumta non tempore, sed natura solum præcedit effectum *c. ant.* Caussa efficiens *materialiter* sumta, saltem semper, *n. ant.* (vid. §§. laud.). Tum *d. cons.* ergo si caussa efficiens, *materialiter* sumta est æterna, etiam effectus potest esse æternus, *n. cons.* ergo si caussa efficiens formaliter sumta est æterna, potest etiam effectus esse æternus, *subd.* hanc partem: si ea caussa æterna sit simul efficiens *pro æterno*, *con.* si sit solum efficiens *pro tempore*, *neg.* hanc partem: denique sic *d. m. subs. n. cons.* Caussam in se & materialiter spectatam posse tempore prius existere, quam effectum, dictum est in ontologia; quin id imprimis in omnibus caussis creatis necessario evenire mihi

certum videtur; quomodo enim caussa eo ipso momento individuo, quo ipsa producitur, jam agere possit? profecto actio caussæ productæ concipi nequit, nisi ut reapse consequens actionem, qua ipsa producitur: quodsi vero ita; jam adest successio, ac proinde tempus. Deinde de caussa increata, sive Deo efficiente effectum a se distinctum res est multo magis manifesta; cum enim Deus nullum existendi initium habere possit, id vero, quod ipsius voluntate de nihilo ad aliquid; de non esse ad esse transfertur, necessario initium existendi habere debeat, necesse quoque est: ut ipse revera ante omnes effectus a se creatos existat. Quod addidi, Deum esse caussam efficientem æternam quidem, sed non pro æterno, paullo post illustrabo. Interea hic probe notari velim, me impossibilitatem creationis ab æterno immediate, & per se nec ex notione causse efficientis, nec ex notione effectus, nec ex notione dependentiæ effectus a caussa; sed ex sola notione creationis, quæ productio rei ex nihilo est, collegisse: unde, quidquid de his sit, nihil omnino efficient adversarii, donec palam fecerint, in notione creationis initium existendi non includi. At jam proferunt quidpiam.

4.) Creatio, inquiunt, sensum disjunctivum continet: ita ut vero sensu cretum dicatur omne illud, quod aliquando vel reipsa fuit nihil, vel tantum fuisset nihil, si non fuisset creatum; hoc autem posito jam necesse non est, ut, quidquid creatur, initium existendi actu habeat. Et quid vetat, adjungunt alii, ut creatio definiatur per *productionem entis per se non existentis?*

℞. Quia ita ratiocinantur, duas res maxime diversa imperite confundunt creationem nimirum, & conservationem, quæ tamen communi philosophorum suffragio discernen-

da sunt. Nimirum actio Dei, quæ existentiam entis a se distincti efficit, vel tendit in ens existens, vel in ens non existens: medium certe non datur: hæc *creationis*; illa *conservationis* nomine venit. *Creare* itaque est efficere, ut id, quod nondum existit, existentiam acquirat; *conservare* est efficere, ut id, quod jam existit, existentiam porro continuet, ex quo simul patet, conservationem alicujus entis præexigere creationem illius, quam ob rem definitur esse *continuata creatio*. Si igitur mundus numquam reapse fuisset nihil, numquam fuisset creatus, sed perpetuo conservatus a Deo, & vel hoc ipso simul non conservatus, quia nulla præcessisset creatio, quod novam repugnantiam involvit. Quod vero ad definitionem creationis supra allatam attinet, puto eam omnino vitiosam esse: primum quidem, quod non solum ultima verba otiose adjecta sunt (quis enim ignorat ens per se existens non produci?): verum etiam quod eadem verba sensum valde dubium continent, videntur certe innuere, productionem generatim acceptam in duas speciem (in productionem videlicet entis per se existentis, & in productionem entis per se non existentis) legitime tribui posse. Ita exempli caussa, cum dico: *generatio est actio, per quam ens compositum oritur*: utique tacite innuo dari quoque aliam speciem actionis, per quam ens simplex orietur. Atque hujus rei ratio est, quod omnis legitima definitio genus proximum postulat (§. 87. sch. 2. l. 3. log.). Deinde ea definitio latior est suo definito contra (§. cit. l. 2.); convenit enim eadem plane ratione etiam generationi. Profecto quoties aliquid generatur, toties producitur ens per se non existens. Pone ab artifice ex partibus ante fabrefactis per earumdum nexum demum horologium confieri: nonne ajes

horologium (ens utique per se non existens) produci? Denique missis hic sic arguo. Productio entis (adde, si placet per se non existentis) vel est productio entis jam antea existentis, vel non existentis. Si primum non est productio; nam productio est actio, per quam ens oritur: quod vero jam existit, non oritur. Si alterum: tum rursus productio istæc vel est productio entis prorsus non existentis, vel est productio entis solum quoad se (non tamen quoad partes) non existentis; si istud: hæc productio dicetur generatio, si illud: creatio. Atque inde manifestum fit, unicam legitimam definitionem creationis esse hanc: *productio entis nihilo:* nec cogitari posse aliam.

5.) Deus ab æterno voluit mundum; ergo mundus est æternus. Et certe posita ratione sufficiente ponitur rationatum; sed voluntas Dei, quæ est ratio sufficiens mundi existentis, posita est ab æterno: ergo etiam mundus positus est ab æterno.

℞. *d. ant.* Deus ab æterno voluit mundum *pro tempore, c. ant. pro æterno, n. ant. & cons.* Ad alterum rursus *d. M.* posita ratione sufficiente ponitur rationatum, eo nempe momento, pro quo ejus existentiam ratio sufficiens exigit, *c. M.* statim eo momento, quo ipsa existit, *subd.* si illa ratio non respiciat aliud determinatum momentum, *c. M.* si respiciat, *n. M.* sic *d. m. n. cons.* Deus ab æterno decrevit mundum condere; at ita, ut ille certo temporis momento initium existendi capiat: primum: quia, quidquid vult, ob suam immutabilitatem ab æterno vult: alterum; quia nequit velle contradictoria: est autem contradictorium, ut res creata initio existendi careat. Atque ideo dicimus Deum ab æterno, verum non pro æterno, sed pro tempore voluisse mundi existentiam. Idem

accommodandum est ad id, quod additum fuit: nempe voluntas Dei non est aliter ratio sufficiens existentiæ mundi, quam quatenus ea ab æterno respexit determinatum temporis momentum, quo mundus existere incipiat, atque ideo is nec antea existere, nec æternus esse debuit. Nihil igitur contra stabilitam alias de principio rationis sufficientis doctrinam admittimus. Ceterum argumentum ab æterna Dei voluntate petitum nimium, adeoque secundum prevulgatum axioma, nihil probat; sequeretur enim omnem rerum successionem absolute repugnare, ac omnia, quæ Deus ab æterno voluit, simul coexistere debere.

6.) Si Deus voluisset mundum in tempore, fuisset mutatus: igitur etiam mutatus est, cum creavit mundum in tempore; id autem pugnat cum infinita ejus perfectione. Sicut nimirum in priori casu ex non volente factus fuisset volens; ita in posteriori ex non creante factus est creans.

℞. *c. ant. n. cons.* Si Deus in tempore aliquid vellet, quod ante non voluit, mutaretur ipsius status internus; istud enim in ipso argueret aliquam ignorantiam vel rerum ipsarum, vel motivorum, aut incostantiam, & quamdam animi levitatem, quæ omnia de infinita illius perfectione plurimum detraherent. Contra cum Deus in tempore mundum creavit, nihil illi ad statum internum pertinens aut accessit, aut decessit; cum enim id ab æterno jam constituerit, solum relationem quampiam, & externam *creatoris* denominationem per novam mundi in tempore existentiam obtinuit. Omnis igitur vera mutatio, quæ hic contingit, se tenet ex parte rei creatæ, quæ existere incipit; ipsum autem illud voluntatis imperium, quo hoc efficitur, jam ab æterno in Deo inerat: nondum tamen

dici poterat creator, quia ad relationem completam necesse est, ut non modo ejus subjectum, sed & terminus realiter existat. Nec obest, quod denominatio creantis referatur aliqua ratione ad operationem omnipotentiæ, quæ est prefectio Deo interna; nam ipsa hæc operatio omnipotentiæ involvit terminum externum, rem nempe creandam, estque de ea, sicut de voluntate Dei ratiocinandum. Quidquid in hac operatione ex parte omnipotentiæ, atque ipsius Dei se tenet, id perpetuo erat in Deo, quod vero pertinet ad terminum, id in tempore contigit, id est, terminus, seu mundus ab omnipotentia effectus in tempore existere incepit. Sicut igitur Deus ab æterno voluit mundum pro tempore per suam voluntatem; ita eumdem ab æterno pro tempore per suam omnipotentiam operatus est; & sicut nec ob æternam Dei voluntatem mundus æternus esse debuit, nec per novam in tempore mundi existentiam illius voluntas mutata est: ita nec ob æternam omnipotentiæ operationem mundus æternus esse debuit, nec per novam mundi existentiam omnipotentia mutationem passa est. At, inquis, quis inusitatus hic operandi modus? verum cogita, Deum non fore Deum, si tu intelligentia tua arctis nimium constricta limitibus infinitas ejus perfectiones, & perfectissimum agere modum comprehendere posses. Atque inde patet quid respondendum sit captiose quærentibus, utrum Deus ab æterno reipsa, & actu fuerit mundi opifex, an solum in potentia? Utrumque nempe fuit, sed diversa plane ratione, *actu* fuit mundi opifex spectata ratione interna, quæ in æterno voluntatis decreto, & in æterna pariter omnipotentiæ operatione consistit: *in potentia* vero spectata ratione exterea, ob

quam est, & dicitur mundi opifex, quæque aliud non est, quam ipse mundus ob æternum voluntatis decretum ac æternam omnipotentiæ operationem ex nihilo prodiens. Non tamen propterea revera mutatus est; non enim alio sensu *ex potentia in actum*, transivisse dicendus est, quam quod relatio realis ad res creatas per realem mundi existentiam completa fuerit.

Ad extremum ajunt cum Epicuro: cur igitur Deus tanto tempore feriatus est? Cur non citius mundum condidit? vel non potui antea, argutatur profanus auctor, vel non voluit? Si non potuit: numquam potuisset postea; si non voluit, eccur deinde voluit? Et si aliquando voluit, semper voluit, cum in ipso volitionum successio nulla detur. Verum nugæ hæ sunt: voluit certe Deus semper, sed non pro semper; ac cur pro hoc potius, quam alio tempore? Quia id a liberrimo ipsius arbitrio pendebat. Certe quodcumque statuas tempus, statuendum autem necessario est aliquod, cum creatio ab æterno repugnet, semper redibit eadem quæstio, quam non enodabis nisi recurrendo ad summam Dei libertatem. Hæc de tempore imaginario mundi ortum antecedente: quod si de reali queras, respondebo cum Moschemio: „ Nullus cum sit temporum ordo in æternitate, stultum, & ineptum est sciscitari, cur hoc potius, quam alio tempore supremum Numen hanc rerum universitatem construxerit? Quod qui sibi vult explicari, is proprie rationem sibi reddi cupit, quamobrem tempus non fuit, antequam esset tempus: quod merito absurdum, & inficetum dixeris. "

Lettres Persannes lettre 57.

In Cudov. syst. intell. c. 5. s. 5 6. 22. not. 2

CAPUT III.

De Fato.

XXVIII. *Fatum* proprie dictum est necessitas absoluta, & immutabilis, quæ omnium rerum contingentiæ, ac libertati adversatur.

Quid fatum?

Schol. Nihil fato pervulgatum magis apud veteres; sed nihil etiam obscurius: multi eo ad libertatem cum humanam tum divinam prorsus tollendam abusi sunt; alii id cum utraque optime conciliari posse arbitrabantur. Vide Gassendum (*a*). Cudworthus (*b*) omnes fati assertores in tres potissimum classes distribuit: primam illi tenent, qui Deum res omnes, nulla motuum voluntarium ratione habita, æterna, ac immutabili lege sanxisse docent, unde consequens foret nihil a nobis libere suscipi posse; alteram ii, qui Deum fataliter, ac necessario agentem res hujus universi omnes generatim disposuisse, ac descripsisse opinantur, qua generali constitutione facta omnia quæ in orbe eveniunt, ex concatenata quadam caussarum serie proficiscerentur; tertiam denique: qui sublato Deo physicam quamquam rerum omnium necessitatem statuunt, quam Epicurus την των φυσιxων ειμαρμενην, *physicorum fatum* appellabat rectius dixisset των ἀθεων. Tum in altera harum classium reponit Stoicos, ac præcipue Zenonem, & Chrysippum; sed fugisse videtur virum doctissimum, quod de Chrysippo tum Tullius (*a*), tum Aulus Gellius (*b*) testantur: cum ex fato excepisse voluntates humanas, easque docuisse & liberas esse, & præmium, pœnamque propterea mereri posse. Idem de Platone Plutarchus memoriæ prodidit (*c*): „ Plato, inquit, fatum quidem „ in hominum vitas, & actiones introducit „

Quam diversæ de eo veterum opiniones?

(a) *Ethic. l. 3. c. 2.*

(b) *Syst. intell. c. 1. § 1.*

(a) *De fato c. 17. seqq.*

(b) *Noct. attic. l. 6. c. 2.*

(c) *De plur. phil. l. 1. c. 27.*

„ sed & voluntatis libertatem cum eo con-
„ jungit. " In quod Alcineus uberius decla-
(d) Introd. in doctrina Plat. rat (d): " Omnia in fato sunt, ait Plato, sed
„ non omnia fato decreta sunt; fatum enim
„ cum sit legis instar, non tamen ita agit,
„ ut verbi gratia dicat hunc hoc facturum,
„ illi rursus hoc eventurus esse; sed sic po-
„ tius: quæcumque anima talem vitam elegerit
„ & ejusmodi egerit, hœc consequentur. " In-
terea tamen, observante Moschemio in
Loc. cit. Cudworthum multa Plato alias statuit, quæ
ægerrime cum libertate humana conciliari
possunt: quod nobis documento esse potest
veteres illos philosophos non semper cohæ-
rentia inter se protulisse, & frequenter
dogmatum suorum consectaria haud pervi-
disse; quo fit, ut raro, quid vere sense-
rint, ad liquidum deduci possit. Restat &
alia fati acceptio & Platoni, & aliis plu-
ribus usitata; Deum nimirum supremum
hoc vocabulo denotare ipsis solemne fuit.
" Interdum Deum, ait Cicero, necessitatem
QQ. ac. l. 1. c. 7. „ appellant; quia nihil aliter possit esse, quam
„ ab eo constitutum sit, inter quasi fatalem,
„ & immutabilem continuationem ordinis sem-
„ piterni. " Auctor libri de mundo alias Ari-
C. 7. stoteli adscripti diserte ait " Deum ἀναγκην
„ vocari, ut qui sit res immutabilis εἱμαρμένην
„ vero, ut qui conjungere omnia, & conti-
„ nere nullo impediente valeat. " Res hæc in
Stoicorum scriptis vel mediocriter versato
ignota esse non potest; nominatim de Pa-
nætio, & Posidonio Plutarchus, & Stobeus
de Platone Proclus; de Heraclito, quem
alii atheis adnumerant, Livius Galantes te-
stantur; consuli quoque possunt duæ eru-
ditissimæ dissertationes Gothofredi Olearii
" de rerum genesi, & de igne rerum omnium
„ principio ex mente Hæracliti, " quæ in ver-
sione latina historiæ philosophicæ a Stan-
lejo adornatæ extant. Sed quamquam fatum

adeo universe, licet non eodem sensu, a philosophis fuerit adopratum, nonnulli tamen illud cum risu exploserunt: horum agmen duxit Anaxagoras acerbe propterea ab Alexandro Aphrodisæo reprehensus: " nihil „ eorum, ajebat, quœ fiunt, fato fieri, sed „ hoc inane vocabulum esse." Jam præcipua fatorum genera nominatim persequar, ubi rursus occasio se offeret de diversa fati signifiatione disserendi. *L. de fato.*

XXIX. *Fatum Democriti* est ἀναγκην ὑλικην, necessitas materiæ, qua fit, ut omnia cum absoluta necessitate existant: quæ necessitas ex profano atomorum systemate supra (§. 20. sch.) exposito per sese consequitur. Est enim rapidissimus ille atomorum motus, quem ἀναγκην id est necessitatem Democritus compellat, caussa ortus omnium rerum: hæc necessitas ipsi fatum est, & justitia, & providentia, quæ mundum condidit æque, ac gubernat, quæque aliud non est quam *resistentia*, *latio*, & *percussio* materiæ. Vid. Laertius (a), item Stobeus (b). *Quid fatum Democriti.* *(a) De vit. Phil. lib. 9. segm. 44 45.* *(b) Eclog. phys. c. 8.*

Schol. Etsi Epicurus idem atomorum systema adopravit, istud tamen fatum probare noluit; ipsi enim fatum, quod ex Laertio, Cicerone, & Gassendo apud Stanlejum discimus, aliud non fuit, quam nexus quidam caussarum posteriorum cum prioribus, quem tamen ea necessitas, quam physici inducere volebant, haud quamquam comitaretur: id genus quippe necessitatem abrumpendam opinabat, a motu declinationis atomorum, qui nec certo tempore, nec certa loci regione eveniret. " Hanc rationem „ (declinationem nimirum atomorum) Epi„ curus induxit ob eam rem, ne si semper „ atomus gravitate ferretur naturali, ac ne„ cessaria, nihil liberum nobis esset, cum ita „ moveretur animus, ut atomorum motu co„ geretur." Injuria igitur in libertatis hosti- *Quid fatum Epic.? Histor. phil. l. 2. c. 6.* *Cic. de fato c. 10.*

bus a quisbusdam numeratur Epicurus; quin & apertius alias liberum arbitrium, seu eligendi facultatem tum experientia, tum sensu communi, tum vel maxime propterea quod homo secus nec laude, nec vitupera- *Loc. laud.* tione dignus esse queat, ab eo stabilitum fuisse auctor est Stanlejus.

Factum Democriti non potest sustineri. XXX. *Fatum Democriti nulla ratione sustineri potest*. Imprimis enim ponuntur atomi improductæ; & æternæ, atque ex fortuita earum concursione exorta fuisse corpora mundana, quæ omnia a veritate abhorrent (§§. 21. 22.). Deinde evertitur libertas voluntatis humanæ, quam gravissimis argumentis in psychologia constabiliemus.

Quid fatum Stoicum? XXXI. *Fatum Stoicorum* est necessaria quædam, ac non interrupta caussarum, effectuumque series constituta a voluntate Dei necessaria ac immutabili sine ulla ad propensiones, voluntatesque humanas accomodatione.

Quam varium. *Schol.* De hoc Stoicorum fato mirum quantum eruditorum opiniones discrepant, quod ego quidem partim solita scholæ hujus dissensioni (§. 21. log.), partim dubiis, & præcisis eorum locutionibus tribuendum arbitror. Qui concatenatam illam caussarum seriem a Stoicis propugnatam fuisse docent, testimonio Senecæ nituntur: " Eadem *De provid. c. 5.* ,, necessitas, inquit ille, & Deum alligat; ,, irrevocabilis divina pariter, & humana cur- ,, sus vehit; ille ipse omnium conditor, ac re- ,, ctor scripsit quidem fata, se sequitur; semper ,, paret, semel jussit." Horum igitur opinione Stoici fatum quoddam extra Deum statuerunt, cui ipsa quoque illius voluntas subjiceretur. His vetustissimus poeta facem prætu- *De div. l. 2. c. 10.* lisse videtur, cujus affatum ita vertit Cicero: ,, quod fore paratum est, id summum exsupe- ,, rat Jovem:" cui consonat oraculum Cræsi le- *Hist. l. 1. c. 91.* legatis a Pythia editum, ut refert Herodo-

tus: „ ne ipse quidem Deus, quæ fato de„creta sunt, effugere potest “. Verum merito creditur, absurdam hanc doctrinam, quæ ex antiquissima de Parcis, Diis lege scribentibus, fabula ortum dixit, oppido paucorum fuisse; certe abhorruit ab ea Baldus apud Tullium: „ Non est natura Dei præpotens „ & excellens, si quidem ea subjecta est ei „ vel necessitati, vel naturæ, qua cœlum, „ maria, terræque reguntur; nihil autem „ est præstantius Deo: nulli igitur naturæ „ obediens, aut subjectus est Deus “: Abhorruerunt quoque Zeno, qui fatum aliud non esse docuit, quam vim naturæ secundum eadem motricem, non multum a providentia distantem; Panætius, qui qui fati nomine Deum; Chrysippus, qui vim spiritualem hoc universum gubernantem intellexit, de quibus consulatur Aulus Gellius. Atque inde eruditiorum nonnulli in eam iverunt sententiam, ut putarent Stoicorum fatum quod sæpius προνοίαν appellarint, reapse a Christianorum providentia non discrepare, nec quidquam ab iis libertati aut divinæ, aut humanæ adversum traditum fuisse: hæc opinio ut in Justo Lipsio (a) præclarum defensorem, ita in Thomasio (b) acrem adversarium nata est, hic enim omnes universim Stoicos atheismi condemnat, quod quidem judicium non potest non esse iniquissimum. Sunt denique, qui putent Stoicos omnem fati vim in eo reposuisse, ut nihil fiat sine caussa, utque omnia, quæ evenient, ex caussis antegressis sequantur, quod alii libertati obesse, alii optime cum ipsa conciliari, quorum caput Chrysippus erat, autumabant: vid. Stanslejus.

De nat. Deor. l. 2. c. 3.

Noct. att. l. 2. c. 6.

(a) Physiol. Stoi. l. 1. diss. 2.

(b) De existent. mundi stoic. diss. 13.

Histor. phil. t. 2. p. 640.

XXXII. „ Fatum Stoicorum (§. præc.) de„finitum defendi nequit “. Hoc quippe non modo cum libertate humana, quam alias vindicabimus, verum etiam cum libertate divina; tum & cum infinita illius perfectione, ac absoluta ab omni alio independentia pugnat.

Fatum Stoicum defendi nequit.

Quæ huic similia fata? *Schol.* Dum de Stoicorum fato sermo est, eos præterire non possum, qui inter Christianos e divina prænotione fatum simillimum exsculpunt. Utuntur hi ignava illa Stoicorum ratione, ut ait Cicero, substituta solum in fati locum æterna prænotione: „ appellatur enim, ait ille, quidam a „ philosophis ἄεγος λογος, cui si pareamus, „ nihil est omnino, quod agamus in vita; „ sic enim interrogant: si fatum tibi est ex „ hoc morbo convalescere; sive tu medicum „ adhibueris, sive non adhibueris, convale„ sces. Item, si fatum tibi est ex hoc mor„ bo non convalescere; sive tu medicum ad„ hibueris, sive non adhibueris, non conva„ lesces. Et alterutrum fatum est: medicum „ ergo adhibere nihil attinet: " Ita hi similiter argumentum concludunt: si Deus, inquium, ex omni æternitate prænovit fore, ut ex hoc morbo convalescas, sive medicum adhibueris, sive non: convalesces, & sic porro. Ad hos quam proxime accedere Leibnitium cum suis jam pridem contendunt Newtoniani, neque istud temere, quid enim vetat ex Leibnitii principiis ita argumentari? si in se melius est, ut convalescas. Deus id ab æterno & cognovit, & elegit: igitur convalesces, sive medicum adhibueris, sive non; item si melius in se est, ut non convalescas, Deus id ab æterno novit, & elegit: igitur non convalesces, sive medicum adhibueris, sive non. At alterutrum in se melius est: medicum ergo adhibere nihil attinet. Jam vero de determinatione Dei ad optimum eligendum infra viderimus; nunc nodus perdifficilis olim Ciceroni visus explicandus est, claraque in luce constituendum, ex æterna Dei prævisione nihi sequi, quod cum voluntatum nostrarum libertate pugnet, ut adeo necesse non sit vel cum Tullio, &, qui eum

De fato c. 12.

Quis status quæstionis?

recentioribus temporibus secutus est, Socino Dei prænotionem, vel cum Calvino humanam libertatem tollere. Id tamen probe advertendum, non quæri hic, utrum in Deo futurorum scientia, aut in nobis libertas insit: propriis in locis ista demonstabuntur. Prævisionem solum Dei in se spectatam cum libertate humana optime conciliari posse ostendendum est: in se aspectatam ajo, quo ipso innuere volo, neque de decretis voluntatis divinæ sermonem haberi: hæc quippe ad sanctiorem theologiam pertinent.

XXXIII. „ Si actus a Deo prævisus pendet „ a libera determinatione voluntatis humanæ, „ prævisio Dei libertatem humanam minime „ lædit.“ Si actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ, tum Dei prævisio relinquit homini potestatem sese libere determinandi ad actum ponendum; sed si prævisio Dei relinquit homini potestatem sese libere determinandi ad actum ponendum, tum prævisio Dei minime lædit libertatem humanam, utpote quæ in ea potestate consistit: ergo si actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ, perversio Dei libertatem humanam minime ledit.

XXXIV. Si non ideo actus ponitur in tem„ pore, quia Deus illum ab æterno prævidit; „ sed si potius ideo Deus actum ab æterno præ„ vidit, quia is in tempore ponetur, tum actus „ a Deo prævisus pendet a libera determinatio„ ne voluntatis humanæ. “ Si non ideo actus ponitur in tempore, quia Deus illum ab æterno prævidit, sed si potius ideo Deus actum ab æterno prævidit, quia is in tempore ponetur, tum prævisio Dei ad positionem actus nullo pacto requiritur, sed actus ita prorsus poneretur, tametsi per impossibile nulla esset in Deo prævisio; sed si prævisio Dei ad po-

sitionem actus nullo pacto requiritur, & si actus ita prorsus poneretur, tametsi nulla in Deo esset prævisio, actus a Deo prævisius pendet a libera determinatione voluntatis humanæ: ergo si non ideo actus ponitur in tempore, quia Deus illum ab æterno prævidit, & si potius ideo Deus actum ab æterno prævidit, quia si in tempore ponetur, actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ.

XXXV. „Non ideo actus ponitur in tempo„re, quia illum Deus prævidit ab æterno; sed „ideo Deus prævidit actum ab æterno, quia „is ponetur in tempore". Cum nihili nulla sit scientia, omnis scientia aliquod objectum exigit, atque inde non objectum propter scientiam, sed scientia propter objectum est; sed si ideo actus ponitur in tempore, quia Deus illum prævidit ab æterno, tunc objectum foret propter scientiam; contra si ideo Deus prævidit actum ab æterno, quia is in tempore ponetur; tum scientia est propter objectum ergo non ideo actus in tempore ponitur, quia illum Deus prævidit ab æterno, sed ideo Deus prævidit actum ab æterno, quia is ponetur in tempore. Evidens hoc est in scientiam præteritorum, & præsentium: igitur eodem plane modo de futurorum scientia discurrendum. Vid. Boethius.

De cop. sol. phil. lib. 5. pros. 4.

XXXVI. „Actus a Deo prævisus pendet a li„bera determinatione voluntatis humanæ." Si non ideo actus in tempore ponitur, quia Deus illum ab æterno prævidit, sed si potius ideo Deus actum ab æterno prævidit, quia is in tempora ponetur, tum actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ (§. 34.); sed non ideo actus in tempore ponitur, quia illum Deus prævidit ab æterno, sed potius ideo Deus prævidit actum ab æterno, quia is in tempore ponetur (§. præc.): ergo actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ.

XXXVII. *Prevīsio Dei libertatem humanam minime lædit*. Si actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ, tum prævisio Dei libertatem humanam minime lædit (§. 33.); sed actus a Deo prævisus pendet a libera determinatione voluntatis humanæ (§. præc.): ergo prævisio Dei libertatem humanam minime lædit. Prævisio Dei libertati nostræ non officit.

Schol. Sunt tamen, quæ incatis dubitationem injicere possent; sed non difficiles habent explicatus. Explicantur dubia.

Ajunt 1. Actus, qui a Deo prævisi sunt, necessario ponuntur: ergo prævisio Dei libertatem nostram tollit; *ant. pr.* Actus a Deo prævisi non possunt a nobis omitti: igitur necessario ponuntur.

℞. *d. ant.* Actus a Deo prævisi necessario *necessitate consequente* ponuntur, *c. aut. necessitate antecedente*, *n. ant. & cons.* Rursus ad probationem *d. ant.* actus a Deo prævisi non possunt a nobis omitti *potentia consequente*, *c. ant. potentia antecedente*, *n. ant. & cons.* Duplex in caussis liberis agendi necessitas dari potest; una, quæ liberam ipsarum determinationem antecedit, ut cum quis vinculis constringitur, aut ab equo raptatur: altera quæ eam liberam determinationem consequitur; ita qui se determinat ad ambulandum, necesse est, ut pedes moveat, domoque egrediatur. Illa libertati officit, hæc minime? Cum igitur actus a Deo prævisus nihilominus a libera hominis determinatione pendeat, manifestum est, necessitatem, quæ ex æterna Dei prævisione profluit, esse solum consequentem; immo eam non tamen prævisioni Dei, quam hominis determinationi tribuendam esse, cum fieri nequeat, ut id homo non agat, ad quod ipse se libere determinat. Atque inde quoque patet ratio alterius distinctionis: nempe potentia simi-

liter *antecedens* alia, alia *consequens* cogitari potest, illam habeo ante meam liberam determinationem, & ope illius libere me determino ad hunc, vel illum actum ponendum, vel non ponendum: hanc haberem, si possem omittere actum, ad quem me libere determinavi, seu, reapse, si possem actum cum non actu componere: quod cum absolute fieri nequeat, patet potentiam hanc consequentem ad libertatem nequaquam requiri. Jam vero prævisio Dei potentiam antecedentem nobis non adimit; cum enim ipsa sit propter meam determinationem liberam, seu ab ea pendeat, ea non modo hanc determinationem, sed & potentiam, quæ hanc antecedit, intactam relinquit. Quod igitur actus a Deo prævisus omitti nequeat, id inde profiscitur, quod nequeamus actus simul ponere, & omittere, unde si prævisio Dei aliquam nobis potentiam aufert, ea consequens est, non antecedens. Neque vero obest, *ea certo*, & *determinate* futura esse, quæ Deus prænovit, magnum enim descrimen intercedit inter veritatem determinatam, & necessariam. Quod *necessario* futurum est, id ita est futurum, ut absque contradictione non possit non esse futurum; quod autem *determinate* solum futurum est, id ita est futurum, ut in se non repugnet, quo minus non futurum sit.

2.) Si actus a Deo prævisus aliqua posset ratione omitti, ipsa Dei prævisio falli posset; atqui hoc vehementer absurdum est: igitur nulla ratione actus a Deo prævisus omitti potest. *M. p.* Si actus a Deo prævisus actu omitteretur, actu falleretur prævisio Dei: igitur etiam si actus a Deo prævisius aliqua ratione omitti posset, prævisio Dei falli posset.

℞. *d. M.* Si actus a Deo prævisius aliqua posset ratione omitti *pro sensu composito* prævisionis divinæ, ipsa Dei prævisio falli posset, *c. M. pro sensu diviso* prævisionis divinæ, *n. M. c. m.* & eodem modo *d. cons.* Prævisio tum solum fallitur, quando conjungitur cum omissione actus, quem prævidisse dicitur. Jam vero cum prævisio Dei de actu sequatur liberam hominis determinationem, numquam eveniet, ut ipsa cum omissione actus consocietur. Poterit equidem homo potentia antecedente actum omittere; at eo ipso aliter se determinabit; & aliter se determinando efficiet, ut prævisio de omissione actus in Deo sit. Si homo posset potentia consequente actum omittere, posset omnino prævisio Dei falli; at, cum non exstet potentia ad actum simul, & ejus omissionem, hoc absolute fieri nequit. Potest igitur homo omittere actum, non quidem *pro sensu composito* prævisionis divinæ, id est, prout is jam a Deo prævisius ponitur, sed tamen *pro sensu diviso* ejusdem prævisionis, id est, potest prævisionem Dei impedire, ac efficere, ut hæc prævisio numquam in Deo fuerit. Accipe exemplum ab homine, quem ambulantem coram intueris: nonne fieri nequit, ut non ambulet, cum tu ambulantem vides? at estne propterea minus liber? nonne ambulationem intermittere potest, eaque intermissa efficere, ne a te ambulans compliciatur? inde prona fluit ad alterum responsio. Si actus prævisus actu omitteretur, id fieret potentia consequente determinationem hominis ad actum, & prævisionem Dei independentem, ac proinde hæc prævisio de actu ponendo conjungeretur cum illius actus omissione, quo ipso falleretur: ab opposito; cum dicimus actum prævisum omitti posse, id intelligimus de potentia antece-

dente, quemadmodum supra dictum est, quod fit, ut prævisio Dei non fallatur, sed impediatur. Verum contra urgent.

3.) Prævisio Dei per actus omissionem impediri nequaquam potest; est enim ea hac omissione prior.

℞. Negato asserto, rationem adjectam *d.* prævisio Dei est prior *tempore* ipsa actus omissione, vel ipso actu, & simul ab hoc pendens, *c.* prior *natura n.* Prævisio Dei non est natura prior, quia non est caussa actus, nec ad illum efficiendum ulla ratione concurrit (ont. §. 145. sch. 2.). Est tamen prior tempore, cum ob summam Dei perfectionem, ac immutabilitatem ab æterno in Deo insit; verum hoc non obstat, quo minus per ipsam actus omissionem impediri queat. Et ratio est: quia ipsa hæc Dei prævisio, licet tota æternitate prior actu, ab eo tamen velut suo objecto pendet, quare sublato objecto ipsa quoque tollitur. Immo cum non tamen actus quoad suum *esse* physicum, quam quoad suum *esse* logicum prævisionis divinæ objectum, & quidem æque æternum, ac ipsa, sit, facile patet, quomodo subsidio hujus status logici æterna Dei prævisio impediri posset. Adverte igitur; Titius nunc disputet: hæc disputatio ab æterno erat futura, seu, ut ajunt, ab æterno habuit suam *futuritionem* formalem, quatenus hæc præpositio: *Titius hoc tempore disputabit*, in se semper vera fuit, & ab intellectu divino a tota æternitate cognosci & potuit, & debuit. Jam vero si Titius nunc non disputaret, efficeret utique, ut hæc veritas ab æterno data non fuisset (ideo quippe solum dabatur, quia actus in tempore certo, tametsi libere ponendus erat), immo ut data fuisset opposita, atque adeo efficeret ille simul, ut pendens ab hac veritate prevision in Deo

non extitisset, sed potius opposita de omissione nimirum actus. Universim igitur prævisio Dei per actualem actus omissionem non quidem *immediate*, sed tamen *mediate*, mediante nimirum statu logico impediri potest.

4.) Quod futurum est ex hypotesi antecedente determinationem voluntatis humanæ, illud non est libere futurum sed quod futurum est ex hypothesi prævisionis divinæ, illud futurum est ex hypothesi antecedente determinationem voluntatis humanæ; ergo.

℞. *d. M.* Quod futurum est ex hypothesi antecedente determinationem voluntatis humanæ tam *ut existentem*, quam *ut futuram* illud non est libere futurum, *c. M.* tantum *ut existentem*, & non simul *ut futurum n. M.* sic *d. m. n. cons.* Licet determinatio voluntatis humanæ non ab æterno extiterit, fuit ea tamen ab æterno futura, habuitque suum *esse* logicum, atque ideo etiam fuit illa objectum æternum prævisionis divinæ nostro cogitandi modo ipsa prius. Hinc autem conficitur hanc Dei prævisionem præcedere determinationem voluntatis humanæ reipsa *existentem* tempore, non natura; determinationem vero eamdem, *ut futurum*, sive *logicam* neque tempore, cum ambæ simul æternæ sint.

XXXVIII. Fatum *Astrologicum*, sive *Genetheliacum* est absoluta rerum omnium, ac eventuum necessitas ex cæli, siderumque situ & immutabili eorumdem actione oriunda. Quid fatum Astrologicum?

Schol. Fati hujus originem ita depinxit Tullius: „ Principio Assyrii, ut ab ultimis auctoritatem repetam, propter planitiem, magnitudinemque regionum quas incolebant, „ cum cœlum ex omni parte patens, atque „ apertum intuerentur, trajectiones, motusque „ stellarum observaverunt, quibus notatis, „ quid cuique significaretur, memoriæ prodi- Quæ ejus origo? *De div. l. 1. c. 1.*

„ derunt. Qua in natione Chaldæi, non ex „ astis, sed ex gentis vocabulo nominati, „ diuturna observatione siderum, sientiam „ purantur effecisse, ut prædici posset, quid „ cuique eventurum, & quo quisque fato na„ tus esset. " Idem subinde a nonnullis ex Stoicorum, tum & Platonicorum juniorum familia adoptatum, & præcipue a Plotino, Simplicio, ac Origene exornatum fuisse Cudworthus auctor est: verum hi postremi moderatione quadam usi, docuerunt, non quidem cœlestia signa vim quamdam hominibus inferre; at Deum, qui futura omnia prænoverit, ita ad ea siderum cursus ac motus multiplices accommodasse, ut ex is de illis certæ divinationum conjecturæ fieri queant. Animadversionem memoratu dignissimam hoc loco adfert Moshemius: notat imprimis vetustissimis populis persuasum fuisse, Dæmones, sive Deos inferiores in sideribus habitare, eorumque cursus moderari, quam opinionem Pythagoræ temporibus ad Italos pervenisse putat, cum eorum aliqui philosophum hunc velut unum ex iis, qui lunam incolunt, Dæmonibus venerati sint, quod Jamblychus testatur; tum iisdem nationibus non minus certam fuisse sententiam, res humanas Diis curæ esse. Atque ex his ita concludit: „ Junge „ hæc duo: Dii rebus humanis provident, & „ astra sede sunt Deorum; nec quæres, ut „ arbitror, amplius, unde ad insanam hanc „ opinionem antiquissimæ gentes delapsæ „ sint: astrorum lege, ac virtute, quæ fiunt, „ universa fieri. "

Syst. intell. c. 1. t. 2.

Vit. Pythag.

XXXIX. *Fatum Astrologicum fatuum, & commentitium est.* Vel enim eventus ii solum, qui ab arbitrio nostro non pendent; vel ii quoque, qui liberis voluntatibus subjiciuntur, ab astrorum actione, certaque positione profluerent: hoc alterum esse nequit; læde-

Fatum Astrologicum nullum est.

retur enim libertas nostra tot argumentis demonstrata; neque ulla omnino inter voluntatis nostræ determinationem, & astrorum situm connexio cogitari potest. Sed neque primum: novimus enim omnium eorum, quæ in tellure nostra eveniunt, rationes sufficientes, & caussas efficientes in eadem reperiri, unde non est, cur ad siderum aspectus confugiamus: turpe certe est philosopho relictis certis dubias caussa comminisci. Fatuum igitur est ex certa siderum positione de futuris rerum eventis, de virtutibus, vitiis, honoribus, dignitatibus; ipso denique vitæ, mortisque genere, & tempore divinare velle.

Schol. Ineptam hanc delirantium animorum persuasionem egregie refutavit Tullius Panætii Stoicorum principis nomine: „ O delirationem incredibilem! non enim omnis „ error stultitia est dicenda. —— Etenim „ cum, ut ipsi dicunt, ortus nascentium luna „ moderetur, eaque animadvertant, & notent „ sidera natalitia Chaldæi, quænumque lunæ „ juncta videantur, oculorum fallacissimo „ sensu judiciant ea, quæ ratione, atque animo vident debeant. Docet enim ratio ma„ thematicorum, quam istis notam esse opor„ tebat, quanta humilitate feratur luna ter„ ram pæne contingens; quantum absit a „ proxima Mercurii stella, multo autem lon„ gius a Veneris. Reliquia vero tria inter„ valla infinita, & immensa a Sole ad Mar„ tis, inde Jovis, ab eo ad Saturni stel„ lam, inde ad cælum ipsum, quod extre„ mum, atque ultimum mundi est. Quæ pot„ est igitur contagio ex infinito pœne inter„ vallo pertinere ad lunam, vel potius ad „ terram? — Quid? quod uno, & eodem „ temporis puncto nati dissimiles & naturas, „ & vitas, & casus habent: parumne decla„ rant, nihil ad agendam vitam nascendi „ tempus pertinere? — Quid? illudne dubium

De div. l.2.c.43. seqq.

„ est, quin multi, cum ita nati essent, ut
„ quædam contra naturam depravata habe-
„ rent, restituerentur, & corrigerentur ab
„ natura, cum se ipsa revocasset, aut arte,
„ atque medicina? Aut quorum linguæ sic
„ inhærerent, ut loqui non possent, eæ scal-
„ pello resectæ liberarentur? Multi etiam na-
„ turæ vitium meditatione, atque exercita-
„ tione sustulerunt, ut Demosthenem scribit
„ Phalereus, cum ϱ dicere nequiret, exerci-
„ tatione fecisse, ut planissime diceret.
„ Quod si hæc astro ingenerata, & tradita
„ essent, nulla res ea mutare posset. Quid?
„ dissimilitudo locorum nonne dissimiles ho-
„ minum procreationes habet? Quas quidem
„ percurrere oratione facile est; quid inter
„ Indos, & Persas, Æthiopes, & Syros dif-
„ ferat corporibus; nimis, ut incredibilis,
„ varietas, dissimilitudoque sit: Ex quo in-
„ telligitur, plus terrarum situs, quam lunæ
„ tractus ad nascendum valere. "

Quid fatum Pantheisticum? XL. *Fatum Pantheisticum* est necessitas absoluta omnium rerum promanans ex ipsa natura substantiæ divinæ, quæ eadem est cum substantia totius universi; ita enim Spinoza Pantheistarum facile princeps: „ Ex necessi-

Etich. c. 2. prop. 26. „ tate divinæ naturæ infinita infinitis modis,
„ hoc est, omnia, quæ sub intellectum infini-
„ tum cadere possunt, sequi debent. "

Schol. Opinio nimirum absurdissima eorum, qui totum hoc universum Deum esse statuunt, *Pantheismus* vocatur: est ea pervetusta, & vulgo Xenophani Eleaticæ sectæ principi tamquam auctori tribuitur; cum enim ex nihilo nihil fieri posse arbitraretur, eo tandem delapsum est, ut unicam diceret substantiam esse, eamque increatam, infinitam, mundum denique simul, & Deum. Neque cum parente suo monstruosus hic fetus interiit, sed a successoribus quoque Parmenide, quem tamen alii

ab hac labe purum pronunciant (vid. §. 25. log.). Melisso, & Zenone Eleate enutritum, quin & ad Pythagoræos, & Stoicos transivisse scribit Buddeus (a). Stoicus certe fuit Seneca (b), cujus hæc est doctrina: „Est, ex quo nata sunt omnia, cujus spiritu vivimus: vis illum vocare mundum, non falletis; ipse, enim est totum, quod vides: totus suis partibus inditus: & se sustinens vi sua." Stoicus fuit Cato, qui ita apud Lucanum (c) exclamat: *Jupiter est: quodcumque vides, quocumque moveris*. His quidem Linus poetarum vetustissimus præluisse videtur notissimo illo versu: ἐκ παντὸς τὰ πάντα καὶ ἐκ πάντων πανέστιν: ex universo omnia, & ex omnibus universum est. Sed nemo impio Spinoza magis pestiferam hanc doctrinam exornavit, quem securus est Joannes Tollandus Hybernus edito anno 1720. libro, quem *Pantheisticon* inscripsit. Benigna tamen Numinis providentia contigit; ut neuter aut multo, aut nominis alicujus sectatores, sed adversarios potius longe plurimos, & doctrina præstantes nactus sit. Spinozam præter alios refutarunt Henricus Morus *in subversione columnarum atheismi Spinoziani*; Huetius *in demonstratione Evangelica*, Jaquelotus *dissertations sur l'existence de Dieu*; Witichius *in Anti-Spinoza*: Franciscus Lamy *le nouvel atheisme renversé*; Denique omnium maxime aperta dogmatum repugnantia, & absurditate se ipsum Spinoza confutavit. Tolandi ineptias refellerunt Elias Benoist, Clarkius, Stillingfleetus, & multo accuratissime Laurentius Moshemius in *vindiciis antiquæ Christianorum disciplinæ contra Tolandum*.

(a) *Diss. de Spinoz. ante Spinoz. Item de Atheismo, et superst. c. 1.*
(b) QQ. *nat. l. 2. c. 45.*
(c) *De clam. l. 7.*

XLI. *Fatum Pantheisticum impium est*. Imprimis enim Deus, qui verbis ponitur, reapse tollitur; statuitur quippe Deus mate- Fatum Pantheisticum impium est.

rialis, ex partibus realibus compositus, ac diversarum modificationum capax, quo ipso negatur esse ens infinitum, necessarium, immutabile, ut ex ontologia patet; quæ tamen omnia essentialia sunt Dei attributa, quemadmodum in theologia demonstrabitur. Deinde si res omnes per emendationem ex Deo profluunt, illiusque modificationes sunt, tum homo scelestissimus, & quodcumque corpus aliud non est, quam Deus certo modo se habens; quæ quam absurda sint, nemo non videt. Denique tollitur hoc in systemate omnis rerum contingentia, omnisque hominum libertas; sublata enim caussæ primæ libertate fieri nequit, ut ulla caussa secunda libera sit (conf. §. 23.).

Examen propositionum, quæ fundamentum sunt systematis Spinoziani.

Schol. Juvat aliquas propositiones, in quibus tamquam fulcris totum systema Spinozianum innititur, seorsum in examen vocare, ut perspecta earum infirmitate appareat, quam male materiatum ipsum ædificium sit. Ethicæ p. 1. dif. 3. *Per substantiam intelligo id, quod in se est, & per se concipitur; hoc est, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat.* Si illud *in se est* significet per se existere, & non egere ad existendum subjecto inhæsionis, verissimum est enunciatum; at si notet a se existere, falsissimum; quis enim dabit sine probatione, & contra omnium philosophorum doctrinam sumenti, substantiam rite definiri per ens a se. Jam vero hoc alterum voluisse Spinozam patet ex propositionibus 7ma, & 8va, quas inde deducit: *ad naturam substantiæ pertinet existere: omnis substantia est necessario infinita.* Rursus, si illud; *cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat*, denotaret solum substantiam in se spectatam, quatenus est substantia, ad aliud non referri; & excludere ideam rela-

tivam: nihil a veritate alienum dixisset; at non hoc voluit, verum istud substantiam, quo demum cumque modo spectetur, non referri ad alterum, nec quasi ad subjectum, nec quasi ad caussam, inde enim fluit propositio 6ta: *una substantia non potest produci ab alia substantia*. Hoc vero iterum precario sumitur; nam etsi substantia sub uno respectu per ideam absolutam repræsentetur, nihil tamen obstat, ut non etiam sub alio respectu per ideam relativam concipiatur, quemadmodum quodvis artefactum in se ens est absolutum, & comparate ad artificem relativum, nec ullo modo ratio effectus cum ratione substantiæ pugnat. En argumentum firmissimum, super quo ipse totum systema extruxit, quemadmodum Euclides super definitione puncti suam geometriam. Pergamus porro.

Prop. 5ta. „ In rerum natura non possunt dari „ duæ, aut plures substantiæ ejusdem naturæ, „ sive attributi: *quare*? Quia eadem attri„ buta, cum essentiam substantiæ efficiant, „ eamdem efficiunt substantiam. "

„ Est, inquit Baylius, hic Spinozæ Achilles „ totiusque edificii fundamentum; idem ta„ men perridiculum sophisma, ut pudeat lo„ gicæ tirones eo capi. Quicumque philoso„ phiæ rudimenta tradunt, inter prima præ„ capta suos docent: quid hæc sibi velint, „ genus, species, individuum. " Distinctione igitur ejusdem *numero* attributi nodus solvitur. Nec est, cur hanc responsionem risu excipiat Spinoza; necesse certe est, ut & ipse, cum de modificationibus suis agit, eadem utatur. Homo, ut ipse philosophatur, est modificationum divinæ substantiæ una aliqua; Socrates, Plato ejus sunt individua: an non eadem attributa in Socrate, & Platone? Anne propterea Socrates, & Plato unus, idemque homo? Audiamus

Dict. histor. et crit. art. Spinoz. item P.

jam ex falsis principiis adhuc allactis deductum theorema falsissimum scilicet. Propositio 14ta ita sonat: „ Præter Deum nulla „ dari, aut concipi potest substantia. *Eam* „ *sic demonstrat*: Cum Deus sit ens absolute „ infinitum, isque necessario existat, si ali- „ qua substantia præter Deum daretur, ea „ explicari deberet per aliquod attributum „ Dei, cum nempe substantia infinita infini- „ ta habeat attributa, sicque duæ substantia „ ejusdem attributi existerent, quod (per prop. „ 5.) absurdum est: adeoque nulla substantia „ extra Deum dari potest, & consequenter „ non etiam concipi, nam si posset concipi, „ deberet necessario concipi, ut existens „ (prop. 7.) atqui hoc per primam partem „ hujus demonstrationis absurdum est: ergo „ extra Deum nulla dari, neque concipi pot- „ est substantia. " Verum imprimis contra pugnant ea, quæ supra contra propositionem 5*tam* adducta sunt. Deinde cum propositio 7*ma* hic laudata, utpote fluens ex perversa definitione substantiæ, itidem falsa sit, verum esse nequit id, quod ex illa concluditur, nullam nempe præter Deum substantiam concipi posse: igitur absolute a vero abhorret, præter Deum nullum substantim nec existere, nec concipi posse, quod systematis caput est.

Sequitur propositio 15*ta*. „ Quidquia est, in „ Deo est, & nihil sine Deo est, neque con- „ cipi potest. *Huc pertinet definitio 5ta*. Per „ modum intelligo substantiæ affectiones, si- „ ve id quod in alio est, per quod etiam con- „ cipitur. *Demonstratio*. Præter Deum nulla „ datur, neque concipi potest substantia (per „ prop. 14.), hoc est, res, qua in se est, & „ per se concipitur (*def.* 3.) Modi autem „ (per def. 5.) sine substantia nec esse, nec „ concipi possunt. Atqui præter substantias, „ & modos nihil datur; ergo nihil sine Deo

„ esse, neque concipi potest." Imprimis desideratur veritas majoris enunciationis; est enim ipsa propositio 14*ta*; quam falsam esse supra ostendi. Tum definitio modi ab homine caso statuta merito suspecta esse potest. Est quidem modus illud, quod in alio est, ita nempe, ut sit alterius determinatio, & ab eo velut subjecto inhæsionis in existendo pendeat. Verum *in alio esse* alios quoque sensus admittit. Cum Deus ob suam immensitatem omnibus rebus intime præsens sit, omnes res in Deo esse aliqua ratione dici possunt: propterea tamen modi substantiæ divinæ nequaquam sunt, quod Spinoza vult; neque enim sunt determinationes Dei, neque ab eo velut subjecto inhæsionis in existendo pendent, sed in eo solum sunt, quatenus ipsi intime præsentes sunt, sicut ipse illis.

Transeamus ad partem 2*dam* Ethices. Propositio 1*ma*. *Cogitatio attributum Dei est, sive Deus est res cogitans*. Propositio 2*da*. *Extensia attributum Dei est, sive Deus est res extensa*.

En tandem præclarum Spinozæ Deum, quem rectius monstrum dixeris? Deus est substantia unica, æterna, individua (per prop. 13. p. 1.), cujus attributa sunt infinita cogitatio & infinita extensio: res omnes aliæ nihil sunt aliud, quam infinitæ hujus cogitationis, & extensionis modi, qui ex naturæ necessitate hujus substantiæ secundum necessarias pariter leges efficientur. Id vel retulisse refutasse est: conceptus enim hic aliud non est, ac collectio idearum confusarum, indeterminatarum: precario confictarum, ac denique secum pugnantium. Pugnat certe extensio realis infinita (ont. §. 221.); pugnat extensio cum indivisibilitate (ont. §. 188.); pugnat extensio cum infinitate (ont. §. 234.) & æternitate (ont.

§. 181. cor. 3.) pugnat extensio cum notione substantiæ (ont. §. 178.), pugnat extensio cum cogitatione, ut in psychologia demonstrabitur: pugnat naturæ necessitas cum libertate, quæ, utpote vera realitas, est attributum entis infiniti. Sed nolo in re aperta esse longior. Neque vero quemquam moveat methodus geometrica, qua impius hic, & philosophi nomine indignus abusus est; si enim quis primo definiat circulum constare quatuor lateribus, facile inde formabit systema elegantissime connexum, cujus tamen omnes propositiones longissime a veritate distabunt (conf. §. 149. sch. log.).

CAPUT IV.

De Corporibus, eorumque Elementis.

Quid corpus? XLII. *Corpus* voco omne ens compositum, quod partem hujus mundi aspectabilis constituit.

Coroll. Quæ ergo cumque de ente composito in ontologia disperse dicta sunt, corporibus quoque conveniunt.

Schol. Plura quidem ad notionem corporis requirunt physici, qui fere illud per enumerationem proprietatum cum a priori, tum a posteriori cogitarum non tam definiunt, quam describunt, intima enim eorum indoles perquam obscura est. Sed hæc quoque illis relinquendam censeo.

Quid corporum elementa? XLIII. *Elementa* voco illa corporum initia, ex quibus ea primo coalescunt, & ad quæ in eorumdem resolutione ultimo demum cogitando pervenitur.

Schol. Ajo *cogitando*; etsi enim stupenda sit corporum divisibilitas, ut physici norunt, certum tamen est, nos ad eorum initia tum ob instrumentorum inopiam, nostrorumque

sensuum infirmitatem, tum fortassis etiam propter obstantem quamdam naturæ legem reapse pervenire non posse. Investigatio igitur elementorum non ad experientiam, sed ad rationem pertinet; perperam vero agunt ii, qui aut nos de iis nihil scire posse, aut totam hanc pertractationem omni carere utilitate more suo velut ex tripode pronunciant.

XLIV. *In quovis corpore insunt substantiæ.* In corporibus sunt substantiæ; Cum quidquid existit, substantia sit, vel accidens (ont. §. 125. cor. 1.), necesse est, ut si in corpore nulla insit substantia, omnia in accidentium numero habeantur; ac proinde, ut corpus sit collectio accidentium sine substantia: atqui hoc aperte repugnat (ibid. cor. 3.): igitur in quovis corpore insunt substantiæ.

XLV. *In quovis corpore insunt entia simplicia.* ac proinde entia simplicis. In quovis corpore insunt substantiæ (§. præc.); sed omnis substantia est ens simplex (ont. §. 178.): ergo in quovis corpore insunt entia simplicia.

Schol. Poterat idem theorema ex notione quoque entis compositi, quæ cuivis corpori convenit (§. 42.), adjuvante (§. 177. ont.), demonstrari.

XLVI. *Elementa corporum sunt entia simplicia.* quæ sunt ipsa elementa. Cum in quovis corpore exstent entia simplicia (§. præc.), necesse est, ut cum in ejus resolutione ad ea perventum fuerit, omnis ulterior progressio sistatur: igitur entia simplicia sunt illud in corporibus, ad quod ultimo in eorumdem resolutione cogitando saltem perveniri potest; atqui istud proprium est elementorum attributum (§. 45.): ergo entia simplicia sunt corporum elementa.

Coroll. Quæ igitur de ente simplice generatim in ontologia dicta sunt, elementis quoque corporum conveniunt.

Quæ de iis philosophorum opiniones.

Schol. Diversæ sunt de elementis corporum philosophorum opiniones; nonnulli cum Democrito, Epicuro, & Gassendo *atomos insectiles* variam magnitudine, & figura prædita statuunt. At vero atomus ea vel constat ex partibus realibus, vel non? Si illud elementi nomen non meretur; non enim erit primum corporis initium, nec ultimum ad quod in resolutione corporum cogitando devenitur, si quidem ipsa in suas adhuc partes resolvi poterit: si hoc: nequit gaudere extensione, magnitudine, figura (ont. §§. 188. cor. 2. 189. cor. 3.). Atomos id genus simplices quidem, at extenas simul, & figuratas olim *punta inflata* vocarunt, Aristotelici non alia agnoscunt elementa, quam proclamatam suam materiam primam quam massam quadam informem, continuam, ac infinitum divisibilem esse putant; sed de hac rursus quæstio redit, unde ipsa conflетur? Taceo de divisibilitate in infinitum, quam repugnare infra ostendam. Alii cum Zenone ad puncta simplicia, sed mathematica, quæ ab auctore suo *Zenonistica* dicta sunt, confugerunt; verum risum movit hæc opinio sapientioribus, puncta enim mathematica potuerunt fortasse initia esse corporis mathematici; physici certe non. Leibnitius, cum omne ens simplex *monadem* vocet, idem nomen corporum elementis imposuit. Erat olim vocabulum hoc Pithagoræis in frequenti usu, notatque unitatem; postulat enim Leibnitius, ut nobis corpus repræsentemus velut numerum valde compositum, quod, quemadmodum omnis numerus ultimo in monades, seu unitates; ita corpus quoque in monades, seu entia simplicia resolvatur. Verum in natura, ac proprietatibus monadum definiendis singularis est Leibnitii opinatio, quæ paucos admodum defensores,

plurimos contra hostes in ipsa Leibnitianorum familia invenit; neque enim Wolfius ipse hoc suum esse dogma voluit, tametsi reliqua illius fere omnia adopraverit. Quæ *Cosmol.* jam vero ista sit, apud Baumeistarum ac- *§ 454.* cusatissime adnotatum invenio: audiamus. *schol.*

Postquam de vocabulo *monas* pluribus disseruisset, addit: „ Ex his colligi nunc potest, „ cur Leibnitius quatuor monadum constituat „ classes. In prima classe ex ipsius sententia „ collocatur Deus, qui ab ipso ob simplicitatem „ seu immaterialitatem suam vocatur monas, „ quique distinctissima omnium rerum cogni- „ tione gaudet. Ad alteram monadum classem „ refert Leibnitius animas hominum rationales, „ quæ non clara modo, seu distincta quoque re- „ rum gaudent ræpresentatione. Ad tertiam „ classem pertinent animæ brutorum, quæ cla- „ ris quidem, sed confusis ideis sint instructæ. „ Quartam denique & ultimam classem consti- „ tuunt ultima, & simplicissima corpora ele- „ menta, quæ, ut dixi, Leibnitio sunt mona- „ des stricte, & κατ' ἐξοχὴν sic dictæ, quæque ex „ Leibnitii sententia hoc universum sibi obscu- „ re repræsentant. — Speciatim illis monadi- „ bus, quæ ad ultimam pertinent classem, quæ- „ que ipsa sunt corporum elementa, Leibnitius „ tribuit quædam, quæ, nescio, an firmo satis „ nitantur fundamento quæque adeo dici non „ potest, quam vehementer sint impugnata. 1.) „ Existimat Leibnitius has monades, sive entia „ simplicia, ex quibus entia composita constent „ gaudere vi repræsentativa, atque ipsum hoc „ universum sibi repræsentare obscure. 2.) Hinc „ illa vocat *viva specula hujus universi*. 3.) „ Affirmat Leibnitius, in monadem creatam fo- „ rinsecus nec substantiam, nec accidens in- „ gredi posse. Adeoque 4.) existimat omnes mu- „ tationes in monadibus creatis obvias a prin- „ cipio interno, & vi intrinseca proficisci. Hinc „ 5.) appellat monades *Enthelechias*, propte-

„ rea quod in se habent certam quamdam per-
„ fectionem, ἐχουσιτεντελες & detur quædam in
„ iis sufficientia, vi cujus sint actionum suarum
„ internarum fontes, adeoque antomata incor-
„ porea. 6. Unde porro concludit Leibnitius,
„ nullam monadem creatam, sive derivativam
„ physice influere posse in interius alterius mo-
„ nadis creatæ 7.) Opinatur Leibnitius, omnes
„ monades creatas gaudere determinationibus,
„ & qualitatibus intrinsecis, quibus a se in-
„ vicem distingui possint. 8.) Nullam item
„ monadem creatam in rerum universitate
„ alteri monadi creatæ per omnia similem
„ existere autumat. 9.) Affirmat monades,
„ quæ sunt corporum elementa, nullam qui-
„ dem apperceptionem cum perceptione con-
„ junctam, sed eam tamen perceptionem, li-
„ cet sit obscura, & careat apperceptione,
„ sive conscientia sui, perpetuo tendere ad
„ novam perceptionem, adeoque gaudere il-
„ los monades appetitu. 10.) Ut Leibnitius,
„ quales sint repræsentationes entium illorum
„ simplicium, sive monadum, quæ constituunt
„ entia composita, luculantius ostendat, vo-
„ cat statum perceptionum illarum stuporem.
„ Qualis status animæ nostræ est, cum vel
„ deliquio animi laboremus, vel somno pro-
„ fundo absque somnio oppressi sumus.“

Essentia corporum sita est in nexu elementarum?

XLVII. „ Corporum essentia sita est in cer-
„ to, ac determinato modo, quo elementa in-
„ ter se copulantur“. Etenim universe entis
compositi essentia sita est in certo, ac deter-
minato partium nexu (ont. §. 171.); sed in
corpora sunt entia composita ex elementis
tamquam partibus ultimis (§. 43.): ergo cor-
porum quoque essentia in certo, ac determi-
nato modo, quo elementa inter se copulantur,
sita est.

Coroll. Cum in essentia entis fundentur, quæ-
cumque enti vel conveniunt, vel convenire
possunt, consequens est, ut in elementis,

eorumque nexu ratio contineatur, omnium eorum, quæ in corpore vel insunt, vel inesse possunt.

Coroll. 2. Nos neque nexum, neque intimam elementorum constitutionem perspicere possumus; igitur neque essentiam, & veram corporum indolem perfecte intelligere licet.

XLVIII. *Corpuscula* sunt composita adeo exigua, ut sensus etiam armatos effugiant, quæ si immediate ex elementis coalescant, atque in eadem resolvantur, *primitiva*; si autem ex his ipsis conflentur, *derivativa* dicuntur. Ex derivativis porro vario modo inter se cohærentibus corpus tandem *sensibile* oritur. Quid corpuscula primitiva, et derivativa?

Coroll. 1. Species igitur, ac diversitas corporum sensibilium jam in corpusculis primitivis determinata est, pendetque a determinato elementorum nexu, & certa virium ipsis insitarum conspiratione inde oriunda.

Coroll. 2. Si plura corpuscula primitiva ejusdem speciei in unum corpus coalescant, erit illud *homogeneum*; *heterogeneum* contra, si ea sint diversarum specierum, ut in corpore humano contingit.

XLIX. *Nexus elementorum non fit per immediatum contactum*. Cum enim elementa sint entia simplicia (§. 46.), necesse est, ut loco congruant, & compenetrentur, quamprimum ad contractum pervenerint (§. 192.); sed ex elementis, quotcumque ea sint, compenetratis nec unicum corpusculum primitivum, utpote compositum extensum, effici potest; ergo nexus elementorum, ex quibus corpusculum primitivum coalescit, per immediatum contactum fieri nequit. Nexus elementorum non fit per contactum.

Coroll. Necesse igitur est, ut elementa, dum corpusculum quoddam primitivum constituunt, singula a singulis distent, & tamen inter se cohæreant.

Schol. Hac una certe ratione, quam Boscovichio debemus quæstioni de corporum compositione tot sæculis agitatæ numquam tamen enodatæ & planissime, & abundanter satisfit; quidquid enim adhuc allatum fuit, id erat ejusmodi ut modo nodum non solveret, sed novos potius, ac insolubiles progeneraret. Fuerunt qui ad atomos simplices, & extensas, aut ad infinitam materiæ divisibilitatem recurrent; at extensio simplex, numerus partium infinitus: quanta absurda! hæc tamen devorare oportebat. Fuerunt, qui in diversis respectibus ejusdem puncti simplicis, ad cardines mundi salutem quærerent; at dicere punctum simplex tanti ab alio simplice secundum respectum ad orientem, non vero secundum respectu ad occidentem, ac propterea eadem non compenetrari est omnino nihil dicere; quid enim? respectus, qui puncto extremus est, compenetrationem impediat? nonne totum simplex simul & orientem, & occidentem, & meridiem, & septentrionem respicit? Novissime Bohemius contactui summam *propinquitatem* elementorum substituit, fassus tamen se ignorare, quid ea sit, vel in quo consistat; at hoc est ignotum per ignotum illustrare, & difficultatem ab uno ad aliud transferre. Illud denique, quod Leibnitiani ab substantiarum impenetrabilitate essentiali petunt, quale sit, vidimus (ont. §. 192. sch. fin.) & rursus infra discutiemus.

Cosmol. c. 2 §. 545 not.

Elementa vim habeat.

L. *Elementa vi quedam pollent*. Elementa, cum corpusculum primitivum constituunt, a se distant, & tamen cohærent (§. præc. cor.): ergo vis quædam adsit, oportet, quæ eam cohæsionem in ceteris distantiis efficiat: sed vis hæc esse, nisi in ipsis elementis nequit; cum enim agitur de corpusculo primitivo, præter elementa, & spatium vacuum nihil adest, nisi quis vel ad naturam univer-

salem genitricem infra refutandam, vel ad immediatam Dei actionem, quod non est philosophari, recurrere velit: ergo elementa vi quadam pollent.

Coroll. Elementa igitur non sunt puncta mathematica, seu zenonistica; sed physica, & realia.

LI. *Vis elementorum est tantum vis motrix.* Non habemus alterius vis ideam, nisi vis cogitandi, & vis motricis (ont. §. 176. sch.): alterutra igitur, vel utraque elementis tribuenda est, cum tribuenda sit aliqua (§. præc.): atqui nulla prorsus ratio suadet inesse in elementis vim cogitandi, sed potius plures rationes in contrariam partem pugnant. Nam 1.) sola via motrix apta est efficiendæ cohæsioni elementorum necessariæ ad constituendum corpusculum, vis autem cogitandi id nequaquam prestare potest; cum enim vis cogitandi sit vis *sibi* repræsentandi, vires cogitandi diversorum entium nullo pacto conspirare, ac proinde nec cohæsionem efficere possunt; qui igitur usui ea vis foret in elementis? est autem certa philosophandi lex: nec entia, nec qualitates entium multiplicandas esse sine necessitate, nec caussas statuendas; quarum effectus in natura nulli appareant. 2.) Nullum omnino vestigium cogitationis unquam in corporibus detegere licuit, quin potius; quæ in, & de illis experimur, solo motu perficiuntur; aut enim corpus motui alterius resistit, eumque infringit, aut ipsum movetur, vel mutationem quampiam aliam subit, quæ rursus motus efficitur, cum corpus sit ens compositum (ont. §. 216.): verbo denique omnes corporum proprietates per motum, vel per nisum, & conatum ad eumdem exponi possunt, ut physici norunt: igitur vis elementorum est tantum vis motrix. eamque motricem.

Coroll. 1. Elementa igitur sunt entia simplicia materialia, & ideo recte a Boscovichio *puncta materiæ* nuncupantur.

Coroll. 2. Ruit quoque periculosa Leibnitii opinatio de obscuris monadum repræsentationibus; nam vis etiam obscure solum repræsentandi ad vim cogitandi in tota latitudine sumtam, ut ego quidem eam supra accepi, pertinet.

Schol. OEdipo profecto opus erit, Heracliteamque obscuritatem superat eorum doctrina, qui Leibnitii vestigiis insistentes ex vi mondanum obscure repræsentativa omnes effectus naturales, quos in mundo corporeo experimur, deducere nituntur, ajentes: quæcumque sub experientiam cadunt, mera esse phænomena, seu ita tantum sensibus nostris apparere; extensionem item, & motum æque nihil reale esse in ipsis corporibus, quemadmodum idem de colore, odore, sapore, aliisque id genus qualitatibus hodie physici docent. Certe aut omnia me fallunt, aut hæc opinio, absque circuitione ad idealismum ducit. Deinde ullane potest esse verisimilitudo, fore umquam ut per vim repræsentativam, qua ens solum tendit ad mutandum statum internum; obtineatur realis loci ad statuam entis externum pertinentis mutatio. Atque hoc adeo nerum est, ut ipse Leibnitius monuerit, ex vi monadum repræsentativa nequaquam solutionem problematum in effectibus naturalibus occurrentium petendam esse. Qui magis in aberrante hac Leibnitianorum doctrina eruditi cupit, adeat dissertationem *de systemate mundi ex invitatione illustrissimæ accademiæ Berolinensis deducto ex principiis monadicis*. N. X., & dissertationem *de primariis monadologiæ capitibus*. N. XI. quæ cum dissertatione Cl. Justi, quæ præmium tulit, anno 1748. Berolini in lucem datæ sunt.

Neues Lehrgebaude von der Natur, und Gemeinschaft der substanzen, im Anhange zur neuesten. Austage der Theodicee pag. 274,

sed non liberam: LII. *Vis elementorum non est vis libera.* Vis elementorum est tantum vis motrix abs-

que vi cogitandi (§. præc.); sed absque vi cogitandi ut esse nequit potestas eligendi, ita impossibilis est omnis liberas: ergo vis elementorum libera non est.

Coroll. Vis ergo elementorum habitis omnibus requesitis, & ablato omni impedimento, continuo effectum producit, id est, motum efficit (ont. §§. 146. 132. schol.); atque inde elementa natura sua ad motum determinantur.

LIII. *Vis elementorum motum non efficit, nisi data ab æterno principio celeritate & directione.* Infinitæ celeritates, & directiones sunt possibiles; atque ex his unam aliquam determinatam eligere ad elementum, quod libertate caret (§. præc.), non pertinet; neque alia in ipso ratio sufficiens determinatæ cujusdam celeritatis, & directionis cogitari potest: ergo directio, & celeritas; quia elementum movetur, ab externo principio determinari debet; atqui motus sine determinata directione, & celeritate fieri nullo modo potest: igitur vis elementorum motum non efficit, nisi data ab externo principio celeritate, & directione. **quæ proinde non agit nisi data directione, et celeritate.**

Coroll. 1. Igitur si elementum quiescat, numquam ex se motum inchoabit, sic contra moveatur, movebitur in perpetuum eadem directione, & celeritate, nisi impedimentum aliunde adveniat.

Coroll. 2. Atque inde quodvis elementum, quantum in se est, perpetuo conservat eumdem statum motus, vel quietis, in quo est. Atque in hoc ego *inertiam* elementorum repono, quæ ut patet, non est proprietas, aut vis distincta a vi motrice insufficiente ad determinandam celeritatem & directionem. Vide Biwaldum e S. J. in academia Græcensi Prysices Professorem. *Phy. gen. p. 2. s. 2. art. 8. prop. 5. et 6.*

Schol. Quæ adhuc de vi elementorum dixi, ad ipsa quoque corpora applicanda sunt,

cum enim generatim collectio virium, quæ in entibus simplicibus insunt, enti composito conveniat (ont. §. 178. cor. 4.), necesse est, ut vires etiam elementorum collectæ unam velut vim in corpore constituant. Gaudent igitur corpora vi motrice: verum non libera, ac proinde ipsa quoque natura sua ad motum determinata sunt: neque tamen ob impotentiam naturalem determinatam quamdam directionem, & celeritatem eligendi aut motum de se umquam inchoant, aut in motu constituta directionem, vel celeritatem mutant: quare inertia quoque sunt. Quod si præterea cum Cartesianis contendas corpora esse *indifferentia* ad motum, vel quietem, & istud certo quodam sensu dari poterit. Sunt nempe corpora ad motum, vel quietem *indifferentia*, quatenus ex natura sua hanc vel illam, aliquam potius quam nullam directionem, & celeritatem a principio externo non postulant, quemadmodum ignis etiam simili ratione ad urendum, vel non urendum indifferens dici potest, cum ex se applicationem ad rem, quæ comburi possit, non exigat; verum ut ignis applicatus necessario urit, ita corpus posita externa celeritatis, & directionis determinatione necessario moveretur. En quam belle vitium insitarum hypothesis (si tamen ea hypothesis dicenda sit) cum pervulgata de inertia, ac indifferentia corporum opinione cohæreat.

At vero in eo jam versatur quæstio, unde eæ determinationes in natura ortum habeant? hanc in rem nihil & rationi, & phænomenis magis consentaneum dici posse videtur, quam illud sit, quod a viro clarissimo Boschovichio accepimus. Agunt nimirum elementa certis intervallis disjuncta in se mutuo, atque pro horum intervallo-

rum ratione jam ad mutuum accessum, jam ad recessum se invicem determinant; unde eadem vis motrix modo *attrictricis*, modo *repultricis* cognomentum sortitur. In majoribus quidem distantiis sola fere attractio agit, unde gravitatis phænomena physicis repetunt; in minoribus vero intervallis alternæ sunt vices accessus, & recessus, dum distantiis in infinitum imminutis in infinitum quoque crescat vis repellens, quæ omnem contactum in natura excludat. Ubi denique ab repulsione ad attractionem transitur, limites quidam sunt, ad quos si elementum appulerit, nec recedere, nec accedere potest, quod cohæsioni explicandæ inservit. Atque hic agendi modus *Lex virium* ab auctore compellatur, quæ per curvam geometricam continuam ipsis velus oculis intuenda sisti potest; & miro compendio explicationem effectuum naturalium promovet. Sed hæc jam sunt fori physici: qui uberius instrui desiderat, adeat ipsum fontem (*a*), aut physicam generalem auditorum usibus accommodatam a Leopoldo Biwald typis Græcensibus anno 1767. vulgaram (*b*), in qua, quidquid erudite, & solide hac de re dici potest, summa industria enucleatum inveniet.

a) *Theo. phil. nat. p.* 1. §. 10. *seqq. Dis. de leg. con. lin.*

b) P. 2. *Sect.* 1.

LIV. *Nihil obstat, quo minus elementa putemus interne perfecte similia esse.* Imprimis enim principium indiscernibilium Laibnitii jam refutatum est (ont. §. 76.). Deinde tam ex naturæ simplicitate, quam ex phænomenis colligimus eamdem virium legem pro omnibus obtinere, ut Boschovichius probat; quo conficitur eamdem specie vim motricem eodem modo agentem in omnibus inesse. Denique, cum omnia sint entia simplicia (§. 46.), eadem simplicitas, ac inextentio omnibus communis est; aliud vero præterea, in quo inter

Elementa sunt similia.

Theor. phil. nat. p. 1 §. 92.

se discrepent, singulis convenire, ne conjectura quidem, assequi possumus.

Loc. cit. Schol. §. 95. Leibnitio a dissimilitudine corporum sensibilium argumentanti egregie respondet Boscovichius: ,, quod autem attinet ad inductionem, quam Leibnitiani desumant a ,, dissimilitudine, quam observamus in rebus ,, omnibus, cum nimirum nusquam ex. gr. in ,, amplissima silva reperire sit duo folia prorsus similia, ea sane me nihil movet; cum ,, nimirum illud discrimen sit proprietas relativa ad rationem aggregati, & nostros sensus, quos singula materiæ elementa non ,, afficiunt vi sufficiente ad excitandam in ,, animo ideam; nisi multa sint simul, & in ,, molem majorem excrescant. Porro scimus ,, utique combinationes ejusdem numeri terminorum in immensum excrescere, si ille ,, ipse numerus sit aliquanto major. Solis 24 ,, litterulis alphabeti diversimode combinatis ,, formantur voces omnes, quibus huc usque ,, usa sunt omnia idiomata, quæ existerunt, ,, & quibus omnia illa, quæ possunt existere, ,, uti possunt. Quid si numerus earum existeret tanto major, quanto major est numerus punctorum materiæ in quavis massa sensibili? quod ibi diversus est litterarum diversarum ordo, id in punctis etiam prorsus ,, homogeneis sunt positiones, & distantiæ, ,, quibus variatis variatur utique forma, & ,, vis, qua sensus afficitur in aggregatis. Quanto major est numerus combinationum diversarum possibilium in massis sensibilibus, ,, quam earum massarum, quas possumus observare, & inter se conferre, (qui quidem ,, ob distantias; & directiones in infinitum ,, variabiles, præscindendo ab æquilibrio virium, est infinitus, cum ipso æquilibrio est ,, immensus); tanto major est improbabilitas ,, duarum massarum omnino similium, quam ,, omnium aliquantisper saltem inter se dissi-

„ milium. — Patet igitur, varietatem illam a § 97.
„ numero pendere combinationum possibilium in
„ numero punctorum necessario ad sensationem,
„ & circumstantiorum, quæ ad formationem
„ massæ sunt necessariæ, adeoque ejusmodi in-
„ ductionem extendi ad elementa non posse.
„ Quin immo illa tanta similitudo, quæ cum
„ exigua dissimilitudine commixta invenitur in
„ tam multis corporibus, indicat potius simili-
„ tudinem ingentem in elementis. Nam ob tan-
„ tum possibilium combinationum numerum,
„ massæ elementorum etiam penitus homogeneo-
„ rum debent a se invicem differre plurimum,
„ adeoque si elementa heterogenea sint, in im-
„ mensum majorem debent habere dissimilitu-
„ dinem, quam ipsa prima elementa, ex quibus
„ idcirco, ne tantillum quidem, similes prove-
„ nire deberent. — *Denique eleganti exemplo,*
„ *quod prœterire nequeo, rem totam illustrat.*
„ Fieri utique possent nigricantes litteræ, non § 98.
„ ductu atramenti continuo, sed punctulis ro-
„ tundis nigricantibus, & ita parum a se invi-
„ cem remotis, ut intervalla non sine ope mi-
„ croscopii discerni possent, & quidem ipsæ lit-
„ terarum formæ pro typis fieri possant ex ejus-
„ modi rotundis sibi proximis cuspidibus con-
„ stantes. Concipiatur ingens quædam Biblio-
„ theca, cujus omnes libri constent litteris im-
„ pressis, ac sit incredibilis in ea multitudo,
„ librorum conscriptorum linguis variis, in qui-
„ bus omnibus forma characterum sit eadem.
„ Si quis scripturæ hujusmodi, & linguarum
„ ignarum circa ejusmodi libros, quos omnes
„ a se invicem discrepantes intueretur, obser-
„ vationem institueret cum diligenti contempla-
„ tione; primo quidem inveniret vocum farra-
„ ginem quamdam, quæ voces in quibusdam oc-
„ currerent sæpe; cum eadem in aliis nusquam
„ apparerent, & inde lexica posset quædam
„ componere totidem numero, quod idiomata
„ sunt, in quibus singulis omnes ejusdem idio-

„ matis voces reperirentur, quæ quidem numero „ admodum pauca essent, discrimine illo in„ genti tot, tam variorum librorum redacto ad „ illud usque adeo minus discrimen, quod con„ tineretur lexicis illis, & haberetur in voci„ bus ipsa lexica constituentibus. At inquisi„ tione promota, facile adverteret, omnes illas „ tam varias voces constare ex 24. tantummodo „ diversis litteris, discrimen aliquod inter se „ habentibus in ducto linearum, quibus forman„ tur, quarum combinatio diversa pareret omnes „ illas voces tam varias, ut earum combinatio „ libros efformaret usque adeo magis a se in„ vicem discrepantes. Et ille quidem si aliud „ quodcumque sine microscopio examen insti„ tueret, nullum aliud inveniret magis adhuc „ simile elementorum genus, ex quibus diversa „ ratione combinatis orirentur ipsæ litteræ; at „ microscopio arrepto intueretur utique illam „ ipsam litterarum compositionem e punctis illis „ rotundis prorsus homogeneis, quorum sola di„ versa positio, ac distributio litteras exhiberet.

§. 99. „ *Denique ita concludit*. Hæc mihi quædam „ imago videtur esse eorum, quæ cernimus in „ natura. Tam multi, tam varii illi libri cor„ pore sunt, & quæ ad diversa pertinent regna, „ sunt tamquam diversis conscripta linguis. Ho„ rum omnium chemica analysis principia quæ„ dam invenit minus inter se deformia, quam „ sint libris nimirum voces. Hæ tamen ipsæ „ inter se habent discrimen aliquod, ut tam „ multas oleorum, terrarum, salium species e„ ruit chemica analysis e diversis corporibus. „ Ulterius analysis harum veluti vocum, litte„ ras minus adhuc inter se defformes inveniret, „ & ultimo juxta theoriam meam deveniret ad „ homogenea punctula, quæ, ut illi circuli nigri „ litteras, ita ipsa diversas diversorum corporum „ particulas per solam dispositionem diversam „ efformarent: usque adeo analogia ex ipsa „ naturæ consideratione derivata non ad diffor-

mitatem, sed ad conformitatem elementorum nos ducit.

LV. *Corpora non sunt in infinitum divisibilia*. Cum enim corporum elementa sint entia simplicia (§. 46.), ad divisibilitatem corporum infinitam absolute requireretur, ut in quovis corpore, quantumcumque parvo, aut magno, elementa numero actu infinito existant; atqui omnis numerus actu infinitus repugnat (ont. §. 219.): igitur divisibilitas in infinitum repugnat. Corpora nequeunt in infinitum dividi.

Schol. 1. Corpus nimirum quodvis in tot partes secari potest, quot sunt in eo elementa, sed materiæ puncta. Quod si divisio ulterius continuetur, pertinebit ea ad intervalla vacua inter duo quævis puncta intercepta, quæ omnino divisionem in infinitum admittunt (ont. §. 196. sch. n. 2.). Atque hac ratione evitantur omnes difficultates, quas geometria movet, dum divisibilitatem infinitam extensi continui demonstrat, quæ quantum olim philosophis negotium facessiverint, nemini in veterum scriptis vel mediocriter versato ignotum esse potest. Ne tamen in ordine ad explicanda naturæ phænomena quidpiam desideretur, in locum divisibilitatis infinitæ succedit *componibilitas* in infinitum, ut ait Boscovichius; in omni videlicet corpore numerus punctorum actu existentium finitus est, at is augeri semper sine fine potest: cum enim inter duo quævis distantia puncta semper aliud interseri queat (ont. §. cit.), nullus numerus punctorum in dato spatio existentium adeo magnus erit, ut non alius infinitus major in eodem spatio haberi possit. Loc. cit. p. 3. §. 394.

Schol. 2. Sunt non ex veteribus modo, verum & ex recentioribus philosophis nonnulli, qui, quæ hoc capite dicta sunt, minime probanda esse putent. Horum dubitationibus jam occurram. Occurritur dubiis.

Ajunt 1.) Prorsus verisimile non esse, ut ex inextensis oriatur extensum continuum.

℞. Hi quidem optime rationatur, si sermo sit de extenso *metaphysice* continuo; non item, cum agitur de extenso *physice* solum, & comparate ad nostros duntaxat sensus continuo (ont. §. 193.). Linea, superfities, corpus mathematicum componi ex punctis simplicibus nequaquam possunt; cum enim hæc sint continua metaphysice talia, necesse foret, ut puncta sese mutuo contingerent, quo casu ex infinitis etiam punctis ne minima quidem lineolâ umquam exurgere posset, quod argumentum, ut olim Zenonistas, nunc Leibnitianos obmutescere cogit. Inde Geometrarum sapientores lineam non ex punctorum additione, sed ex fluxu unius puncti sui vestigium relinquentis generari concipiunt. At vero corpora sunt solum collectiones punctorus certo a se intervallo distantium, ac per mutuas vires cohærentium: quare nihil verat, ut id genus extensum physice solum continuum ex punctis simplicibus, & non extensis conflетur, quemadmodum etiam numerus ex unitatibus, quarum nulla seorsum numerum constituit, coalescit.

2.) Recte sic concludimus: minimæ quævis masse sensibiles solidæ sunt, pollentque vi attractiva, & repulsiva: ergo etiam elementa soliditate, iisdemque viribus gaudent: igitur recte quoque sic arguemus: minimæ massæ in sensus incurrentes sunt extense: ergo etiam elementa non omni extensione destituuntur.

℞. Priores proprietates absolutæ sunt, nec a ratione totius, aut compositi pendent; quare per inductionem a sensibilibus ad insensibilia transferri possunt: contra extensio est proprietas comparantiva, quæ cum pluralitatem involvat (ont. §. 188.), necessa-

rio a ratione compositi pendet: unde iis, ex quibus compositum coalescit, competere non potest (conf. §. 143. schol. log.), vide quoque Boscovichium. Certe si id genus argumentationum valeret, colligi posset quamvis massæ cujuspiam partem duas libras appendere, propterea quod ipsa integra totidem sit librarum. *Theor. phil. natur. p. I. §. 140.*

3.) Cl. Justi in dissertatione supra (§. 51. schol.) laudata mirabile argumentum profert, quo ipse quidem totam entium simplicium, ac inextensorum systema everti putat. Audi argumentantem: ens compositum est ens ex partibus constans; quod constat ex partibus, non potest simul ex nullis partibus constare: ergo ens compositum non potest constare ex nullis partibus; atqui quod non potest constare ex nullis partibus, non potest constare ex entibus, quæ nullas habent partes, qualia sunt entia simplicia: ergo ens compositum non potest constare ex simplicibus. §. 26.

℞. Concesso integro syllogismo subsumtam minorem nego; id ipsum enim, quod in ea sine probatione asseritur, in quæstione est. Latet hic præterea insolens æquivocatio; si namque ea propositio accuratius discutiatur, facile apparet niti eam hypothesis omnino falsa quasi nimirum *non habere partes*, *& non esse partem* idem in re sit. §§ 6. 7.
Atque in idem vitium rursus labitur in appendice, ubi egregiam suam argumentationem uberius declarat; dum illud tandem aperte in lucem proferat. At vero quo fundamento adstruitur, illud, quod nullam habet partem, non posse esse alterius partem? nonne id, quod non est exercitus, pars exercitus; & quod non est numerus, pars numeri esse potest? Ait quidem: ii ens simplex pars esset corporis, necesse fore, ut magnitudine præditum sit; cum quæ- §. 10.

Appen. 13. vis pars sibi ipsi æqualis sit. Sed nihil promovet; quævis utique pars sibi ipsi æqualis est ea æqualitate, quæ vi naturæ ipsi competere potest, quæque vel ad extensionem, vel ad intensionem pertinebit. Quamquam partem esse æqualem sibi ipsi, si generalissime, ut hic opportet, sumatur, reapse aliud non sonat, quam partem quoad omnia esse eamdem secum ipsa; quod verum est, seu ipsa adhuc sit composita, seu non.

§ 53. 4.) Duo adhuc sunt, quæ profert idem auctor; sed quæ similiter turpi æquivocationis vitio laborant. Primum ait, compositionem esse essentiam entis compositi, ac proinde necessariam; eorum porro, quæ necessaria sunt, nullam dari rationem sufficientem, atque adeo principio rationis sufficientis eo abuti, qui compositionis rationem sufficientem in simplicibus, seu non compositis quærunt. Tum sic arguit: ens compositum, & simplex sunt opposita, ut possibile, & impossibile, finitum, & infinitum; est autem contradictorium, ut ex oppositis opposita entia exurgat; quia enim unius notio negat, quod alterius notio affirmat, ea non sunt possibilia in uno ente; sed quod in uno ente possibile non est, ex illo etiam ens exurgere nequit: igitur quemadmodum ex finitis infinitum, ex impossibilibus possibile oriri nequit, ita absolute impossibile est, ut ex entibus simplicibus ens compositum coalescat.

§ 58. (margin)

℞. ad 1mum. Compositio duplici modo spectari debet; quatenus est essentia entis compositi, & sic est necessaria; necessarium quippe est, ut ens compositum sit compositum, neque hujus rei ratio sufficiens quæritur, sicut non quærimus, quare circulus rotundus sit. Deinde compositio spectatur comparate ad partes componentes, quate-

nus est certus modus, quo certæ partes inter se conferuntur, qui modus contingens est, proptereaque ratione sufficiente eget. Patet id in horologio, cujus essentia est talis talium partium conjugatio; si quæras, quare horologium talem partium conjugationem exigit? nullam proferam rationem, sed dicam, quia secus non esset horologium: si contra quæras, quare nunc hæ partes sic sunt consociatæ? respondebo, quia id artifex præstitit. En rationem sufficientem compositionis. Deinde non quærimus, quare ens compositum sit compositum, si enim jam ponas ens esse compositum, quæstio prorsus inepta foret: sed quærimus, qui fiat, ut ens aliquod sit compositum, undeque ea compositio exurgat? & hoc tam prudenter, quam utiliter quæri potest; quemadmodum quærimus rationem existentiæ entis contingentis, tametsi existentiam ab essentia realiter distinctam non esse statuamus. Porro æquivocatio in eo latet, quod, ut patet ex appendice, ponat materiam essentialiter esse compositam, quod eo jure, quo ipse asserit, a nobis negatur; confundit præterea inscite materiam, & corpus, quasi vero idem esset materia, & horologium. Denique de materia pro corpore accepta affirmat, eam annihilandam fore, si in ipsius divisione ad finem perveniretur, in quo novus continetur verborum lusus. Imprimis enim annihilatio accipitur pro simplici interitu, ita quippe corpus in sua elementa resolutum interit, ut horologium, cum nexus partium dissuitur. Deinde longe diversa sunt, *corpus posse in infinitum dividi, & corpus, quamdiu corpus est, dividi posse*; istud cum veritate congruit, alterum non; utriusque tamen idem esse sensus in objectione ponitur.

4.) Ad 2dum. Tametsi ens compositum, & simplex opposita sint, & propterea idem ens simul compositum, & simplex esse nequeat, nihil tamen obstat, quo minus ex pluribus simplicibus inter se cohærentibus unum compositum consurgat, id quod innumeris exemplis illustrari potest. Quivis globus eburneus non est series, estque simul contradictorium esse, & non esse seriem, & tamen ex multis globis eburneis juxta se positis oritur series; ita quoque ex partibus, quæ non sunt horologium, confit horologium; ex militibus, quorum quivis nec exercitus est, nec sufficiens cædendo hosti, conflatur exercitus ad id præstando sufficiens. Imo generatim pars seorsum accepta non est totum, atque ideo omne totum consurgit ex talibus, quæ ipsum non sunt; & sic prorsus compositum prærequirit componentia, quæ ab ipso distinguantur, & composita amplius non sint (vid. ont. §. 177.). Argumentatio igitur præsens in eo peccat, quod a prædicatis absolutis ad comparativa item ab eo, quod singulis seorsum acceptis nec inadæquate, aut inchoative convenit, ad id, quod in ipsis saltem ea ratione inest, procedat (conf. §. 18. sch. n. 1.). Certe, cum finiti ad infinitum nulla sit proportio (ont. §. 220. cor. 2.), illud comparate ad hoc reapse nihilum est; impossibile item idem sonat, quod nihilum (ont. 29. cor. 1.); atqui infinitorum etiam nihilorum collectione ne una quidem unitas obtinetur: patet igitur, cur ex entibus finitis infinitum, aut ex impossibilibus possibile oriri nequeat. Atque hi sunt Achilles illi, quibus vir clarissimus entia simplicia materialia ex urbe eliminavit, præmiumque Academia propositum consecutus est.

5.) Ne posita simplicitate materiæ sufficiens

non sit eam inter, & spiritum discrimen, verentur nonnulli cum Scarella in omnibus Boscovichio adversante; putant enim posse etiam spiritus id genus viribus attractivis, repulsivis a Deo donari, quo casu ipsi corpus componere possent, atque sic periret omne substantiale, atque absolutum discrimen inter animam, & corpus.

5. Discrimen substantiale, & absolutum inter corpus, & animam semper manet idem, seu corpus dicatur ex simplicibus constare, seu non; corpus enim semper erit ens compositum, anima contra ens simplex. Deinde quod ad discrimen inter materiam, quæ sit ens simplex, & spiritum attinet, illud in eo situm est, quod hic vi cogitandi polleat; illa eadem careat (§. 51. coroll. 1. & ont. §. 176. sch.). Utrum vero Deus spiritibus eas vires tribuere possit, omnino ignoramus, id tamen extra controversiam ponitur, compositum quoddam ex meris spiritibus constans, si illud possibile sit, essentiali adhuc, & interno discrimine a corporibus nobis notis discernendum fore. Verum de hoc plura in psychologia dicam; consolatur interea Boscovichius. Ceterum difficultas hæc, si qua est, pari ratione ipsum auctorem premit: cum enim ipsi elementa corporum sint entia simplicia virtualiter extensa, eadem prorsus quæstio de iis institui poterit; nam nihil vetat, ut & spiritus hujusmodi extensione, si quidem ea non repugnet, præditos statuamus, præsertim cum notum sit, complures philosophos & olim, & nunc quoque cum Genuensi animæ humanæ similem extensionem attribuisse.

Theor. phil. natur. p. 1. §. 154. seqq.

6.) Ipsa idea corporis, & materiæ videtur notionem extensionis metaphysice continuæ involvere, ita ut sublata una, alteram quoque tolli necesse sit.

℞. Idea hæc, quam multi se habere putant, præjudicatis solum opinionibus ortum debet, ut de fusius clarat Boscovichius. Pauca ex ipso adnotabo. „ Illud procul dubio arbitror „ omnino certum, ideam corporis, materiæ, „ rei corporeæ, rei materialis nos hausisse „ ex sensibus. Porro ideæ primæ omnium, „ quas circa corpora acquisivimus per sensus, „ fuerunt omnino eæ, quas in nobis tactus „ excitavit, easdem omnium frequentissimas „ hausimus. Multa profecto in ipso materno „ utero se tactui perpetuo offerebant, an- „ tequam ullam fortasse saporum, aut odo- „ rum, aut sonorum, aut colorum ideam ha- „ bere possemus pes alios sensus, quarum i- „ psarum, ubi eas primum habere cœpimus, „ multo minor sub initium frequentia fuit. „ Ideæ autem, quas per tactum habuimus, „ ortæ sunt ex phænomenis hujusmodi. Ex- „ periebamur palpando, vel temere impin- „ gendo resistentiam vel a nostris, vel a ma- „ ternis membris ortam, quæ cum nullam „ interruptionem per aliquod sensibile in- „ tervallum sensui objiceret, obtulit nobis „ ideam impenetrabilitatis, & extensionis „ continuæ: cumque deinde cessaret in ea- „ dem directione alicubi resistentia, & se- „ cundum aliam directionem exerceretur, „ terminos ejusdem quantitatis concepimus, „ & figuræ ideam hausimus. Porro orieban- „ tur hæc phænomena a corporibus e ma- „ teria jam efformatis, non a singulis ma- „ teriæ particulis, e quibus ipsa corpora „ componebantur. “

Loc. cit. § 158. seqq.

Dixi de corporibus, eorumque elementis pro scopo satis: restat, ut de eorumdem compenetratione, & replicatione, ut ajunt, paucis agam, idque non alio ex capite, quam quod res hæc ad sanctissimum Religionis nostræ mysterium ab hæterodoxorum obtrectationibus vindicandum plurimum inservit.

CAPUT V.

De Compenetratione, & Replicatione Corporum.

LVI. *Soliditas*, sive *Impenetrabilitas* est ea corporum vis, qua quodvis alterum ex loco, quem actu occupat, excludit. *Impenetratio* est actualis exclusio alterius ex loco occupato proveniens ab ea vi velut effectus. Quod denique hac vi præditum est, *impenetrabile* dicimus. Quid impenetrabilitas, impenetratio, et impenetrabile?

LVII. *Omne corpus spectatis naturæ legibus alterum ex suo loco excludit*. Quid spectatis naturæ legibus fieri debeat, id diuturna, constansque experientia solum docere potest; sed constans experientia docet, quodvis corpus ita existere in loco, ut pro eo tempore omnia alia ex eodem excludat, quemadmodum longa inductione istud de corporibus tam fluidis quam solidis physici ostendunt: ergo spectatis naturæ legibus omnes corpus alterum ex suo loco excludit. Omne corpus est naturaliter impenetratum?

Schol. 1. Vim hanc eamdem esse cum illa, quæ mutuum elementorum contactum impedit, facile perspicitur; ut enim ea efficit, ne umquam punctum materiæ cum alio in eodem spatii puncto congruat, ita ab eadem proficisci debet, ut numquam quædam punctorum massa, quæ corpus constituit, cum alia simili in eodem loco existat. Provenit igitur hæc impenetratio a vi motrice elementorum, cum ea secundum generalem virium legem repulsiva est (§. 53. schol.). Idque vi repulsiva provenit.

Schol. 2. Assertioni huic apparentes quædam compenetrationes minime obstant; ut cum lux, vel aer corpora etiam densissima permeat, aut cum diversi generis olea durissima quoque marmora ita pervadunt, ut, cum

dissecantur in medio, quin & in interioris parte variis. Vincta coloribus deprehendantur. Hæc enim non veram aliquam compenetrationem; sed poros solum, licet ne armatis, quidem oculis detegendos, in corporibus solidissime compactis arguunt.

Quid compenetratio. LVIII. *Compenetratio* est simultanea duorum, aut plurimorum entium in eodem loco coexistentia.

Schol. De entibus creatis mihi sermo est; ens enim increatum, tametsi vi suæ immensitatis omnibus rebus intime præsens adsit, non tamen vero sensu compenetrati dici potest: nempe nos hujus existentiæ modum nullo pacto intelligimus. Definita porro compenetrationem quærunt philosophi, utrum nec per absolutam Dei potentiam effici possit, ut duo, vel plura corpora in eodem loco simul existant? Quæ dubio huic solvendo apta videbuntur, jam adferam; verum, ut supra monui, non alium in finem, quam ut pateat, nihil præsidii heterodoxis in ratione naturali relinqui, quo ipsi ad impugnandum sacrosanctum Eucharistiæ mysterium verisimiliter uti possint, qui scopus & subsequentis de replicatione quæstionis erit.

Quæ quæstio?

LIX. *In compenetratione corporum nulla est contradictio ex parte ipsius corporis.* Nulla est ratio positiva, quæ vel probabiliter ostenderet impenetrationem pertinere ad essentialia corporis; si enim esset quæpiam ratio, foret ea constans sensuum experientia; atqui imprimis ea tantum docet, quid spectatis naturæ legibus fieri debeat; omnem autem probandi vim amittiti cum de essentiis rerum, & absoluta Dei potentia agitur. Deinde eadem experientia non est ratio, quæ evincat actualem lapsum, mutuum accessum, vel recessum, compressarum partium restitutionem de corporis essentia esse; ergo neque evincit

impenetrationem ad essentiam corporis pertinere; quemadmodum enim lapsus actualis, mutuus accessus, vel recessus, restitutio compressarum partium sunt effectus gravitatis, attractionis, repulsionis, elasticitatis, ita impenetratio est effectus impenetrabilitatis: igitur salva corporis essentia, & manente illius impenetrabilitate impenetratio abesse potest; atqui si ita sit, in compenetratione corporum nulla est contradictio ex parte corporis; quidquid enim ad essentialia non pertinet, neque cum his nexu necessario conjungitur, mutari absolute potest; constat igitur asserti veritas.

LX. *In compenetratione corporum nulla est contradictio ex parte elementorum, ex quibus corpora coalescunt*. Imprimis enim in compenetratione corporum nequaquam necesse est, ut ipsa quoque elementa compenetrantur, cum in quovis intervallo inter duo elementa intercepto alia finito numero in infinitum interponi possint (§. 55. sch. 1.). Deinde elementa, si ad mutuum contactum perveniant, alioquin naturaliter compenetrantur (ont. §. 192.); quis autem ajat, actualem illam repulsionem, quæ contactum impedit, esse elemento, id est, enti illi simplici essentialem, nec per absolutam Dei potentiam impediri posse? redit hic argumentum (§. præc.). Denique duæ substantiæ compenetratæ manent duæ, & non propterea in unam transeunt; esse quippe in loco duo involvit; ipsum *esse* substantiæ, & modum coexistendi. Jam vero quis ex eo, quod plures substantiæ habeant eumdem modum coexistendi inferat ipsum earum *esse* fieri unicum: id certe non fit propterea, quod plures substantiæ habeant eumdem respectum ad successiva, seu eodem tempore existant; sicut autem respectus ad successiva, ita respectus ad coexistentia substantiis extrinsecus advenit. Sane si hæc ar-

gumentandi ratio valeret, nec substantia spiritualis compenetrari posset cum materiali, quod tamen Lockius acer alias compenetrationis hostis fieri posse apertis verbis profitetur.

Essai concer. l' ent. hum. liv. 2. ch. 27.

LXI. *In compenetratione corporum nulla est contradictio ex parte modi, quo corpora ex elementis componuntur.* Modus compositionis in eo consistit, ut primum elementa per mutuas vires in certa distantia cohærentia efforment corpusculum primitivum, in quo jam ratio compositi, certaque corporis species determinatur (§§. 48. cor. 1. 49.); tum ex corpusculis primitivis ea rursus ratione conjunctis derivativa, & tandem ex his majori numero collectis massa sensibus percipienda oriatur; atqui in hoc modo nihil est, quod obstet, quo minus duo corpora inter se, vel idem etiam corpus secum ipso compenetretur. Tametsi enim nexus corpusculorum derivativorum solvatur; permanet tamen elementorum cohæsio, atque adeo persistunt corpuscula primitiva, ipsaque essentia compositi, & determinata corporis species, sed hæc infra magis illustrabuntur.

In compenetratione nulla est contradictio.

LXII. *In compenetratione corporum nulla latet contradictio.* Si in compenetratione corporum quæpiam contradictio lateret, ea se teneret, vel ex parte corporis, vel ex parte elementorum, ex quibus corpora coalescunt, vel denique ex parte modi, quo corpora ex elementis componuntur; atqui ex nulla harum partium contradictio quæpiam deprehendi potest (§§. 59. 60. 61): ergo nulla latet in compenetratione corporum contradictio.

Coroll. 1. Quod contradictionem non involvit, est in se possibile (ont. §. 30.), quodque tale est, per omnipotentiam Dei effici potest (ont. §. 36. cor. 2. 3.): igitur compenetratio corporum per Dei omnipotentiam effici omnino potest.

Coroll. 2. Ex eo, quod admissa reali præsentia SS. Corporis in mysterio Eucharistiæ videtur quoque admitti debere quædam ejusdem SS. Corporis compenetratio, nullo pacto sequitur dogmati huic fidem denegandam esse, ut complures heterodoxi hac ætate contendunt.

Schol. 1. Non puto, quemquam fore, qui de majoris propositionis veritate dubitet; non enim quidpiam aliud præter corpus ipsum, elementa, & compositionis modum cogitari posse videtur, in quo prætensa contradictio lateat; aut si sit aliquid, proferant illud in medium adversarii, ut similem argumentationem eidem accommodare possimus. Atque istud de iis quoque, quæ ad minoris probationem attuli, notari velim; cum enim in argumento negativo verser, nulla reapse probatio a me jure exigitur (§. 235. schol. l. 5. leg.); id duntaxat mihi incumbit ostendere, contradictiones, quas adversarii adducunt, esse solum apparentes, in se nullas: id quod & præstitum adhuc fuit, & objectorum solutione deinceps præstabitur. Profecto quamdiu repugnantia clare non demonstratur, standum est pro omnipotentia Dei, neque licet ei quodpiam objectum subtrahere eo tantum titulo, quod illud finita nostra intelligentia non assequamur.

Schol. 2. Examinemus igitur ea, quæ adversæ partis patronis repugnantiam involvere videntur. Solvuntur objectiones.

Ajunt 1.) Omne corpus est vi essentiæ impenetrabile: ergo compenetratio corporum est absolute impossibilis. Ratio consequentis est, quia secus posset aliquod corpus simul esse impenetrabile, & simul penetratum, quod repugnat.

℞. *d. ant.* omne corpus est vi essentiæ impenetrabile, *quatenus habet vim excluden-*

di aliud corpus ex loco, in quo est, *c. ant. quatenus ea vi actu excludit aliud corpus*, *n. ant.* Aliud est nempe vis ipsa, aliud effectus ab ea proveniens: illa ad essentiam pertinet, hic non: quare per absolutam Dei potentiam impediri potest: quemadmodum Deus, quod nemo negaverit, efficere potest, ut ignis vi sua non agat actu, & stupam sibi applicatam non adurat. Atque hoc sine absurdo; corpus enim impenetrabile per absolutam Dei potentiam compenetratum esse nequaquam contradictionem involvit; hoc quippe non aliud sonat, quam corpus, quod vi naturæ habet vim excludendi omne aliud corpus ex suo loco, nunc ob impedimentum per absolutam Dei potentiam positum actu aliud corpus non excludere: quemadmodum corpus, quod habet vim labendi in terram, non tamen labitur, cum ipsi quidpiam obstat.

2.) Extensio pertinet ad essentiam corporis; sed in compenetratione corporis perit extensio: ergo in compenetratione corporis ejus essentia periret. Atque id de omni ea extensione, quam corpus ante compenetrationem habet, intelligendum est; nam omnino repugnat, ut sit corpus ita extensum absque extensione partium, ut ajunt, integralium.

℟. *d. M.* Extensio *partium essentialium* pertinet ad essentiam corporis, *c. M.* extensio *partium integralium*, *n. M.* & sic *d. m. n. cons.* Partes *essentiales* voco ipsa elementa, ex quibus immediate corpuscula primitiva conflantur, horumque elementorum positio extra se invicem est extensio partium essentialium, quæ utique ad essentiam corporis pertinet; cum per eam non modo ratio compositi, sed species etiam corporis determinetur (§. 48. cor. 1.). Partes denique *integrales* sunt mihi corpuscula ipsa tum

primitiva, tum derivativa, propterea quod hæc ad integritatem solum masse, & magnitudinem voluminis pertinent; nam ablatis quoque aliquot ejusmodi corpusculis manet adhuc ejus speciei corpus, ut patet in massa auri, quæ etiam dissecta rationem auri conservat. Sicut porro ipsæ partes integrales non sunt de essentia corporis, ita neque earum extensio, sive positio extra se invicem ad eam essentiam pertinet: quare tametsi in compenetratione positio partium integralium tollatur, aut immutetur, nihil tamen propterea de essentia compositi, aut corporis ejus speciei decedit. Quamquam nec istud in omni compenetratione evenire necessum est; potest enim, exempli caussa, globus aureus cum globo argenteo compenetrari salva in utroque partium integralium extensione. Unde patet, quam infirmum sit hoc argumentum ab extensione corporis petitum. Id, quod additur, rursum distinctione dissolvo: repugnat, ut sit corpus ita extensum *reduplicative* sumtum absque extensione partium integralium *c. specificative* sumtum, *n. Reduplicatio*, ut ait Chawinus, est quædam conditio posita in propositione determinans, aut indicans rationem, qua prædicatum attribuitur subjecto, exprimiturque fere his particulis, *ut*, *quatenus*, *qua*, *qua tale*, *qua ratione*. Fit igitur reduplicatio, cum subjectum aliquod una cum modo, seu forma sua tamquam unum aliquod compositum consideratur, ita ut modus ipse illius compositi essentiam ingrediatur, sic verbi gratia: si considerem hominem doctum *ut* doctum, considero velut quoddam compositum, quod tam per hominem, quam per doctrinam essentialiter constituitur, licet doctrina ad essentiam hominis *specificative*, id est in re solum spectati nequaquam pertineat. Pari ratione corpus ita extensum spectari potest vel *redupli-*

Lex phil. hoc cit.

cative, *ut* est ita extensum, vel *specificative*, *quod* nunc est ita extensum; priori modo consideratum non potest quidem esse absque extensione partium integralium, quin hæc illius essentiam pertineant; verum hoc minime obest; neque enim dicimus corpus ita extensum, *ut est ita extensum* compenetrari posse, secum ipso videlicet, nam posse cum alio paullo ante dictum est; sed dicimus corpus, *quod est ita nunc extensum* compenetrari posse, non quidem manente tota hac extensione, seu volumine, sed imminuto.

3.) Si duo corpora compenetrari possent, possent etiam compenetrari duæ substantiæ; atqui hoc evidenter repugnat; nam de essentia substantiæ est existere extra alteram; sed substantia compenetrata non existit extra alteram: ergo *M. p.* 1. omnis substantia ex essentia sua ab altera distinguitur; sed quod ab altero distinguitur, existit extra alterum; ergo: 2. Unicum discrimen inter substantiam, & accidens in eo ponitur, quod hujus proprium sit inesse, seu inexistere, cum accidens non habeat existentiam propriam, quæ non sit existentia substantiæ, neque ab hac separatum existere pergat.

℞. 1. Tametsi daremus Leibnitianis, quorum hæc est argumentatio, substantias compenetrari non posse, nihil tamen contra compenetrationem corporum inferri posset cum ad eam necesse non sit, ut unquam duæ substantiæ compenetrentur (§. 60.). Sunt equidem, qui mecum hac de re non consentiunt. Ego autem sic existimo: corpus *a* cum corpore *b vere*, & *proprie* compenetrandum fore, si illud ita in hoc existeret, ut singula illius elementa, persistente tamen mutuo nexu, in intervallis vacuis elementorum alterius ponantur; sic

enim arguo: compenetratio (vera) est (vera) simultanea duorum entium in eodem loco coexistentia (§. 56.); sed in hac hypothesi hæc duo corpora, etsi ipsorum elementa non compenetrarentur, vere in eodem loco existerent: igitur vera foret compenetratio non quidem elementorum, sed ipsorum corporum. Ceterum siquis pertinacius contendat, eam compenetrationem *impropriam*, aut *apparentem* dici debere, non amplius repugnabo logomachiam veritus; si modo eamdem fieri posse profiteatur: istud quippe meo proposito plane satisfacit.

℞. 2. *tras. M. n. m.* ad prob. *d. M.* de essentia substantiæ est existere extra alteram id est, *existere per existentiam distinctam, & sibi soli propriam, c. M.* de essentiam substantiæ est existere extra alteram, id est, *distinctum locum occupare, n. M.* & sic *d. m. n. cons.* Cum existentia actualis revera non distinguatur ab essentia actuali (ont. §. 55.), necesse utique est, ut sicut quævis substantia habet distinctam essentiam, ita etiam habeat distinctam existentiam, sibique soli propriam; verum inde minime infertur, eam in distincto quoque loco necessario existere. Neque inter locum, & existentiam ulla est paritas; existentia enim est forma interna realiter cum essentia, ut ajunt, identificata: sicut igitur essentia incomunicabilis est, nec duabus simul substantiis communis esse potest, ita idem pariter de existentia affirmandum est. Contra locus realis, cum sit determinatus modus coexistendi simultaneis (ont. §. 208.), est respectus duntaxat externus, qui substantiam interne non afficit, nec quidquam in ea mutat: quare fieri potest, ut hic respectus sit pluribus substantiis simul communis, quemadmodum respectus ad successiva omnibus illis substantiis communis est, quæ eodem tempore simul existunt.

Ad id, quod in ulteriore probatione primo loco ponitur, ajo, præcario sumi a Leibnitianis illa tantum distincta esse, quæ distinctis in locis existunt; immo hoc ipsum hic in quæstione versatur; unde absque vitio circuli opponi non potest. Deinde numquid accidens distinguitur a substantia, in qua inhæret? existitne illud propterea in loco distincto? certe, qui identitatem, & distinctionem entium ab identitate, & distinctione loci repetunt, non habent, unde ipsam hanc loci identitatem, & distinctionem explicent. Quare illa solum distincta dici debent, quæ ipsum *hoc esse* commune non habent (ont. §. 63.); unde omnis substantia ex essentia sua, & per essentiam suam ab alia distinguitur, seu in diverso, seu in eodem cum altero loco existat. (vid. §. 60.)

Ad alterum: discrimen inter substantiam, & accidens istud est; substantia per se existit, nulloque subjecto inhæsionis eget; contra accidens non potest existere sine substantia, in qua velut suo subjecto inhæret, & a qua ita in existendo pendet, ut ab ea separatum continuo pereat. Est porro hic modus, quo accidens substantiæ *inexistit*, longe diversus ab eo quo substantia alteri, quacum compenetrantur, *inexistit*; substantia enim compenetrata eumdem modum existendi, quem ante compenetrationem ut substantia habuit, retinet: permanente nempe eadem essentia perseverat eadem existentia. Turpe igitur æquivocationis vitium in vocabulis *inesse*, *inexistere* hic committitur, super quo tamen velut firmissimo fundamento suum Leibnitiani systema ædificant.

4.) Si duo extensa abstracta concipiantur compenetrati, ex duobus extensis unum efficitur: igitur etiam idem fiat duabus substan-

tiis, aut extensis concretis, necesse est, si compenetrentur. Ita arguit Antonius Genuensis: „ Si duæ substantiæ formaliter extensæ se penetrent omnimoda compenetratione, erunt una, eademque substantia. Nihil esse potest apertius. Quis enim ut simili exemplo utar, duos globos ejusdem mollis *a*, *b* compenetratos in eumdem habeat pro distinctis? nisi fortasse, qui nondum intelligere potuit, quid sit res distingui. Sane ut duæ extensiones penetratæ sunt eadem extensio, ita duæ substantiæ extensæ penetratæ eodem substantia. *Tum ulterius prosequitur:* Proprietates separari a substantia nequeunt: ergo cum miscentur in duobus extensis compenetratis, necesse est, ut & ipse sese compenetrent, id est, ut sibi se mutuo communicent, atque ut unum sint idemque loco, & tempore, quemadmodum duæ illæ substantiæ loco, & tempore sunt unum. Capiatur cubus vitri, atque cum æquali cubo auri compenetretur, erunt loco, ac tempore eodem unus idemque cubus extensi. Dicas nunc proprietates in his duobus cubis non compenetrari: erit malleabilitas auri aut loco, aut tempore distincta a fragilitate vitri, quod qui concipit, simul concipiet duos illos cubos compenetratos non unum, sed duos esse extensi cubos “. Ita ille velut ex tripode. *Elem. met. p. 1. §. 61. sch.*

℞. Imprimis non intelligo, quid sit substantia formaliter extensa; nam ut ipse docet: *substantia nequit esse, nisi simplex*: Deinde disparem rationem assigno, extensum in abstracto, cum nihil sit reale, nihil habet; nisi quod ipsi mens nostra tribuit; concipimus autem nihil prorsus nisi meram extensionem, vel in longum tantum, vel etiam in latum, vel simul in profundum. Inde fit, ut cum ejusmodi extensionem cum altera compenetrari cogitamus, nihil *Loc. cit. §. 23.*

amplius sit, per quod una ab altera discernatur; non enim possumus ideam animo informare, per quam duæ lineæ mathematicæ in eodem loco existentes, ut duæ, repræsententur, quemadmodum nec duas sectiones ejusdem tabulæ in eodem loco existentes concipere possumus. Contra duæ substantiæ, vel duo extensa concreta, id est, duo corpora, si compenetrentur, servant omnia eadem, per quæ antea discernebantur; servant nimirum suas vires activas, eruntque proinde adhuc duo repellentia, duo attrahentia, duo inertia, duo mobilia, verbo duo globi, *a*, & *b*. Neque enim hæ, & similes proprietates a loco, aut ab extensione partium integralium pendent. Fieri fortasse posset, ut nos duos globos *a*, & *b* compenetratos discernere non valeamus; verum non quæritur, quod nobis sensibusque nostri appareat, sed quid in se sit, quidque intellectus infinitus perspicere debeat.

Nec plus roboris ea continent, quæ sequantur. Certe sicut in eodem corpore, vel in eadem substantia multæ sunt proprietates distinctæ, quin inter sese commisceantur, ita possunt æedem proprietates manere inter se distinctæ in duabus substantiis, vel corporibus compenetratis. Præterea a veritate alienum est, idem sonare, *esse unum idemque loco, & tempore, & inter se commisceri*, atque de hoc ipso quæstio vertitur; quærimus enim, utrum, si compenetratio fieret; proprietates unius substantiæ cum proprietatibus alterius confunderentur, & commiscerentur; tametsi lubentes demus, easdem proprietates & loco, & tempore unum idemque esse. Nam istud non aliud significat, quam has proprietates eodem tempore in eodem loco existere, quod neutiquam impedit, ut eæ non in diversis

subjectis inhæreant. Profecto vel ex eo, quod ipso fatente proprietates a substantia separari nequeant, manifeste sequitur, quamlibet proprietatem etiam facta compenetratione suæ substantiæ inhæsuram: cum hic nihil mutetur, nisi locus, qui utpote respectus externus internam subjecti constitutionem, aut ejus proprietates minime afficit. Atque hinc apparet sophisma esse, non argumentationem, quo Genuensis utitur. Ait ex substantiis duabus compenetratis fieri *unicam*. idque intelligit *quoad tempus*, & *locum*. Neque vero contra hoc pugnamus; sed id ipsum asserimus: quid enim est compenetrari, nisi *unum fieri quoad tempus*, *& locum*? Et quid hic absurdi latet? Nonne substantiæ, que ante compenetrationem simul existerunt, erant *unum quoad tempus*? Cur igitur non possent etiam simul esse *unicum quoad locum*, ita tamen ut reapse, & in se maneant duæ substantiæ? In casu igitur proposito duo illi cubi compenetrati erunt duo, & quivis suas retinebit proprietates, ita ut malleabilitas, auri in cubo aureo, & fragilitas vitri in cubo vitreo futura sit; sed locus erit utrique communis.

5.) Si compenetratio corpori esset possibilis, posset corpus compenetrari secum ipso usque ad punctum quoddam spatii: sed hoc fieri nequit, etsi poneretur punctum illud extensione gaudere; omne enim corpus est ens compositum: ergo essentia omnis corporis est talis nexus talium partium; sed in hoc casu tolleretur talis nexus talium partium: ergo.

℞. *d. M.* Si compenetratio corporum esset possibilis, posset corpus compenetrari secum ipso usque ad punctum quoddam spatii *extensum* adhuc, & *divisibile*, seu accuratius loquendo, ad *spatiolum aliquod*

minimum, *c. M.* ad punctum quoddam *simplex*, & *individuum*, *n. M.* & sic *d. m. n. cons.* Ratio est, quia, cum corpus etiam compenetratum debeat manere corpus, necesse est, ut saltem omnia corpuscula primitiva illæsa permaneant; nam si & ista dissolverentur, nec corpus absolute, nec hujus speciei amplius adesset; sed sola remanerent elementa, ex quibus corpus antea componebatur, quæ si ad contactum mutuum pervenirent, omnia simul in uno individuo puncto spatii consisterent. Jam vero, etsi ponamus omnia corpuscula primitiva alicujus massæ ante sensibilis intra se existere, egebunt tamen spatiolo quodam dividuo in tot nempe partes, in quot ipsum illud corpusculum secari potest: igitur corpus quodvis potest per compenetrationem redigi ad minimum quoddam spatiolum, nullo tamen pacto ad punctum spatii individuum. Idem cum proportione dicendum de corpore heterogeneo, seu tali, quod ex diversæ speciei corporibus coalescit; hac quippe in hypothesi omnia omnium diversarum specierum corpuscula primitiva solvi deberent. Cum autem dico, corpus posse usque ad spatiolum uni corpusculo primitivo respondens compenetrari, nihil ipsius essentiæ contrarium admitto, unde ad probationem.

Ajo: *c. ant. d. cons.* ergo essentia omnis corporis est talis nexus talium partium *essentialium*, *c. cons. integralium*, *n. cons.* & sic *d. m. sub. n. cons.* Quid per partes *essentiales*, & *integrales* intelligam jam supra (n. 2.) insinuavi. Patet porro in præsenti casu solum partium integralium nexum tolli, non item essentialium; nam cum secundum dicta omnia corpuscula primitiva integra permaneant, permanet etiam nexus elementorum, qui essentiam, & speciem

corporis constituit. Atque ex his colliges: 1. non prorsus a vero aberrasse Cartesium, dum essentiam corporis in extensione constituit; nam revera sine omni extensione nullum corpus esse potest, cum omne corpus sit ens compositum; 2. illos contra aut improprie loqui, aut omnino a veritate deflectere, qui ajunt posse corpus per absolutam Dei potentiam usque ad unicum punctum compenetrari, & tamen manere corpus; 3. illorum denique obscurum esse sermonem, qui docent corpus compenetratum existere definitive (ont. §. 201. schol.); falsum enim istud est, si partes essentiales intelligantur: comparate tamen ad partes integrales aliquo sensu sustineri potest; nam si plura corpuscula primitiva intra sese existant, iisdem simul sumtis eadem pars spatii imaginarii respondere concipietur.

Ad extremum dicet fortasse aliquis: omnia, quibus compenetrationis possibilitatem evincere adlaboravi, argumenta in recenti hoc de corporum genesi systemate inniti, quod tamen etiam nunc in acrem a philosophis disceptationem vocatur. At vero demus systema hoc nondum absoluta certitudine pollere, nemo certe adeo inimicus erit, ut illud etiam possibilitate expoliet. Jam vero vel sola systematis hujus possibilitas compenetrationis quoque possibilitatem satis commonstrant; clare enim inde colligitur, compenetrationem corporum in se spectatam nequaquam repugnare; id quod mihi unice demonstrandum sumsi. Deinde ulterius argumentando progredi licebit: si nos imbecilli nostra intelligentia vel unum modum detegere possimus, quo corporum compenetratio effici queat, dubitari non potest, quin innumeri alii sint, nobis quidem ignoti, at infinito intellectui optime per-

specti, quibus idem obtineri possit. Quare non est, cur Deo hanc potentiam denegemus. Sed jam ad alteram hujus capitis partem transeamus.

Quid replicatio? LXIII. *Replicatio* est simultanea ejusdem entis in duobus, vel pluribus locis existentia.

Schol. Hic rursus de ente infinito sermo non est: illud enim ab essentiali sua immensitate habet, quod utique præsens adsit. Porro tametsi de ente generatim definito data sit, quæstio tamen hæc comprimis ad corpora pertinet ob rationem supra allatam. Quærunt igitur, utrum per absolutam salQuæ quæstio? tem Dei potentiam unum idemque corpus eodem temporis momento in pluribus locis existere queat; nam spectatis naturæ viribus id fieri nequaquam posse quotidiana experientia docet, cujus testimonium si rejiciamus, nihil amplius in rebus naturalibus certum erit.

LXIV. „ Multiplicato loco non multiplicatur „ ipsum corpus.“ Multiplicato loco solum multiplicatur respectus quidam ad coexistentia simultanea (on. §. 208.) corpori ipsi externus, sed multipicato id genus respectu externo corpus ipsum non multiplicatur, quemadmodum patet in corpore per plura temporis momenta in eodem loco, vel successive in pluribus locis existente, quod certe unum idemque permanet, ergo multiplicato loco non multiplicatur ipsum corpus.

LXV. „ In replicatione corpus unum non e„ vadit multiplex. “ Si in replicatione unum corpus evaderet multiplex, id fieret ob locum multiplicatum: sed ob multiplicatum locum ipsum corpus non evadit multiplex (§. præc.): ergo in replicatione unum corpus non evadit multiplex.

In replicatione. LXVI. „ In replicatione corporum nulla est „ contradictio.“ Si in replicatione corporum ali-

qua esset contradictio, illa foret in eo, quod unum corpus evadat multiplex, in quo omnes fere adversarii consentiunt: sed in replicatione unum corpus non evadit multiplex (§. praec.), ut inscite pronunciat Clericus: ergo in replicatione corporum nulla est contradictio. *nulla est contradictio.* *Praef. ad Ont.*

Coroll. 1. Igitur replicatio corporum in se possibilis est (ont. §. 30), ac per absolutam Dei potentiam effici potest (ontol. §. 36. coroll. 2. 3.)

Coroll. 2. Ex eo, quod in sacrosancto Eucharistiae mysterio sanctissimum Christi Corpus in pluribus locis simul existat, nullum peti potest argumentum, quo heterodoxi catholicum dogma impugnent.

Schol. Huc quoque pertinent ea, quae supra (§. 62. schol. 1.) monui. Mearum nimirum partium non est positiva ratione comprobare, nullam in replicatione corporum contradictionem latere; id enim per sese inde consequitur, quod nulla in hunc usque diem aperta contradictio demonstrata fuerit: levia certe sunt, quae in contrariam partem adferuntur, ut mox videbimus. Ajunt enim. *Respondetur objectis.*

1.) Certum est illa esse realiter distincta, quae distinctis in locis existunt: replicatio igitur corporum contradictionem involvit: *ant. p.* Certum est illa esse coaliter distincta, quae separata sunt: sed illa, quae distinctis in locis existunt, sunt superata: ergo. Accedit, quod separabilitas quoad locum sit nota certissima realis distinctionis atqui in iis, quae distinctis in locis existunt; habetur separabilitas quoad locum: igitur in illis quoque distinctio realis datur.

℞. *d. ant.* Certum est *physice* illa esse realiter distincta, quae distinctis in locis existunt, *d. ant.* etiam *metaphysice neg. ant. & cons.* Certitudo haec experientia solum

nititur, ac proinde physica tantum est, experientia enim docet duntaxat, quid secundum communes naturæ leges & fiat, & fieri debeat; id vero non prohibet, quo minus Deo sic volente contrarium quandoque efficiatur. Quemadmodum cum video tegulam ex tecto decidentem, certus quidem sum physice, eam ad terram usque lapsuram; interea tamen in se non repugnat, ut in aere suspensa hæreat.

Ad. prob. c. M. d. m. si secundum communes naturæ leges sic existant, *c. m.* secus *n. m. d.* etiam *cons.* Quæ separata sunt, aut separari possunt, illa sunt reapse distincta, atque hoc nobis certitudine etiam metaphysica constat; repugnat enim, ut aliquid a se ipso separetur. Porro quæ secundum communes naturæ leges in distinctis locis existunt, sunt in se separata, quemadmodum loca, in quibus ita existunt, a se separantur: & de hoc quoque certitudo metaphysica habetur. Unde metaphysice certum est ea; quæ distinctis in locis naturaliter existunt, reipsa distincta esse. At vero, utrum, quæ distinctis in locis existunt, naturaliter existant, certitudine metaphysica scire nequaquam possumus; cognitio enim, quæ hic habetur, sensibus solum comparatur. Jam autem corpus in duobus locis per replicationem existens non separatur a se ipso, tametsi loca sint separata: ad hoc enim, ut aliquid ab altero separetur, requiritur, ut illud ibi non sit, ubi est alterum, corpus vero replicatum existens in uno loco non abest a se ipso existente in alio loco. Paritas a tempore hæc insigniter illustrat: illa tantum tempore a se separantur, quorum alterum non existit eo tempore, quo existit alterum; at vero, ubi idem corpus per plura temporis momenta perdurat, non utique

ipsum vigesimo momento existens separatur a se ipso primo momento existente, etsi momenta inter se separata, & distincta sint.

Ad id, quod additur rursus *d. M.* hoc sensu: quod ea sint distincta quorum alterum potest existere in determinato loco non existente illic altero, *c. M.* hoc sensu: quod omnia ea sint distincta, quæcumque in distinctis locis qua demum cumque ratione existunt, *n. M.* & sic *d. m. n. cons.* Sume corpus *b*; si istud existere possit in loco *c*, quin in eodem simul existat corpus *b*, aderit nota certissima realis inter *a*, & *b* distinctionis. Id autem in replicatione non contingit; si enim corpus *a* ex loco *c* replicetur in locum *d*, corpus *a* non potest existere in loco *d* sine illo, quod existit in loco *c*, id est, sine se ipso. Inde cum video corpus *a* existere in loco *c*, & aliud prorsus simile *b* in loco *d*, scio quidem adesse separabilitatem quoad locum, seu realem locorum separationem; non tamen metaphysice certus sum corpus *a* ab corpore *b* realiter distingui, cum hæc distinctio fundetur solum in naturæ legibus, quas permutare Deo liberum est. Patet igitur non omnem separabilitatem quoad locum certissimam notam distinctionis realis esse.

1.) Si corpus quodpiam simul in locis *a*, & *b* existeret, distaret illud a se ipso; atqui hoc absurdum est: ergo. *M. p.* loca *a*, & *b* distarent: ergo etiam corpus in iis existens, *c. p.* ideo loca *a* & *b* distarent, quia locus *a* haberet aliam relationem ad coexistentia, quam locus *b*; sed etiam corpus in loco *a* existens alia haberet relationem, quam corpus in loco *b* existens: ergo si.

℟. *n. M.* Non enim corpus distaret a se ipso; sed ipsum in locis distantibus simul existeret. Ad *prob. c. ant. n. cons.* ad hujus *prob. d. M.* ideo *duntaxat*, *n. M.* ideo & *simul*, quia relationem ad coexistentia, quam haberet locus *a*, non etiam haberet locus *b. c. M.* sic *d. m. n. cons.* Disparitas in eo sita est: imprimis eam relationem ad simultanea, quam habet locus, *a* non haberet quoque locus *b*; deinde etiam inter puncta spatii imaginarii, quæ duobus his locis *a*, & *b* responderent, duci posset linea, quæ distantiam & designaret, & metiretur; ex quibus colligitur loco *a*, & *b* distare. Contra corpus, etsi per replicationem existens in loco *b* aliam relationem habeat ad coexistentia, quam idem corpus, *prout* in loco *a* existit, habet tamen simul eamdem relationem, quam habet corpus, *quod* in loco *a* existit, cum sit idem. Inde vero tantum sequitur, idem corpus duas simul diversas relationes ad coexistentia habere; id est in duobus locis simul existere, sicut cum idem corpus successive diversas relationes ad distincta temporis momenta habet, non sequitur illud a se distare; sed tantum in diversis momentis existere.

5.) Si corpus *a* posset replicari, posset illud alteri *b* simul esse continguum, & simul ab eodem distare, sed hoc repugnat: ergo.

℟. *d. M.* respectu *diversi* loci, *c. M.* respectu *ejusdem* loci *n. M.* sic *d. m. n. cons.* Fateor in uno eodemque loco non posse corpus *b* contingi a corpore *a*, & simul non contingi, hic enim idem affirmaretur & negaretur de eodem subjecto sub eodem respectu; at vero mutato respectu, & multiplicato loco hæc contradictio cessat: patet id ex duabus propositionibus, quæ in hoc casu veræ forent, quæque nequaquam

contradictoriæ sunt, videlicet: *corpus* a, *prout existit in loco* c, *contingit corpus* b, &, *corpus* a, *prout existit in loco* d, *non contingit corpus* b. Generatim hic probe notandum est, ex eo, quod quæpiam absurda videantur, & convenire nequeant corporibus, prout ipsa secundum naturæ leges uno tantum loco existunt, indubitanter colligi non posse, ex ita absolute repugnare, ut nec corporibus replicatis competere queant: si enim eorum repugnantia ab unitate duntaxat loci pendeat, quod sæpissime evenit, necesse est, ut hac unitate per replicationem sublata & ipsa tollatur.

4.) Facta replicatione posset idem corpus moveri motibus contrariis, in uno loco versus ortum, in altero versus occasum, quod rursus repugnare ita ostendunt, nequit idem corpus eodem loco moveri simul versus ortum, & occasum: ergo neque in diverso loco *c. p.* Ideo *Imum*: quia inde sequeretur idem corpus moveri versus ortum, & simul non moveri; sed idem sequentur in casu altero: ergo si.

℞. *n.* Assertum. *Ad. prob. c. ant. n. cons.* Ad hujus *prob. d. M.* sub *eodem* respectu, *c. M.* sub *diverso* respectu *n. M.* sic *d. m. n. cons.* Nempe etsi idem corpus non replicatum motibus contrariis ferri nequeat, potest idem tamen contingere corpori replicato, cum ob diversitatem locorum respectus mutetur. Etenim posita replicatione solum sequitur, idem corpus moveri versus ortum *positive*, & non moveri versus ortum *exclusive*, id est, ita in uno loco moveri versus ortum, ut non excludat, seu impediat motum versus occasum pro alio loco. „Movetur igitur corpus in loco *a* versus „ortum positive, & non movetur in loco *a* „versus ortum exclusive: *rursus*, idem cor-

„ pus in loco *b* movetur versus occasum posi-
„ tive, & in eodem loco *b* non movetur ver-
„ sus occasum exclusive, " quæ enunciationes, ut facile patet, non sunt contradictoriæ. Ceterum de motu plane laborandum non videtur: novimus enim idem corpus non replicatum comparate ad alia moveri posse, dum comparate ad alia quiescit, ut evenit homini in navi sedenti, dum ea secundo flumine decurrit.

5.) Corpus in locis *a*, & *b* existens circumscriberetur loco *a*, & simul non circumscriberetur; atqui hoc utique contradictorium est; ergo.

R. *d. M.* Corpus in locis *a*, & *b* existens circumscriberetur loco *a*, & simul non *solo* loco *a* circumscriberetur, *c. M.* circumscriberetur *solo* loco *a*, & simul *solo* loco *a* non circumscriberetur, *n. M.* sic *d. m. n. cons.* Corpus replicatum tot locis circumscribitur, id est, circumscriptive existit, in quot locis replicatur; nam in omnibus locis ejus partes diversæ diversis partibus spatii imaginarii commensurantur; quod proprie est circumscriptive existere (ont. §. 201. sch.). Inde corpus replicatum circumscriptive existit in loco *a*; sed non *solum* in loco *a*, cum etiam circumscriptive existat in loco *b*. Quod si per *circumscribi loco* cum Chawino, aliisque intelligas *loco contineri*, & quasi *ejus termini concludi*, ajo: corpus existens in loco *a* continetur, concluditur, seu circumscribitur loco *a positive*; & non continetur eodem loco *exclusive*: id est: ita totum corpus continetur loco *a*, ut simul non excludatur, seu impediatur, quominus etiam totum loco *b*, & alio quovis contineri possit, non quidem secundum communes naturæ leges, sed per efficacissimam Dei easdem immutantis voluntatem.

Lex. Philop. l. v. c. tit.

Atque hæc ad comprobandam tum compenetrationis, tum replicationis possibilitatem dicta sufficiant: curiosius porro inquirere, quid admissa compenetratione, & replicatione fieri possit, aut non possit; quæ nominatim adjuncta repugnent, quo determinate modo eæ efficiantur, nec utile, nec necessarium est; is solus ea novit, qui omnia novit, & efficere potest. Philosophi duntaxat est, hanc Deo potentiam tribuere; cetera illi relinquat, oportet. Quod ab omni dubio longissime removetur, istud est, Deum lusus, aut loci caussa contra stabilitas naturæ leges nihil moliri: quare injuria afficit supremum naturæ Auctorem qui ab ejusmodi quæstionibus, quæ veræ solum Religionis ab obtrectatorum calumniis vindicandæ gratia agitantur, ad examinandas inutiles nugas deflectit.

SECTIO II.

DE PERFECTIONE MUNDI.

§. LXVII. Posita perfectione entis principium quoque perfectionis ponendum est (ont. §. 89. cor.): si igitur mundo perfectio competat, necesse est, ut hujus perfectionis principium extet. Exstat principium perfectionis mundi.

LXVIII. *Principium perfectionis mundi est finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit.* Principium perfectionis mundi est illud, ad quod obtinendum omnia tendunt, quæ in mundo insunt (ibid.): ergo etiam illud, quod Deus tam per ipsam creationem, quam per mundum a se conditum tamquam medium consequitur; sed id, quod agens per suam actionem, & per medium, quo utitur, obtinet, est agendis finis (ont. §§. 158. 162.): ergo principium perfectionis mundi est finis, Illud quo est finis Dei creantis.

quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit.

hoc loco investigandus. *Coroll.* Ergo cum de perfectione mundi agitur, finis, quem Deus in ejus procreatione sibi proposuit, investigandus est.

Finis Dei est etiam finis mundi. *Schol.* Hunc Dei creantis finem vulgo finem quoque mundi dicimus, neque id sine ratione; finis enim agentis est etiam finis medii, quo agens ad eum consequendum utitur: certe medium, quod quis ad aliquid obtinendum eligit, vel ex natura sua, vel ex intentione saltem eligentis, Potissimum utroque ex capite ed eumdem finem dirigitur.

Quotuplex mundi perfectio? LXIX. Perfectio hujus mundi vel comparate solum ad suum finem, vel comparare ad alios mundos possibiles spectari potest: priori respectu oritur perfectio mundi suo in genere (ont. §. 93. sch. n. 5.); posteriori autem quæstio enascitur, utrum hic mundus inter omnes possibiles perfectione excellat, sive, ut ajunt, omnium possibilium optimus sit (ibid. n. 1.). Hæc tria præsentem sectionem absolvent.

Quod se perfectionis argumentum? *Schol.* Velim ab iis, qui verentur, ne argumenti hujus pertractatione in cosmologia in leges methodi peccetur, metum poni, principia enim, quæ sequentes demonstrationes ingredientur, aut jam ex ontologia, ubi de summa entis necessarii, & infiniti, quod Deus est, perfectione actum est, nota sunt, aut ex theologia non precario, sed lemmatice (§. 119. log.) sumentur. Ego certe a re discentium potius esse opinor, ut veritates connexæ serie non interrupta proponantur.

CAPUT I.

De Fine Dei Mundum Creantis.

LXX. *Gloria* Dei *interna* est collectio infinitarum ipsius perfectionum, sive infinitae naturae illius excellentia. *Gloria* Dei *externa* ea est, quae ex earumdem perfectionum manifestatione enascitur. Quid gloria Dei interna et externa?

LXXI. *Deus in procreatione mundi finem aliquem sibi praestituit.* Omnis caussa intelligentia, & sapientia pollens, cum agit, aliquem finem sibi praestituit: id enim sapientiae leges postulant: certe sine fine agere non nisi insipientium est; sed Deus est caussa, intelligentia, ac sapientia, quidem infinita pollens: igitur Deus cum egit, mundumque procreavit, finem aliquem sibi praestituit. Deus in creando mundo finem intendit,

LXXII. „ Finis quem Deus in procreatione „ mundi sibi praestituit, est aliquid ipsi bonum „ nondum possessum. " Imprimis utrumque exeo perspicuum fit, quod universim finis semper sit consecutio alicujus boni, quod per actionem intenditur (ont. §. 160. cor. 1.). Deinde primum sic conficitur: cum omne bonum pro ratione bonitatis amandum sit, bonum infinitum, infinitum quoque amorem meretur: igitur Deus se ipsum, ut bonum infinitum, infinite amet: necesse est, siquidem sapienter amet: atqui Deus se ipsum infinite non amasset, si non aliquid sibi bonum pro fine in creatione mundi constituisset; amasset enim magis illud, cujus bonum quaesivisset: ergo finis, quem Deus in procreatione mundi sibi praestituit, est aliquid ipsi bonum. qui: est aliquid ipsi bonum nondum possessum,

Coroll. Cum infinitas suas perfectiones Deus ab aeterno, & necessario possideat, evidens est, gloriam internam non esse finem creationis.

ac consistit in manifestatione perfectionum, LXXIII. „ Finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit, est manifestatio suarum perfectionum, sive gloria externa." Finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit, est aliquid ipsi bonum (§. præc.); sed præter gloriam internam, & externam nihil potest esse Deo bonum, cum ipse, utpote ens infinitum prorsus a nullo pendeat (ont. 228.): igitur finis, quem Deus in procreatione mundi sibi præstituit, est vel gloria ejus interna, vel externa, vel utraque simul; atqui gloria interna esse nequit (§. præc. coroll.): restat ergo, ut sit externa, seu manifestatio suarum perfectionum.

Schol. Cum ajo, manifestationem divinarum perfectionum finem esse creationis; non propterea absolute excludo beatitatem creaturarum rationalium; verum hæc est finis solum secundarius, & intermedius: illa vero primarius, & ultimus; ex beatitate enim creatorum entium manifestatio divinarum perfectionum complete denique enascitur, quemadmodum contra Dariesium solide nuper Krebsius (*a*) demonstravit. Alii quidem hæc pro eodem fere habent; inde Cudwortus (*b*) ait: „ respondemus incredibilem „ ejus bonitatem, qua permotus fuit, ut alias „ quoque præter se naturas beatas, & felices „ esse cuperet, tanti operis ipsi incitamentum „ fuisse, quod dum ponimus, minime cum „ illi pugnamus, qui Deum gloriæ, & ho„ noris sui caussa naturam rerum fabricatum „ esse opinantur. — Neque tamen sanus quis„ piam dixerit, Deum ideo unice fabricatum „ esse hanc rerum universitatem, ut poten„ tiæ, ac sapientiæ suæ specimen aderet, eo„ que sese jactaret, fecit eam, ut bonitatem „ suam cum aliis communicaret, quævere, „ ac proprie gloria ejus est." Consentit Moshemius: „ Non repugnant inter se, qui Deum „ ideo hunc mundum creasse statuunt, ut bo-

(a) *Comment. phil. de fine creation.*

(b) *Syst. intell. c. 5. s. 5. §. 20.*

Adnot. in loc. cit.

„ nitatis suæ fructus cum aliis communicaret,
„ & qui gloriam suam in fabricatione mundi
„ spectasse perhibent; nam dum homines, &
„ mundum Deus condidit, ut haberet quibus
„ benefaceret, simul gloriam suam stabilivit;
„ dumque gloriam suam in mundo declaravit,
„ hominum simul saluti consuluit. "

LXXIV. „ Manifestatio divinarum perfectio- „ num, quam Deus sibi pro fine in creatione „ mundi constituit, nequit esse omnium possi- „ bilium maxima. " Cum perfectiones divinæ infinitæ sint, necesse est, ut careant gradu ultimo (ont. §. 72.), ac proinde quocumque gradu ipsarum assignato, vel mente concepto alius semper, & alius sine fine superest, qui assignari, aut mente concipi possit: igitur etiam eædem perfectiones divinæ semper magis, ac magis manifestari possunt, ita ut in hac manifestatione numquam ad gradum ultimum perveniri queat; sed posita quacumque manifestatione quantumcumque magna, & excellente alia adhuc, quin aliæ in infinitum majores, & excellentiores possibiles supersint; atqui si ita: evidens est, manifestationem divinarum perfectionum omnium possibilium maximam absolute repugnare: ergo manifestatio divinarum perfectionum, quam Deus sibi pro fine in creatione mundi constituit, nequit esse omnium possibilium maxima. certis limitibus constricta.

Coroll. Igitur Deus per mundum a se conditum in determinato quodam grado, ac certos intra limites perfectiones suas manifestari voluit.

Schol. 1. Veritas hæc, qua una celebrata illa Leibnitii, Wolfiique de mundo optimo opinatio, funditus evertitur, quod deinceps viderimus, ipsi quoque imaginationi quodam modo sisti potest. Fingamus extensionem realem infinitam existere, eamque a nobis alteri cuipiam exhibendam esse; fierine poterit, ut tota, quanta est, umquam

representetur? nonne quantumcunque magna illius portio fuerit exhibita, aliud tamen semper, & aliud exhibendum restabit? anne possibilis erit manifestatio hujus extensi maxima? quod autem extenso ejusmodi, quod per aliquam solum intellectus fictionem concipimus, eveniret, id reapse verum est, cum agitur de perfectionibus divinis, quæ nullos intensionis suæ limites admittunt. Profecto manifestare maxime perfectionem infinitam est eamdem exhaurire, quod notioni infiniti repugnat. Luce igitur meridiana clarius est infinitos esse modos, nullumque inter ipsos absolute maximum, quibus Deus perfectiones suas per res creatas patefacere possit: quare Deus non potuit eligere aliquam manifestationem, nisi ita, ut infinitas alias & nobiliores, & inferiores relinqueret; unde omnem ipsi procreandarum rerum potentiam adimunt, qui eum ad eligendam manifestationem maximam adstringunt. Cur autem Deus hanc potius, quam aliam determinaverit, a suprema ipsius libertate pendebat, nec quisquam rationes perscrutari attentabit, nisi qui, ut Genuensis loquitur, putet tantum sciri posse, quantum quæri. Sed jam nonnulla dubia contra superiorem assertionem expendamus.

Occurritur dubiis. *Schol.* 2. Ajunt 1.) Si Deus in procreatione mundi manifestationem suarum perfectionum pro fine constituisset, tum Deus ipse esset aliqua ratione finis entium creatorum, atqui hoc videtur absonum, inter Deum enim, & entia creata nulla est propositio.

℟. *c. M. n. m.*; additam vero rationem *d.* inter Deum, & entia creata nulla est proportio *ratione perfectionis*, *c.*; *ratione connexionis n.* Deus utique, ut manifestandus, & glorificandus, est finis omnium entium creatorum, jam enim supra (§. 68. sch.)

docui, finem Dei rectissime quoque finem mundi dici. Deinde tametsi entia creata, si quoad perfectiones suas spectentur, infinite ab interminata Dei perfectione distent, nullamque cum ipso hoc sub respectu proportionem habeant, connectuntur tamen cum Deo velut quivis effectus cum sua caussa, & vel hoc ipso apta efficiuntur ad patefaciendas ipsius perfectiones; quemadmodum quodvis artefactum peritiam sui artificis, a quo toto genere distant, commendare solet.

2.) Deum putant ambitiosum fore, propriique commodi nimis studiosum. „ Absurdum „ dictu est, ait Plotinus, Deum mundum „ progenuisse, ut honoraretur, eorumque „ hæc, est opinio, qui sculptorum nostrorum „ affectus ad superos transferunt. " *Ænead. l. 9. c. 4. p. 202.*

℟. Deus non spectavit gloriam suam in condendo universo ob indigentiam aliquam, aut majorem inde perfectionem aut felicitatem consequendam, quod hominum est: sed præstitit id sapientiæ suæ, uliisque infinitis perfectionibus consentaneæ, cum enim ipse sit bonum infinitum, oportebat, ut se præ omnibus bonis finitis amaret, omniaque reliqua ad sese referret, quo, ut omnium est principium, ita quoque omnium finis sit. Apposite Moshemius in Codworthum: „ quicumque Deum gloriæ suæ caus„ sa mundum creasse sciscunt, non tam va„ ni sunt, & inepti, ut Deum sibi persua„ deant studio laudum, & gloriæ ferri, eo„ que accensum, & inflammatum hoc opus „ molitum esse. Ita quidem intellexit Bay„ lius sententiam eorum, sed invitis id fecit „ omnibus sapientibus, quorum nulli ejus„ modi aliquid in mentem venit " *Syst. intell. c. 5. s. 5. § 20. n. 2.*

3.) Si Deus, ait Dariesius, ex fine manifestandi suas perfectiones mundum condidit, tum id fecit ex ratione subjectiva, id est, *Philos. Nebenstanden 2 Sam-*

mlumg 2. Abdlung §. 2.

finem creationis in se ipso posuit; atqui inde sequeretur Deum eguisse mundo vel ad conservandas, vel ad augendas suas perfectiones, quod a vero alienum est. Deinde manifestationem perfectionum, quæ nec ad conservandas, nec ad augendas ipsius perfectiones conduceret, non esse possibilem, hac conatur ratione probaret: omnis manifestatio perfectionum necessario Deo adfert aliquam utilitatem; nam manifestatio perfectionum est quædam actio; quævis actio quidpiam efficit, quod absque ea non esset, idque ipsum, saltem præsente in casu, bonum sit, necesse est: igitur actio divina in essentia rei aliquid boni operari debet, quod sine ea actione non existeret.

℟. Pace clarissimi viri dixero ratiocinationem hanc a paralogismo non abesse. Ratio subjectiva, ex qua Deus mundum creavit, non ita in ipso est, ut sit perfectio quædam interna obtinenda: sed est repræsentatio finis quoad substantiam optimi in ipsius intellectu, quem ob suam bonitatem, aliasque perfectiones naturales necessario actionibus suis, quas vocant ad *extra*, præfigere debet. Atque hinc patet, manifestationem hanc nec ad augendas, nec ad conservandas perfectiones internas quidpiam conferre, sed ab his ipsis exigi sub hypothesi, quod Deus aliquid pro suo liberrimo arbitrio procreare velit. Unde ulterius consequitur ejusmodi perfectionum manifestationem omnino possibilem esse, nec quidquam veræ utilitatis aut commodi inde in Deum redundare, sed potius in res creatas, quæ manifestando divinas perfectiones suam beatitatem consequuntur; nisi Deo utile dicere velimus, quod agat modo infinitis suis perfectionibus congruo. Cum deinde manifestationem vocat actionem Dei, aperte confundit ideam manifestationis, quæ finis est, cum idea creationis, quæ ea de-

mum actio est, qua finis ille obtinetur; manifestatio certe perfectionum, seu gloria externa non est actio Dei; sed eam Deus consequitur per actionem suam, qua res creatas, quæ ipsum glorificent, existentes efficit. Denique non video, quomodo ex eo, quod actio Dei in rei essentia boni quidpiam operetur, sequatur manifestationem non esse Dei creantis finem primarium, atque ultimum; operatur utique actio Dei bonum, cum rebus existentiam, aliasque perfectiones reales tribuit, & necessaria ad beatitatem consequendam subsidia subministrat; at vero id minime obstat, quo minus Deus in his bonis conferendis suarum perfectionum manifestationem ut ultimum finem respiciat, præsertim cum hæc ex rerum creatarum beatitate singulari ratione enascatur.

4.) Deus etiam sapienter egisset, etsi nullum communem finem toti mundo præstituisset; satis enim fecisset suæ sapientiæ cuivis enti hujus mundi particularem aliquem finem præfigendo.

℞. Potuit certe Deus cuivis enti in hoc mundo particularem quempiam finem præstituere, hac tamen lege, ut hos omnes fini alicui communi tamquam ultimo subordinaret, unicus enim est, ut ostendi, qui divinam bonitatem, sapientiam, aliasque perfectiones decet, isque in perfectionum manifestatione consistit. Atque id reapse præstitisse Deum ex ea per caussas tum finales, tum efficientes connexione, quæ in mundo obtinet, colligimus. Ceterum sapienter hic monet Boehmius: „ si unquam dubium suboritur; cogita „ Deum finem aliquem particularem non in- „ tendere nisi ut medium ad ultimum; ad- „ eoque tantum ejus, non plus, intendere, „ quantum huc requiritur, nec adeo fine „ suo particulari ex parte excidere, quando *Theol. nat. s. 1. c. 4. §. 305. seq.*

„ non tantum obtinet, quantum posse obti-
„ nere videtur. “

CAPUT II.

De Mundo suo in genere Perfecto.

Qui mundus in genere suo perfectus?

LXXV. *Mundus in genere suo perfectus est*, cujus omnia entia tam simultanea, quam successiva ad finem a Conditore suo præstitutum obtinendum quam optime conspirant (conf. ont. §. 93. sch. n. 5.), atque adeo, qui perfectiones divinas tantum manifestat, quantum ipsa ab illo manifestari Deus vult.

Coroll. Mundus igitur suo in genere perfectus est comparate ad suum finem optimus ita, ut sub eo respectu melior dari nequeat.

Deus eligit media aptissima,

LXXVI. „ Cum Deus eligit medium ad con- „ sequendum finem sibi præstitutum, eligit „ aptissimum.“ Nisi enim medium aptissimum eligeret, vel non posset, non sciret, vel non vellet id præstare; sed primum repugnat omnipotentiæ; alterum perfectissimæ intelligentiæ; ultimum infinitæ sapientiæ: ergo cum Deus eligit medium ad consequendum finem sibi præstitutum, eligit aptissimum.

et hunc mundum ut medium elegit:

LXXVII. „ Deus hunc mundum eligit ut „ medium ad consequendum finem sibi præ- „ stitutum.“ Cum Deus in procreatione mundi finem sibi præstituerit (§. 71.), per ipsam hanc procreationem finem hunc obtinere voluit (ont. §. 158.): igitur mundus procreatus rationem continet, ut Deus finem suum obtineat, sive, ut finis Dei ad existentiam perveniat; sed quod ejusmodi est, medium vocatur (ont. §. 162.): ergo mundus hic est medium ad consequendum finem a Deo sibi præstitutum. Sed præterea quoque Deus hunc mundum procreavit (§. 24.), & quidem præ aliis infinitis possibilibus (§. 7. sch.), quod electionem aliquam complectitur: igitur Deus hunc mundum

elegit ut medium ad consequendum finem sibi præstitutum.

LXXVIII. „ Mundus hic est medium aptissimum ad consequendum finem a Deo sibi præstitutum. “ Cum Deus eligit medium ad consequendum finem sibi præstitutum, eligit aptissimum (§. 76.); sed Deus hunc mundum elegit ut medium ad consequendum finem sibi præstitutum (§. præc.) ergo mundus hic est medium aptissimum ad consequendum finem a Deo sibi præstitutum. quare aptissimus est ad finem

LXXIX. „ Mundus hic suo in genere perfectus est.“ Cum mundus hic sit medium aptissimum ad finem consequendum (§. præc.), necesse est, ut Deus per hunc mundum optime suum finem assequatur: igitur etiam necesse est, ut hic mundus tantum manifestet perfectiones divinas, quantum ipsas ab illo manifestari Deus voluit; atqui hoc est suo in genere perfectum esse (§. 75.): ergo mundus hic suo in genere perfectus est. et suo in genere perfectus.

Schol. 1. Argumentatio hæc est a priori, & omnino invicta; ducitur enim ab infinita Conditoris scientia, sapientia, & potentia, quæ omnia in Deo inesse nulla potest ratione dubitari. Qui ad experientiam recurrunt, mundique perfectionem a posteriori demonstrare volunt, operam perdunt; ad absolutam siquidem id genus demonstrationem necesse foret, ut omnia entia tam successiva, quam simultanea, ex quibus hic mundus coalescit, singulatim pervestigentur; ut eorum connexio intime pervideatur; ut denique, qua ratione singula ad finem communem obtinendum tendant, distincte determinetur: quis autem hominum id præstare valeat? Non quidem inficias ibo, divinas in creatis omnibus perfectiones relucere: quemvis ex paullo accuratiore corporum mundanorum contemplatione in cognitionem Creatoris independentis, æterni, potentissi-

mi, sapientissimi, providentissimique deduci; hæc enim facili prorsus ratiocinio ex rerum creatarum intuitu colliguntur, quemadmodum uberius demonstravit Krebsius. At vero inde nondum evidenter conficitur mundum suo in genere perfectum esse, hoc enim duntaxat spectato manifestum non est, per eumdem perfectiones divinas illo in gradu, quem Deus constituit, patefieri. Ut vero ab experientia perfectio mundi demonstrari nequit, ita eadem simili argumento nequidquam impugnatur; cum enim imperfectio in parte ad totius perfectionem conferre (ont. §. 92. sch.), & vicissim, quod inde fluit, major partis perfectio perfectioni totius officere possit, frustra laborant omnes ii, qui perfectionem, aut imperfectionem partium apparentem ad totum mundum transferre volunt: neque igitur audiendi sunt, neque, demonstrata a priori mundi perfectione, objectionibus ab experientia petitis respondere teneremur (§. 235. sch. l. 6. log.). Ne tamen quidquam omisisse videar, adducam breviter ea, quæ a profanis hominibus, divinæque providentiæ hostibus vulgo proferri solent.

Comment. phil. de fin. crea. s. 1. c. 2. §. 18. seq.

Satisfit adversariis.

Schol. 2. Ajunt 1.) Si mundus hic esset in suo genere perfectus, esset si etiam omnium optimus; sed istud non admittitur, ut in sequente capite patebit: ergo mundus hic non est suo in genere perfectus. Deinde quid vetat, quod minus singula entia hujus mundi perfectiora sint? Ex perfectioribus autem entibus perfectior utique, & fini suo accomodatior mundus consurgeret.

℞. *d. M.* Si mundus hic esset suo in genere perfectus, esset is etiam *comparate ad hunc finem* optimus, *c. M. absolute* optimus, *n. M.* & sic *d. m. n. con.* Mundum in genere suo perfectum comparate ad suum finem optimum esse dixi (§. 75. cor.), quod ut

plenius intelligas, hæc habe: Deus stante hoc fine, quem ipse ex liberrimo arbitrio determinavit, non potuit alium mundum nec perfectiorem, nec imperfectiorem eligere; in neutro enim casu sapienter egisset: sapientia quippe exigit, ut mundus aptissimus ad finem præstitutum eligatur, qualis non fuisset hoc nostro aut perfectior, aut imperfectior. Atque in hoc sensu hic mundus est omnium optimus; nullus enim ex omni genere, & specie mundorum aptius huic fini responderet: individua autem perfecte similia, quæ quidem infinita possibilia sunt, cum principium indiscernibilium Leibnitii non subsistat (ont. §. 76.) æqualis sunt perfectionis, adeoque æqualiter ad hunc finem accommodata. Non est autem hic mundus absolute, & in se, abstrahendo nimirum a fine, vel posito fine absolute optimo, omnium possibilium optimus, ut deinceps apparebit. Similiter non potuit Deus stante hoc fine singula seorsum entia perfectiora efficere; nam istud determinatæ totius mundi perfectiori derogaret, cum ea dependeat ab optima singulorum conspiratione ad finem communem, quæ in hac hypothesi necessario mutaretur, nisi ponas per mutuam compensationem ultimo tandem eamdem conspirationem prodire; id quod eodem redit. Neque vero etiam ex majori singulorum entium perfectione continuo sequitur majorem quoque in toto perfectionem fore; fieri siquidem potest, ut entia, etsi in se perfectiora, minus tamen apte ad finem obtinendum conspirent.

2.) Mundum non esse perfectum satis ostendunt entia monstruosa, & imperfecta; animalcula item vilissima, & exilissima, quæ ideo superfla sunt, tum & insecta nociva, ac venenata, quæ passim in eo deprehenduntur.

℞. Generatim: perfectio mundi, ut jam dictum est, non consistit in perfectionibus particularium entium, sed in eorum connexione, & enascente inde tendentia ad finem toti præfixum. Quod nominatim ad monstra attinet, dicendum ipsorum imperfectionem esse solum apparentem, eamque ad constituendam totius mundi perfectionem concurrere, quemadmodum imperfectiones oculi conducunt ad perfectionem totius corporis (ont. §. 91. sch.). Certe nisi id ita esset, nequaquam a divina sapientia fuissent electa. „ Præclare Leibnitius: concludendum est, „ ipsa monstra in ordine totius comprehensa „ esse, licetque cogitate, non tantum melius „ fuisse, ut permittantur, quam ut communes naturæ leges perturbentur; sed etiam „ ipsa legibus, ac universali Dei voluntati „ consentanea esse, etsi nos hanc harmoniam „ mente assequi, & distincte explicare nequeamus." Legatur quoque Malebranchius. Similiter deinde insecta non sunt vilia, nisi nostra fortassis opinione, eaque valde distorta; concurrunt enim cum reliquis ad communem finem obtinendum: ipsa etiam corpusculi minimi conformatio Conditoris sui potentiam, ac sapientiam quam maxime illustrat. Unde neque inutilia, aut superflua jure dici possunt: præter communem enim particulares quoque fines propositos habent, usumque maximum, tametsi nobis potissimum incognitum, in hoc universo præstant, dum aliis nutrimentum, aliis medicamentum præbent, aut efficiunt, & ex ipsorum comparatione ceterorum ordo mirabilius elucescat.

Essai de Theodic. §. 241.

De inquisit. verit. illustr. adl. 2. p. 45.

3.) Alius mundus est possibilis, qui perfectius assequeretur finem sibi præstitutum: ergo noster hic mundus non optime congruit cum suo fine, *ant. p.* Possibilis est talis mundus, qualis fuit ante peccatum Adæ perdurante

statu integritatis, & justitiæ originalis; jam vero talis utique mundus & perfectior esset, quam noster, & prorsus eumdem finem habere posset, sicut reapse tum habuit.

℟. *N. ant.* Admitto imprimis plures esse mundos possibiles perfectiores, quos Deus condere potuisset, si voluisset perfectiorem finem, altiorem nimirum gloriæ suæ externæ gradum, eligere. At nullum potuit mundum procreare, qui hunc presentem finem melius fuisset assecutus. Deinde mundus etiam perfectior suo fini melius non congrueret, quam noster suo congruat; dici enim debet congruentiam fore eamdem mundi perfectioris cum suo fine perfectiore, & mundi imperfectioris, si ita loqui licet, cum suo fine imperfectiore, ubique videlicet optimam. Ad id, quod additur, primum *transmissione* quadam opus est; non enim constat, an talis mundus vere perfectior futurus esset; cum argumentum ex perfectione entium particularium ad universalem totius perfectionem haud valeat, nisi omnia simul entia, & eorum naturæ, mutuaque connexio intime perspiciatur. Fieri certe potest ut connexio entium, in qua mala intexta sunt, magis altera, quæ ab his immunis est, ad finem communem conspiret; quemadmodum horologium ex imperfectioribus in se partibus compositum potest accuratius horas designare suoque in genere, & comparate ad suum finem perfactius esse, quam aliud quodpiam, quod ex nobilioribus partibus conflatur; immo ut horologio toti sua constet perfectio, necesse est, ut singulæ illius partes non sint ejusdem generis, formæ, ac perfectionis. Itaque etiam, ut tota entium connexio, quæ mundum constituit, sua gaudeat perfectione, non modo necesse non est, ut

singula seorsum entia æqualis sint perfectionis, sed multo magis requiritur, ut sint diversæ. Tum mundus ille, qui ante lapsum Adæ extitit, non fuit alius a nostro hoc, de quo agimus, mundo; fuit enim hujus pars quædam, atque inde ad eumdem finem tetendit, cum finis sit toti mundo præfixus. Quod si autem ponamus, nunc quoque talem mundum a nostro distinctum condi necesse foret, ut Deus illi alium finem, id est, alium gradum in suarum perfectionum manifestatione præstitueret, ad quem nempe obtinendum omnia illius entia tenderent.

4.) Multa in hoc mundo perpetrantur peccata, eaque non cedunt ad gloriam Dei, sed potius ad ipsius contemtum: igitur non omnia in hoc mundo illustrant gloriam divinam, neque mundos perfectus dici meretur.

℟. *d. ant.* peccata, si spectentur „ relate ad „ malitiam & intentionem hominis libertate „ sua abutentis," non tendunt ad gloriam Dei, *c. ant.* peccata, si spectentur, „ ut sunt a- „ ctus physici hominis agentis, *vel* ut conne- „ xa cum aliis ad communem finem tenden- „ tibus, *vel* ut a Deo permissa " non tendunt ad gloriam Dei, *n. ant. & cons.* Tametsi peccata, prout a malitia hominum, libertate, præcipuo bene merendi instrumento, abutentium procedunt, potius ad obscurandam Conditoris gloriam tendant, hominemque a consecutione finis sui abducant, multis tamen aliis modis ad illustrandas perfectiones divinas inserviunt. Imprimis nempe peccata, cum sint actus physici a libera hominis vi profecti, homini a Deo vim activam, ac pretiosissimum libertatis donum concessum fuisse manifestant, quo simul divinam potentiam, libertatem, ac bonitatem commendant. Deinde ut sunt in hac rerum serie, & connexione posita, una cum reli-

quis medium illud optimum, quod Deus ad consequendum finem sibi propositum sapientissime elegit, constituunt; qua in re singulari quadam ratione divina elucet sapientia, dum mala hæc ad optimos fines diriguntur, eaque ipsa obtinentur, quæ homines perversa sua voluntate impedire conabantur; attende ad exemplum Josephi Ægyptiaci, Christi Judæorum scelere occisi, veritatemque rei ipsis oculis intueberis. Denique peccata, cum tolerantur, divinam in nos bonitatem, & patientiam; cum remittuntur, misericordiam, & mansuetudinem; cum vindicantur, summam potestatem, & justitiam luce clarius patefaciunt. Cum igitur mundum perfectum dicimus, non volumus, nullum in eo inesse nævum, nullam maculam; sed nexum hunc rerum omnium, in quo peccata quoque continentur, aptissimum esse ad perfectiones divinas intra eos limites, quos ipse statuit, manifestandas contendimus. Mundus, *qui* habet mala, perfectus est, non *quia* habet mala; sed *quia* hæc boni, & mali permixtio ad obtinendum finem ab auctore suo constitutum optime deservit. Neque vero etiam inde consequens est, ut Deus *positive*, peccata velle debeat: etsi enim iis quoque tamquam mediis ad suos fines utatur, sufficit tamen, ut ea *permissive* velit, id est, non impedire decernat, cum alioquin ab hominum malitia libere ponenda certo prævideat (conf. ont. §. 163. sch. 1.).

CAPUT III.

De Mundo omnium Possibilium Optimo.

LXXX. *Mundus optimus* is est, qui omnes mundos possibils perfectieone superat, quique adeo divinas perfectiones maxime manifestat, Quid mundus optimus?

ita videlicet, ut ipsæ magis manifestari absolute nequeant.

Schol. Definitionem hanc ad mentem eorum, qui mundum optimum defendunt, exactam esse nemo ignorare potest, nisi qui in ipsorum scriptis prorsus peregrinus sit. Leibnitius, qui opinionem hanc jam olim veteribus notam, at fere emortuam suscitavit, ita de ea disserit: „ quemadmodum vero infinita sunt possibilia universa in ideis Dei, „ & eorum non nisi unum existere potest, ita „ necesse est dari rationem sufficientem electionis divinæ, quæ Deum ad unum potius, „ quam ad alterum determinet. Atque hæc ratio reperiri nequit, nisi in gradibus perfectionis, quam hi mundi continent; cum quodvis possibile habeat jus prætendendi existentiam pro ratione perfectionis, quam involvit, atque id ipsum caussa est melioris, „ quod Deus vi sapientiæ cognoscit, & vi potentiæ producit. " Similia quoque passim in Theodicæa profert. Leibnitium magno agmine sequuntur non illi modo, qui ejus famigliæ ascripti sunt, sed & alii quoque, qui ceteroquin in multis ab ipso dissident, specioso divinus perfectiones vindicandi titulo, ut ego quidem reor, delusi; nam revera, ut paullo post apparebit, opinio hæc infinitam Dei bonitatem, omniscientiam, ac supremam libertatem, quam præcipue commendare videtur, funditus evertit. Præterire hoc loco Baumeisterum nequeo, qui quantumvis Leibnitii, Wolfiique dogmata sua fecerit, mundumque hunc optimum esse aperte statuerit, nihilo tamen minus sententiam ita explicat, ut non majorem mundo perfectionem, quam nos capite præcedente, tribuisse videri possit, ait enim: „ si te offenderint vocabula; imperfectius, & „ perfectius: dic: Deus semper eligit, vult, „ & decernit id, quod finibus suis, quod sa-

Princ. phil. §. 55. seqq.

Theol. nat. c. 4 § 834. Ibid. §. 833. sch.

„ pientiæ, & gloriæ suæ est convenientissi-„ mum. *Item*: cum itaque vi hujus theorema-„ tis Deus ex pluribus possibilibus mundis ele-„ gerit illum mundum, qui finibus suis est „ convenientissimus, sive optimus &c. &c. " Quis hic non videt, optimam solum mundi hujus cum suo fine convenientiam denotari, ob quam is suo in genere perfectus esse dicitur (§. 75.); quare callidius, quam sincerius egisse vir celeberrimus censeri potest; cum enim in reliquis cum omnibus mundi absolute optimi defensoribus prorsus consentiat, merito suspicari licet, ipsum tacite, & sine probatione potuisse, finem hic mundo præstitutum esse absolute optimum, seu maximam divinarum perfectionum manifestationem, id, quod a veritate alienum esse jam videbimus.

Ibid. §. 334. sch.

LXXXI. „ Mundus hic non est omnium pos-„ sibilium optimus." Mundus optimus infinitas Dei perfectiones maxime, id est, in supremo gradu manifestat (§. præc.); sed mundus hic in determinato quodam gradu, & intra certos limites perfectiones divinas manifestat (§. 74. cor.): ergo mundus hic non est omnium possibilium optimus.

Mundus non est absolute optimus.

Schol. Certe ut supra dictum est, hoc ipso, quod perfectiones, quæ manifestari debent, infinitæ sint, etiam manifestationes majores, & majores infinitum possibiles sunt, quæ omnes rursus alios fines perfectiores constituunt aliis mundis, qui propterea possibiles esse rite arguuntur; præfigendos; nam ex possibili multiplicitate, & varietate finium evidenter consequitur possibilitas mundorum perfectione discrepantium: igitur manifestatio certis limitibus coarctata non est finis omnium possibilium optimus, seu perfectissimus. Jam vero mundus, qui vero mundus, qui non habet finem absolute perfectissimum, nec ipse omnium possibi-

lium perfectissimus esse potest; mundus enim fini perfectiori respondens foret utique isto perfectior (ont. §. 95. sch. n. 1.). Profecto ceteris paribus, id est si utrinque optima sit ad finem suum tendentia, perfectio entis æstimanda est ex perfectiori, & nobiliori fine: ita horologium, quod præter horas, & minuta, astrorum quoque cursum indicat, in perfectione plurimum antecellit alteri, in quo horæ duntaxat denotantur. Cum igitur mundus noster intra certos solum limites perfectiones divinas manifestet, eum neque finem perfectissimum habere, neque omnium possibilium optimum esse manifestum est. Atque istum solum quidem ad refellendam de mundo optimo sententiam omnino sufficit; quia tamen adversarii, ducis sui exemplo, potissimum hoc in argumento principium rationis sufficientis in auxilium vocant, in eo præterea mihi elaborandum esse video, ut clare ostendam, in illo principio, quamquam verissimo, & alias a me stabilito, nihil prorsus præsidii ad hanc doctrinam confirmandam ipsi suppetere: id porro effecturum me confido ubi demonstravero hac principii applicatione omnem Dei libertatem tolli, qua sublata ipsa entis perfectissimi natura periret. Videatur interea dissertatio Friderici Reinhardi cum aliis pro præmio concurrentibus jussu Accademiæ Berolinensis edita.

Le syst. de Mr. Pope sur la perf. du mond. etc.

Posita hac rat. suff. Deus non potuit alium mundum præ isto condere.

LXXXII. *Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, non potuit is alium præ isto condere.* Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, tum pro hujus solum, & pro nullius alterius creatione adfuit ratio sufficiens; sed Deus eum solum mundum condere potest, pro quo adest ratio sufficiens, & eum conde-

re non potest, pro quo nulla adest ratio sufficiens: ergo si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, non potuit, is alium præ isto condere.

Schol. In demostrando hoc theoremate non est magno mihi opere elaborandum, ipsam enim Leibnitianorum, quibuscum mihi nunc negotium est, doctrinam complectitur: quare, quæ hic attuli, in ipsorum sensu intelligenda sunt. Confer verba Leibnitii (§. 80. sch.).

LXXXIII. *Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, non potuit is hunc mundum non condere.* Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, tum pro creatione tantum hujus mundi, non autem pro non creatione adfuit ratio sufficiens, & quidem ab æterno: major quippe perfectio mundi possibilis est æterna; ab æterno a Deo cognita, fuitque semper ratio sufficiens pro condendo mundo, numquam pro non condendo, ac istud ante omnino arbitrariam Dei determinationem ad aliquem mundum condendum; sed Deus id tantum efficere potest, pro quo adest ratio sufficiens, & id efficere non potest, pro quo non adest ratio sufficiens: ergo si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, non potuit is hunc mundum non condere.

neque istum non condere:

LXXXIV. *Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, nullo is pacto liber fuit in condendo mundo.* Si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, tum Deus non potuit alium mundum præ isto condere (§. 82.), neque istum non condere (§. præc.); sed huc omnis omnino libertas reducitur, ut ex se pa-

unde in condendo mundo non fuit liber.

tet, & alio loco uberius demonstrabitur: ergo si major perfectio mundi possibilis fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum conderet, nullo pacto liber fuit in condendo mundo.

Schol. 1. Sane, si hæc principii rationis sufficentis applicatio obtineat, ne fingi quidem potest ulla libertatis species; nam ,, fieri non

Disser. de seg. contin. §. 126. ,, potest, ut arguit Boscovichius, ut Deus rationes omnes, quæ adesse poterant pro hoc ,, individuo rerum ordine creando, non videret: fieri non potuit, ut eæ, quæ aderant, ,, non adessent? fieri non potuit, ut eæ, quæ ,, præponderarunt, non præponderarent, suam ,, enim naturam mutare non possunt: fieri non ,, potuit, ut Deus præponderantiam non sequeretur. Igitur etiam ex contradictionis ,, principio innixo divinæ naturæ præditæ sapientia, & determinatione ad optimum eligendum, & naturæ rationum, quas videre ,, potuit, & debuit, eruitur fieri non potuisse, ,, ut hic ipse ordo solus non existeret, qui ,, idcirco omnino necessarius fuit. Et ridicula sane est eorum possibilitas, quæ existere ,, non poterant, nisi crearentur: creari non ,, poterant, nisi ratio sufficiens Deum ad creationem moveret, nec ipsa ratio sufficiens ,, ulla esse poterat præter illam, quam ipse ,, Deus ob oculos habuit, cum mundum hunc ,, crearet. Verbo denique Deus vi sapientiæ ,, suæ debet illud discrimen omnium rerum ,, cognoscere, tum nulla res possit æquare ,, alteram, & vi bonitatis debet eligere melius: ergo non datur libera in Deo electio, ,, cur hanc præ illas creet, sed necessitas."

§. 556. Similia inveniens quoque in appendice de Deo, & anima ejus theoriæ philosophiæ naturalis subjecta. Hinc demum clarissime patet, quo jure supra (§. 32. sch.) pronunciaverim, ex hac Leibnitii opinione factum quoddam Stoico simillimum profluere; ut

adeo vir dictissimus caussam Dei, quam una ex parte contra Baylium egregie tuitus est, altera ex parte prodiderit. Sed tamen sunt nonnulla, quæ non sine veritatis specie in ejus defensionem proferuntur: hæc jam examinanda sunt.

Schol. 2. 1.) Auctor additamentorum ad metaphysicam P. Segner Placentiæ recusam anno 1767. ita pro mundo optimo pugnat. „Id unum superest immiramus, utrum finis, „ad quem hic mundus a Deo ordinatus est, „sit omnium præstantissimus, ad quos mundi possibiles possunt ordinari. - Præstantius „nequit divina bonitas, atque perfectio per „quemcumque possibilem mundum manifestari, quam si manifestetur, quantum eamdem „manifestari possibile est per creaturas. Certum est divinæ perfectionis repræsentationem, quæ fieri potest per mundos, aut creaturas quaslibet possibiles, non posse talem, „aut tantam esse, ut ad æqualitatem pertingat; - hinc tamen minus recte quis inferet, „nullum esse limitem, ultra quem possibilis „non sit perfectior rapræsentatio per creaturas; immo cum nulla esse possit repræsentatio ad æqualitatem, quælibet possibilis limites quosdam habeat, necessa est. Cum igitur „inter ea, quæ habent limites, nihil vetet „unum esse omnibus præstantius, nihil pariter obstat; unam esse inter omnes repræsentationes divinæ perfectionis possibiles per „creaturas, quæ sit ceteris omnibus præstantior, & excellentior."

Solvuntur dubia.

Theol. nat. §. 54 *adit.* 144 *not.* 2.

not. 3.

℞. Inter multa egregie dicta duo sunt, quæ cum veritate minime consentiunt. Primum: ex eo, quod nulla possibilis perfectionum divinarum repræsentatio ad æqualitatem cum iisdem pertingat, rectissime infertur, nullam esse repræsentationem adeo perfectam, ut ea perfectior amplius possibilis non sit (§. 74.), nam gradibus perfectionum gra-

dus repræsentationis respondent, unde sicut in illis non datur ultimus, ita neque in hac. Finge duos gradus perfectionis alicujus divinæ repræsentari: quid obstabit, ut non etiam tres, quatuor, quinque, & sic porro absque fine repræsententur? erit autem repræsentatio quinque graduum perfectior præcedentibus, & hac rursus aliæ perfectiores in infinitum possibiles erunt: quia in re nulla certe apparet repugnantia, aut siqua sit, comprobare eamdem, non asserere solum oportuisset. Alterum: inter ea, quæ habent limites, potest quidem esse unum omnibus præstantius, si ea sint numero finita, & reapse colligi possint; non item si ea sint infinita numero, seu potius finita in infinitum, nec umquam revera per modum unius collectionis accipi queant: illud contingit in rebus existentibus, quæ semper numerum determinatum constituunt; at si sermo sit de possibilibus, res aliter se habet; nam possibilia sunt infinita, atque sine numero, in quibus sicut numquam pervenitur ad ultimum, ita etiam maximum deprehendi nequit. Plurimum igitur obstat, ipsa nempe ratio infiniti, ne una sit inter omnes repræsentationes divinæ perfectionis possibiles per creaturas, quæ sit ceteris omnibus præsentatior, & excellentior.

2.) „ Nec vero metuendum, continuat laudatus auctor, ne limites divinæ figantur omnipotentiæ, si inter omnes divinæ perfectionis repræsentationes possibiles per creaturas una dicatur omnium præstantissima, & excellentissima; nam si nulli figuntur limites divinæ omnipotentiæ ab adversariis, cum negant produci a Deo posse mundum, qui sit omnium possibilium perfectissimus; cur divinæ omnipotentiæ limites figentur dicendo, produci a Deo posse mundum inter omnes

,, perfectissimum, qui scilicet divinam perfe-
,, ctionem representet modo inter omnes mo-
,, dos per creaturas possibiles perfectissimo?
,, Infinitos esse mundos, & gradus repræsen-
,, tationis possibile per creaturas, non evincit,
,, dato quolibet possibilem esse alium perfe-
,, ctiorem; possunt enim esse infiniti infra
,, unum inter omnes possibiles perfectissimum
,, qui licet finitus in se sit, potest tamen quos-
,, libet alios possibiles pariter in se finitos per-
,, fectione superare: neque detrahitur divinæ
,, omnipotentiæ, si dicamus, nullum effectum
,, produci ab illa posse, qui finitus in se non
,, sit. Quare nisi demonstretur, possibilem es-
,, se effectum finito quolibet perfectionem, fru-
,, stra quis obtrudet figi limites divinæ omni-
,, potentiæ ab iis, qui inter omnes possibiles
,, effectus finitos unum esse ceteris omnibus
,, perfectiorem asserunt, ultra quem, licet in
,, se finitum, non sit possibili alius perfectior."

℟. Plurima hic quoque latent, quæ a falso non minus distant. Imprimis, cum negamus posse a Deo mundum omnium possibilium perfectissimum produci, hac inducimur ratione: quia mundus ille repugnat, & contradictionem involvit, quod ab infinitate, ob quam perfectiones divinæ numquam maxime manifestari possunt, demonstramus: unde tam parum omnipotentiæ divinæ limites figimus, quam parum illi eidem quidpiam detrahunt, qui docent circulum quadratum a Deo procreari non posse. Ille contra non omnipotentiæ modo, verum & omnibus reliquis Dei perfectionibus limites figit, cum dicit dari posse perfectionum divinarum repræsentationem excellentissimam; inde enim manifeste sequeretur, nihil amplius in perfectionibus divinis repræsentandum restare, atque adeo in ipsis ad limitem perventum esse. Ad notionem præterea omnipotentiæ non solum pertinet posse semper

aliud & aliud procreare, verum etiam posse semper aliud perfectius in eodem, genere efficere, cum neutrum ullam in se repugnantiam contineat, ipsa autem ad omnia possibilia sese porrigat. Deinde solidissime omnio evincitur dato quovis mundo, & repræsentationis gradu alium perfectiorem possibilem esse vel inde solum, quod infiniti mundi, & gradus repræsentationis possibiles sint; si enim ita sit, nec ad ultimum mundum, nec ad ultimum vel maximum gradum in repræsentatione unquam perveniri poterit: quid aut hoc est monstri, non posse dari gradum maximum rapræsentationis perfectionum divinarum, & posse dari repræsentationem divinarum perfectionum maximam? ,, At pos-,, sunt esse infiniti infra unum inter omnes ,, possibiles perfectissimum, qui licet finitus in ,, se sit, potest tamen quoslibet alios possibi-,,les pariter in se finitos perfectione superare:" ludere id est, non philosophari; unus ille infinitos alios perfectione superabit, & ipse tamen a nullo superabitur? accipe exemplum: intellectus infiniti sunt possibiles, quorum alius alio perfectior sit; poteritne omnibus istis infinitis unus aliquis perfectissimus, sed tamen finitur, velut præsidere? nonne finitus cum sit, habebit defectum ulterius realitatis, ac proinde poterit alter eo major, & perfectior concipi (ont. §. 217)? quid igitur? perfectissimus erit, & tamen alius ipso perfectior possibilis? ,, infiniti im-,, perfectiores infra unum perfectissimum, sed ,, tamen finitum!" quæro: iste perfectissimus pertinetne ad collectionem infinitam imperfectiorum, vel non? si illud: terminabit sane collectionem infinitam; erit ergo collectio infinita terminis clausa; si hoc: nulla inter ipsum & alios infinitos; qui imperfectiores dicuntur, comparatio institui poterit; cur non igitur potius dicamus unum

hunc perfectissimum esse possibilem, reliquos omnes impossibiles? Denique postulat, ut sibi demonstretur possibilem esse effectum quovis finito perfectiorem; nec moror, sic arguo: quivis effectus finitus non habet omnia actu, quæ habere potest, & quovis effectu finito alter major in eodem genere concipi potest (ont. §. 217.), sed illo effectu, qui non habet omnia actu, quæ habere potest, & quo alter major in eodem genere concipi potest, perfectior effectus possibilis est; ergo quovis effectus finito alius perfectior possibilis est. Omitto reliqua, *Ib. n. 6.* nec utar telo, quod ipse subministrat, cum subinde profitetur: „ possibilem esse mundum „ qui divinam aliquam peculiarem perfectio„ nem evidentius repræsentet, & sit sub hu„ jusmodi respectu isto perfectior." Hæc sufficiunt, ut appareat, quam inique egerit vir eruditus, cum in celeberrimum ætatis nostræ philosophum Boscovichium adeo acerbe invectus, & multories cavillatus fuit.

3.) Aut Deus, ajunt, non scivit, aut non potuit, aut non voluit mundum optimum condere; atqui nihil horum congruit cum perfectionibus divinis: ergo Deus mundum optimum condidit.

℞. Cum inter possibilia non detur absolute optimum, neque possibilis sit summus gradus in manifestatione divinarum perfectionum, Deus nec scivit, nec potuit, nec voluit mundum optimum condere. Sed dabo aliquid; esto, sciverit Deus mundum, qui omnium possibilium sit optimus; an continuo etiam producere eum potuit? cognoscit Deus profecto omnia possibilia: anne ideo omnia simul efficere potest? certe non, exhauriretur enim infinita potentia. Esto etiam, potuerit Deus mundum optimum procreare; num ideo etiam velle debuit? an libertate suprema, summo suo in omnia do-

minio ipsi uti non liceat? non debuit is velle, quidpiam extra se producere: igitur neque debuit velle optimum efficere; sed sicut illi liberum fuit manifestare, vel non manifestare suas perfectiores, ita quoque ipsi liberum fuit, easdem in hoc, vel illo gradu manifestare. At Deus semper optimum sequitur; ita sane, si intelligat illud, quod fini libere determinato est convenientissimum; sequitur item optimum, quatenus semper summa ratione agit, & ex summæ sapentiæ præscripto media ad finem aptissima eligit; nec tamen ideo producit effectus absolute perfectissimos; hi enim impossibiles sunt. Neque obest, quod Deus agat modo perfectissimo; modus enim operandi ipsi internus est, sicut modus cognoscendi, quæ autem in ipso sunt, infinita sunt: contra objecta operationis, uti & cognitionis, extra Deum existunt: quare perfectissima esse nec debent, nec possunt.

4.) Mundus hic est perfecte conformatus ideæ divinæ; sed idea divina est absolute perfectissima; igitur & mundus.

℞. d. *M.* Mundus hic est perfecte conformatus ideæ divinæ „ objective *spectatæ*, c. M. „ subjectivæ *spectatæ*, n. M. *&* *sic* d. m. n. „ cons. *Idea Dei* subjective, " id est in se, seu comparate ad subjectum, cui inest, spectata est perfectionis infinitæ; ipsa enim ab intellectu divino, ac proinde a Deo intelligente revera non differt: quis autem mundo hanc perfectionem tribuat? Evidens igitur est, ideam divinam hac ratione ab adversariis hoc loco intelligi non posse, neque ei mundum hunc conformatum esse. Quod si idea divina accipiatur *objective*, id est, comparate ad objecta, quæ ab ipsa repræsentantur, tantæ ea perfectionis est, quantæ est objectum repræsentatum, atque idea numquam perfectissima, nisi cum ob-

jectum perfectissimum, ipsum videlicet, Deum repræsentat. Neque vero inde in Deum quæpiam redundat imperfectio: hæc quippe se tenet ex parte objecti non vero in idea inest, quæ objectum, ut in se est, repræsentare debet. Atque sic omnino verissimum est, mundum esse perfecte conformatum ideæ divinæ; talis enim est, tantæque perfectionis, qualis, & quantæ perfectionis a Deo æternum fuit cognitus; at istud adversariis minime prodest; nam inde nequaquam colligitur mundum hunc esse omnium possibilium perfectissimum, cum idea divina, quidquid cognosci potest, seu magis sit, seu minus perfectum, ob intellectus divini infinitatem repræsentet, quod ipse Leibnitius non diffitetur, cum ait infinita universa possibilia in ideis Dei fuisse (§. 80. sch.).

5.) Bonitatem divinam exigere putant mundum optimum, quemadmodum ea quoque postulat finem optimum. Si opponas perituram libertatem, ajunt, libertatem ad electionem minoris boni non esse perfectionem, ideoque Deo alioquin tribuendam non esset, ut illi ob eamdem rationem libertatem ad eligendum malum morale non adscribimus. Certe, addunt, sicut electio mali moralis pugnat cum sanctitate Dei, ita electio minoris boni opponitur sapientiæ divinæ; quemadmodum enim Cajus in taberna libraria constitutus inter libros, quorum ipsi optio datur, minus bonum eligendo insipienter ageret; ita idem de Deo affirmandum foret, si inter mundos possibiles, quos omnes distincte cognovit, minu perfectum elegisset.

R. Multa hic accumulantur, quibus seorsum respondebo. Imprimis infinita bonitas non exigit, ut Deus aliquid procreet; potest enim optimus, & beatissimus esse absque omni ente a se distincto: ergo eadem pariter non postulat, ut, cum aliquid effi-

cere vult, efficiat optimum. Quid quod hæc bonitas Deum adstringeret ad aliquid impossibile, cum maxima perfectionum infinitarum manifestatio, & in pure possibilibus optimum repugnet; ut jam sæpius dictum est? At postulat Dei bonitas finem optimum; ita sane: sed solum finem „ quoad substantiam, *non etiam* quoad intensionem, „ *seu* gradum optimum," idque rursus tantum ex hypothesi, quod Deus mundum aliquem procreare liberrime constituerit. Nimirum infinita bonitas exigit, ut omnibus aliis bonis finitis præferatur, magisque ametur; quare Deus nihil condere potest, nisi propter se ipsum; nihil producere nisi ita, ut sibi gloriam suam pro fine primario, ac ultimo præstituat: Atque hic est finis quoad substantiam optimus, solusque divinæ bonitati, reliquisque perfectionibus consentaneus. At propterea necesse non est, ut Deus in hoc fine etiam intensionem maximam, seu supremum manifestationis suarum perfectionum gradum, tametsi illum possibilem esse daremus, eligat; nam sicut Deus salva sua bonitate omnem creationem, ac proinde etiam electionem finis omittere potuisset; ita etiam facto jam libere mundum aliquem condendi decreto liberrimam potestatem gradum quemcumque in fine quoad substantiam optimo determinandi retinet.

Deinde libertas ad electionem mundi minus boni Deo sine injuria negari omnio nequit, neque comparatio est cum libertate, quæ fingitur ad eligendum malum morale; cum enim malum morale pugnet cum sanctitate, ceterisque perfectionibus Dei moralibus, per se manifestum est, hanc libertatem in perfectionibus locum non habere. Contra libertas altera & perfectio quædam est, & ideo Deo sine dubitatione tribuenda; certum namque est, aliquam libertatem, utpote

veram realitatem, Deo adscribendam, esse: jam vero si hæc non sit, quæ alia esse poterit? qua in re, quæso, Deus liber erit? in intelligendo omnia cognoscibilia? ad id necessitatur ab infinitate intellectus sui: in amando se ipso? ad id necessario rapitur ab infinitate bonitatis suæ naturalis: in eligendo fine quoad substantiam optimo? id quoque ex hypothesi, quod aliquid condere velit, postulant infinitæ ejus perfectiones restat igitur, ut liber sit in determinando gradu finis in se optimi, & in procreandis rebus, idque non ita solum, ut libere possit condere aliquid, vel nihil; sed ita etiam, ut possit hoc præ illo condere; sunt quippe hæc inter se connexa, & ratio sufficiens, quæ exigeret; ut Deus optimum mundum condat, exigeret quoque, ut Deus mundum potius condat, quam non condat (§. 83.). Nihil dicam de lege omnium philosophorum, ac theologorum consensione comprobata, quæ, quidquid in rebus creatis perfectum est, ab omni imperfectione repurgatum Deo tribui jubet: est autem profecto libertas quædam in nobis perfectio quoad utramque sui partem, quatenus nimirum est facultas ponendi, vel non ponendi actum, & quatenus est facultas ponendi hunc potius, quam alium actum: imperfectio, quæ in illa inhæret, in eo consistit, quod hæc potentia ad malum se quoque extendat. Quare rejecta hac imperfectione, sine defectu realitas ipsa in Deo inesse putanda est (conf. ont. §. 227. sch.). Denique libertas hæc nulli perfectioni morali opponitur; falsum enim est, quod Baumeisterus, & alii asserunt, electionem minoris boni in dicto sensu acceptam pugnare cum infinita Dei sapientia: hæc enim solum postulat, ut finis, quoad substantiam optimus, & media ad eam maxime accomoda-

ta eligantur, quod utrumque stat cum electione mundi minus boni. Neque enim, cum mundum optimum negamus, ita intelligendi sumus, quasi doceremus Deum elegisse medium minus aptum ad finem suum consequendum, quod adversarii malevolentia, aut ignorantia ducti sæpe non satis discernunt. Atque inde patet, quid ad paritatem propositam respondendum sit: Cajus ponitur utique eruditionis caussa librum emere velle; si igitur optimum, quem habere potest, non eligat, contra finem agit, neglectoque medio aptiori minus aptum arripit, quod insipientis est: Deus vero, cum mundum minus bonum condidit, eum tamen condidit, qui sit medium aptissimum ad consequendum finem præstitutum, quo sapientiæ suæ plenissime satisfecit. Quod si liber minus bonus inter alios optimus, & pretiosissimos fini, quem Cajus sibi præfixit, magis congruat, neque ille ob electionem vilioris insipientiæ argui poterit.

6.) Determinatio Dei ad optimum mundum eligendum nequaquam libertati divinæ obest: imprimis enim determinatio Dei ad eligendum finem quoad substantiam optimum libertati non officit; ergo pariter. Deinde ad summum tantum inde sequitur necessitas consequens ex hypothesi nempe quod se libere determinaverit ad aliquem mundum condendum; vel moralis: neutra autem libertatem tollit. Denique addit Baumeisterus: „quasi vero electio optimi non staret „cum libertate. Cajo offeruntur plures libri „diversi pretii. Eligit illum quem optimum „judicat. Num putas, libertatem ita Caji, „dum eligit optimum, cadere?" *Theol. nat. §. 834 sch. fin.*

℟. Ad primum disparitas est. Tametsi Deus ex hypothesi, quod velit aliquem mundum condere, debeat seipsum, seu gloriam suam externam pro fine constituere, est illi ta-

men *antecedenter* liberum aliquem mundum condere, vel non; & *consequenter* hunc, vel illum gradum gloriæ externæ determinare. Sed si Deus ex natura sua forte determinatus ad mundum optimum eligendum, nec antecedens ipsi relinqueretur libertas, qua sese ad condendum mundum, vel non condendum determinare posset, ut jam dictum est (§. 83.). A vero igitur prorsus alienum est, etsi id Leibnitiani nolint, quod parum curandum est; nec enim quæritur, quid dicant, sed quid suæ sententiæ congruenter dicere debeant; alienum inquam a vero est, ex determinatione Dei ad optimum solam necessitatem consequentem profluere; sed hæc necessitas omnem omnino determinationem liberam antecedit, ut ipsa cognitio perfectionis maximæ in mundo possibili. Certe si hæc perfectio maxima fuit ratio sufficiens, ut Deus hunc mundum præ omni alio conderet, eadem quoque fuit ratio sufficiens, ut mundum potius conderet, quam non conderet, quam enim aliam statuent? Sic arguo: vel Deus ad condendum potius, quam non condendum eguit ratione sufficiente a liberrimo suo arbitrio distincta, vel non? si hoc: tum neque ad condendum hunc præ alio simili ratione opus habuit; si illud, ea ratio sufficiens distincta præter perfectionem maximam mundi possibilis nulla esse potest: quidquid arripiant, se ipsos jugulant; si primum accipiant, valebit in ipsos hæc argumentatio: Deus non eguit ratione sufficiente externa, ut mundum potius condat, quam non condat: ergo etiam non eguit tali ratione, ut hunc potius præ alio condat. Si ad alterum confugiant; ita ratiocinabor: posita hac ratione sufficiente non fuit Deo liberum, ut alium mundum præ isto condat: ergo etiam non fuit ipsi liberum, ut mundum non condat. En necessi-

tatem antecedentem. Quam male autem ii suæ caussæ consulant, qui ad necessitatem moralem confugiunt, patet jam ex (ont. §. 37. sch.); est nempe ea necessitas verbo quidem moralis, re autem ipsa, absoluta, antecedens, metaphysica; ita enim repugnat, ut Deus aliquid bonitati, sapientiæ, aut sanctitati contrarium admittat.

Beaumestero denique occurres dicendo: electionem optimi stare cum libertate, si eligens se ipsum ad eam determinet; non item, si ille a bonitate objectiva determinetur. Cajus libere eligit librum optimum, cum ita comparatus est, ut etiam deteriorem eligere possit; at si cognita bonitate nequeat illum non eligere, actum erit cum libertate. Applicemus hæc. Deus ex mente laudati Philosophi cognovit ab æterno, & quidem necessario perfectionem maximam unius inter omnes mundos possibiles; hæc cognita perfectio maxima fuit ratio sufficiens electionis divinæ ab æterno, & necessario ante omnem liberam Dei determinationem posita fuit; sed posita ratione sufficiente vi principii contradictionis ponitur rationatum (ont. §. 22.), quod nec ipse inficiari potest: dicat ergo nobis, ubi, quando, & qualis libera determinatio in Deo fuerit, & quo modo cum hac optimi electione libertas divina componi queat? dicet, Cajum quoque a bonitate objectiva libri, tamquam ratione sufficiente, determinari ad eam electionem, nec tamen libertate expoliari. At id ipsum est, in quo quæstio vertitur; Caji quoque libertatem, si ita se res haberet, perituram in psychologia demonstrabo.

7.) Si Deus mundum minus perfectum præ perfectiori condidisset, hujus actionis nulla foret ratio sufficiens; egisset proinde Deus sine ratione sufficiente, quod cum ipsius perfectionibus non consentit. Certe, si Deus

pro libero suo beneplacito posset hoc, vel illud eligere, similis foret artifici humano, qui in elaborando suo opere non tam rationem sequitur, quam genio indulget. Quid quod omne bonum possibile pro gradibus suæ perfectionis jus habet prætendendi, ut ait Leibnitius, a Deo existentiam? Deinde intelligi nequit, qui fieri possit, ut Deus minus bonum præ majori magis amet.

℞. Ratio sufficiens electionis divinæ ex parte possibilium omnino quæri non potest, si salvam velimus supremam Dei libertatem, ut paullo ante demonstratum est. Quin si accurate loquamur, nullam prorsus rationem objectivam Deus sequitur, neque ipsa mediorum aptitudo ad finem consequendum est illi vero sensu ratio motiva, cur ea eligat. Nequit nempe Deus ulla bonitate finita, quæ comparate ad infinitam prorsus evanescit, moveri; unde non eligit media ad finem aptissima, *quia* aptissima sunt, sed *quæ* apta sunt, quæque ut talia infinita scientia prænoscit, atque id *ideo*, quia summa ratio, & sapientia præcipit, ut eligantur media, quæ ad finem obtinendum aptissima esse prævidentur. Sola igitur ratio summa, ac sapientia potest Deo esse *ratio motiva* ad aliquid eligendum; aptitudo vero mediorum ad summum dici debet *conditio, sine qua* electio *non* fieret, cum absente hac aptitudine ratio, & sapientia eam electionem non suaderet (conf. ont. §. 145. sch. 1.). Aliud quidem apud nos homines obtinet, qui finiti cum simus, bonitate quoque finita moveri, & allici possumus: quare nos non modo eligimus bonum repræsentatum, *quod* bonum est, verum etiam *quia* bonum est, vel saltem tale esse apparet. Sed numquid ideo actio divina ratione sufficiente caruit? nequaquam: adfuit ea ratio sufficiens, quæ in actionibus liberis

sola esse potest, quemadmodum alias dicam: ejus nimirum voluntas, quæ cum infinita ipsius ratione, & sapientia non congruere non potest. Neque tamen propterea genio indulsisse putandus est; licet enim ex liberrimo arbitrio agat, licet rationem sufficientem externam, & in possibilibus fundatam non respiciat, agit tamen semper ex, & cum summa ratione, modoque perfectissimo, & ipsum libertatis exercitium infinitæ in illo perfectionis est. Quod ad artificem humanum opus suum non ea, qua posset, industria elaborantem attinet; merito id illi vitio dabitur, si vel obligationi, qua erga alios stringitur, vel fini suo, quem obtinere cupit, non satisfaciat, quod si horum nihil adfuerit, neque is jure vituperari poterit, si opus, quod, & prout placuerit, efficiat. Jam vero Deus nulla aliquid producendi obligatione divinciri potest, atque etiam tum, cum minus bonum præ majori procreat, medium fini libere constituto convenientissimum eligit.

Jam vero illud; quod possibile secundum gradus perfectionis suæ a Deo existentiam postulet, quale est? unde imprimis jus istud? quid est possibilitas, nisi non repugnantia prædicatorum, & oriunda indi habilitas entis ad existendum? ergone ideo ens, quia ad existendum habile est, jus habeat a Deo postulandi, ut efficiatur? deinde, demus hanc inesse in possibilibus prætensionem; quis Deum eidem subjecit? tenebiturne ens infinitum, undequaque independens postulationi huic morem gerere? annon, si ita foret, res creatæ non tam Deo, quam sibi ipsis, suæque majori perfectioni existentiam in acceptis referre deberent? Absit, ut vilem adeo de suprema Majestate conceptum philosophus mente foveat. Ad id demum, quod ultimo adjicitur, ajo, distinguendum

esse amorem „ liberalis beneficentiæ *ab amore* „ æstimationis;" hic veras in objecto perfectiones respicit; ille a liberali amantis animo, sine respectu ad objecti merita, & sine omni præterea benefaciendi obligatione proficiscitur. Jam vero cum Deus mundum minus perfectum præ perfectiori elegit, ex sola liberalitate beneficium existentiæ eidem contulit, quod neque huic, neque ulli alteri præstare tenebatur. Non tamen propterea minus bonum magis æstimavit; cognovit enim optime, quæ, & quales perfectiones possibiles in quovis mundo possibili insint, quo sensu solum æstimatio rerum vel creandarum, vel creatarum in Deum cadit.

SECTIO III.

DE EFFECTIBUS NATURALIBUS, ET SUPERNATURALIBUS.

§. LXXXV. Venio ad nobilissimam Cosmologiæ partem, quæ philosopho orthodoxo in primis curis esse debet: ipsa enim castissimæ Religionis fundamenta proprius attinguntur. Ut autem & dilucide, & distribute res omnis proponatur, disseram primum de natura, ejusque legibus; tum de effectibus supernaturalibus generatim, ac nominatim de miraculis; denique criteria, quibus effectus miraculosus ab mirabili, sed naturali, certitudine morali maxima, discerni queat, suppeditabo. Habes igitur sectionis hujus argumentum.

Quod sectioni argumentum?

CAPUT I.

De Natura, ejusque Legibus.

Quid et quotuplex natura? LXXXVI. *Natura*, φυσις, generatim notat principium mutationum entis internum: *Natura* proinde *universa* est principium mutationum in mundo eidem internum. Cum porro omnes mutationes, quæ in entibus mundanis eveniunt, per eorumdem agendi, patiendique potentiam possibiles sint, per vim autem actu existant, rite colligimus, naturam cujusvis entis in vi ejus, agendi, patiendique potentiæ juncta; ac naturam universam in collectione omnium virium, omnibus agendi, patiendique potentiis, quæ in omnibus entibus cratis insunt, junctarum constitui.

Coroll. 1. Cum vis substantiis solum competere possit, palam est, vires omnium substantiarum creatarum, etiam spiritualium, simul sumtas naturam universam absolvere.

Coroll. 2. Natura differt ab essentia, ut notat Wolfius; hæc enim interna entis possibilitate absolvitur: illa vim infert existentiæ adhærentem.

Schol. 1. Sermo mihi est de natura entium creatorum; Deum enim *naturæ auctorem* compellare soleo: neque placent barbara illa vocabula, quibus nonnulli absque ulla necessitate utuntur, dum Deum *naturam naturantem*; naturam vero mundi *naturatam* vocant. Quod ad veteres attinet, longum foret discrepantes eorum opiniones enarrare, quædam solum in medium proferam. Plurimi naturam, tamquam idolum quoddam, Deo in res creatas operanti ad latus posuerunt, eam substantiam esse ab omnibus aliis distinctam, perque totum orbem diffusam docentes, a quibus *Principii hylarchici*, *Archaei mundi*, aut *Entelechiæ*

Quæ veterum opiniones?

cognomentum obtinuit. Ad hanc sententiam *De leg. l. 12. Item in Sympos.* accesserunt illi quoque, qui cum Platone mundum ingens esse animal opinati sunt, a cujus anima per totum diffusa generationes rerum omnium proficiscerentur, atque hanc doctrinam communem fere fuisse philosophis omnibus, ex Plutarcho discimus: „ Omnes reliqui, inquit, ille mundum a- *De plac. phil. l. 2. c. 3.* „ nimatum esse, & a providentia guber- „ nari statuunt: Leucippus vero, & Demo- „ critus, & Epicurus, & qui præter hos ina- „ ne, ac atomos introducunt, & animæ ex- „ pertem mundum faciunt, neque providen- „ tia, sed natura quadam bruta administrari „ ajunt.“ Verum in natura hujus animæ definienda in varias rursus partes abierunt; nonnulli, quos inter primum locum Stoici tenent, Deum ipsum hanc mundi animam esse absurde commenti sunt: „ Stoici, ait La- *Div. inst. l. 7. c. 3.* „ ctantius, naturam dividunt in duas partes, „ unam, quæ efficiat; alteram, quæ se ad „ faciendum tractabilem præstet. In illa pri- „ mam esse vim faciendi; in hac materiam, „ nec alterum sine altero esse posse. Ita isti „ uno naturæ nomine res diversissimas com- „ prehenderunt, Deum, & mundum, artifi- „ cem & corpus; dicuntque alterum sine al- „ tero nihil posse: tamquam natura sit Deus „ mundo permixtus; nam interdum sic con- „ fundunt, ut sit Deus ipsa mens mundi, & „ mundus corpus Dei.“ Idem fere Moshemius in Cudworthum (a) ex definitione της φυσεως, quam Zeno Stoicorum Princeps apud Laertium (b) attulit, clare colligi opinatur: Stoicos nimirum nullum posuisse interrationem, & vim genitricem discrimen: sed utramque velut virtutes, & perfectiones unius, ejusdemque Dei, seu naturæ illius, quam per totam universitatem intentam esse putaverunt, considerasse; ipsum vero Deum modo Jovem, modo Fatum, modo Mentem,

(a) *Syst. intell. c. 2. § 26. n. 2.*

(b) *De vit. phil. lib. 7. segm. 148.*

Ib. segm. 137. modo Naturam appellitasse, quod ipsum Laertius quoque confirmat. Impium hoc Stoicorum dogma subinde etiam Varroni placuit: ita enim loquitur apud S. Augustinum: De Civ. Dei l. 7. c. 7. „ Deum se arbitrari esse animam „ mundi, quem Greci κοσμον vocant; & hunc „ ipsum mundum esse Deum; sed sicut ho- „ minem sapientem, cum sit ex corpore, & „ animo tamen ab animo dici sapientem, ita „ mundum Deo dici ab animo, cum sit ani- „ mo, & corpore." Immo, quod mireris neque Origenes ab hac opinione alienus fuisse videtur: περὶ ἀρχῶν l. 1. c. 1. „ sicut corpus nostrum u- „ num ex multis membris aptatum est, & „ ab una anima continetur, ita & univer- „ sum mundum velut animal quoddam im- „ mane opinandum puto, quod quasi ab una „ anima virtute Dei, ac ratione teneatur." Verum quam absurda hæc sit opinatio, cuivis per se manifestum est: ut non nihil dicam; cum Deus anima mundi sit mundusque ipsius corpus, necesse quoque erit, ut Deus ab mundo, quemadmodum anima nostra a corpore, ad perceptiones determinatur. Et nonne ex hac sententia consequens est, ut Deus quoque, vel pars ipsius animam nostram constituat, quod ipsum ii inficiati non sunt? Quid igitur? divina substantia discerpetur? sed de hoc alias plura. Nunc ad eos venio, qui naturam, seu animam per totum universum diffusam eo fine propugnarunt, ut supremum Numen tollerent. „ Strato Lampsacenus, " ait Tullius, Qq. ac. l. 4. c. 38. „ negat opera Deorum se uti ad fabri- „ candum mundum: quæcumque sint, do- „ cent omnia effecta esse natura." Hæc Stratonis natura interprete Codworto, Syst. intell. c. 3. §. 15. „ est vis „ quædam, & interior vita in singulis mate- „ riæ particulis conclusa, cujus ope semeti- „ psam quælibet arte, ac consilio fingere, in „ easque formas, quibus apta est natura, &

„ idonea vertere potest, etsi quid faciat, „ ipsamet ignoret, nec, quid velit facere, „ secum constituat. " Huic opinioni addictos Hylozoitas ipse compellat.

Quo Codvvorthi de natura opinatio?

Schol. 2. Sed ipsius quoque viri doctissimi admirabilis prorsus, ac singularis de natura sententia examinanda venit; commovit me opinionis novitas, ut eam in medium proferrem, atque confutarem etiam. Ne autem in longum excurrat oratio, primum ipsius prope verbis proprietates naturæ, ut ait, genitricis enumerabo; tum rationes, quibus ad eam stabiliendam impulsus est, adducam; denique ea proferam argumenta, quibus in illa impugnanda Moshemius usus est, quæque me judice rem conficiunt.

Syst intell. c. 3. dissert. de nat. gen. §. 3.

Est igitur Cudwortho *natura genitrix* istrumentum Deo subjectum, quo divina providentia tamquam ministro utitur in ea numeris sui parte administranda, quæ ad materiæ dispositionem, temperationem, & gubernationem pertinet. Superior quædam providentia adjungi debet, quæ perperam ab ea admissa sæpe numero corrigat, quæque nonnumquam actionibus ejus, & consiliis §§. 5 8. intercedat. Ars est naturam animans: omni 9. 10. arte humana præstantior, numquam consilium capit, aut deliberat, nihil tamen suscipit, cujus pœnitere possit. Licet ordi- §§ 12 13. ne & ratione agit, ac ad certos omnia 15. 18. usus dirigat, ipsa tamen metam, & consilium nescit sui operis, neque caussam, cur sic agat, perspectam habet. Agit propter finem, attamen consilii, rationis, & intelligentiæ non est particeps; non habet conscientiam eorum, quæ agit, perceptionem tamen aliquam eidem tribuere ipse videtur. Agit fataliter, immo fatum est. Habet in- §§. 19. 20. fimum vitæ genus, nec a vita, quam ve- 25. getativam vocant, differt; est corporis expers: toti denique huic globo ex aqua, &

terra conflato una præest hæc fictrix vita, seu natura, quæ certo modo cunctis plantis, herbis, ac arboribus conjuncta est, easque omnes pro natura seminis cujuslibet fingit, & fabricatur; quæ pariter metalla, ceteraque corpora, quæ plus habent artis, quam ut a fortuito materiæ motu produci queant, conficit, & disponit. Denique ait
§. 22. Aristoteli repugnandum non esse, qui naturam esse certam mentis animalium partem aut potentiam ignobiliorem in eorum animis habitantem putavit.

§. 2. Rationes ipsi hæ sunt. 1.) Qui talem naturam genitricem negant, alterutrum horum coguntur profiteri: vel omnia fortuito, & temere cadere, & formari; vel ipsum Deum suis veluti manibus cuilibet animanti corpus fingere, neque majoribus tantum, & præstantioribus, sed cuivis etiam muscæ, & pulci, aut si quid hisce vilius est, quod
§. 3. Deum nimiis curis oneraret. 2.) Plurima in rerum natura fiunt, quæ vim legum mechanicarum superant, qualis est facultas re-
§. 4. spirandi in animalibus. 3.) Omnia sensim & gradatim generantur, quæ tarditas vanæ, & inanis pompæ speciem haberet, si caussa rerum omnium efficiens esset infinite potens. 4.) Plures sunt errores in operibus
In loc. cit §. 5. n. (H.) naturæ; si nempe materia minus idonea sit, aut consilio fabricantis repugnet, quod fieri neutiquam posset, si Deus per se omnia efficeret.

Moshemius contra sic arguit: „Naturarum ge-„nitricium tutores hoc nomine imprimis sen-„tentiam suam commendant, quod ea Deum „perpetuo, molestissimoque labore levet, „omnemque præterea culpam vitiorum, & „deformitatum, quibus natura rerum passim „laborat, ab æterna illa, & sapientissima „universitatis caussa removeat. Indigne fe-„runt ab illis, qui ab ipso Deo procurari

„ credunt omnia, infinitam negotiorum multitudinem, & incredibilem molestiarum numerum supremo Numini imponi: nec Cartesio parcunt, quod conservari, a Deo leges motus in materia diceret: quod quidem esse censent, ac si Deum numquam feriari, aut otiosum esse profiteretur. Verum ipsi, dum Deum semper vigilantem inducunt, ne natura genitrix in vitia incurrat graviora; dum naturam hanc judicio, & facultate rectam a pravo secernendi præditam esse negant; dum moderari Deum actiones ejus censent: dum corrigere Deum, & emendare, quæ forsan admisit hæc natura, asseverunt, ut alia taceam: num minus in Deum negotii, minusque molestiæ conferunt, atque illi? --- Et erunt, nullus dubito, qui multo & simplicius, & rationi convenientius censeant, Deum cogitare ipsum omnia perficientem, quam naturam ipsi ad ungere nec sapientem, nec potentem, sed rerum, & rationum vehementer ignaram, cujus ille actus perpetuo moderari debeat: præsertim si Deum infinite potentem esse recordentur cui commotio, & distributio materiæ plus creare nequeat molestiæ, quam procreatio ex nihilo exhibuit. Isne Dominus beatior est, qui, cum ipse valeat potentia negotia sua administrandi, nullum adhibet administrum, an vero ille, qui servulos adsciscit sibi parum cautos, & prudentes, quorum imperitiæ, ac temeritati semper occurrendum est? —— Ad deformitates, & vitia, si modo his uti fas est vocabulis, quod attinet, quæ passim in natura rerum cernuntur, etiamsi naturam procreatricem Deo adjungas, multi tamen de his sibi satis esse, factum negabunt. Etenim si Deus semper videt, quid agat hæc natura; si actiones ejus moderatur; si cavet, ne desciscat a norma; si denique corrigit opera ejus; non-

„ ne rerum omnium, quas ea peragit, caus-
„ sa, & ratio ad ipsum Deum postremo re-
„ ferenda erit? ipse Dominus, qui servum
„ numquam ex oculi dimittit, modumque po-
„ nit laboribus ejus, reus esse non videbitur
„ vitiorum, quibus hic sese adstringit?

Ib. § 10. not. 2. „ Quæ hic de natura dicuntur, vereor, ne qui-
„ dam existiment, liberalius, & magnificen-
„ tius esse dicta, quam patiuntur, quæ su-
„ pra §. 5., & infra de hac natura præce-
„ pit. Alias naturam deligendi, & judicandi
„ facultate carere asseverat; hic perinde lo-
„ quitur, ac si deliberato consilio quodvis
„ opus aggrederetur. Negat enim, ut reliqua
„ taceam, suscipi ab ea aliquid, cujus pœni-
„ tere queat. Alias Deum emendare nonnum-
„ quam, & corrigere admissos errores con-
„ cedit. Hic vero significare videtur, nihil
„ umquam vitiosi, aut cujus pœnitere queat,
„ naturam efficere. Mitto reliqua.

Ib. § 22. not. 4. „ Nisi me ratio fallit, tota hæc celeberrimi
„ viri de natura disputatio aliquid habet in-
„ constantiæ; plerumque enim non aliter de
„ ea disserit, quam de re per se constante,
„ & extra hominem posita; hic vero natu-
„ ram facultatem, & virtutem tantum esse
„ in animo residentem affirmat. " Plura tute facile erues, quæ ad ejiciendam ex orbe id genus naturam serviant. Neque tamen hæc Cudworthi opinio ita singularis fuit, ut non aliquos nacta fuerit sectatores; placuit certe nonnullis ipsius popularibus, ac præcipue Henrico Moro; placuit quoque Joanni Clerico: quocum ea de re acriter disputavit Baylius, hac fere ratione argumentatus. vel natura hæc genitrix est duntaxat instrumentum quoddam in manu Dei; vel ipsa revera organizationem corporum, & plantarum, similesque effectus efficit; si primum: otiosa est, neque in philosophia usum præstabit; si alterum: perit argumentum,

Ench. Metaph.

Dict. crit. t. I. la vie de Babylle. p. 86. n. 1705.

quo ex mundi structura atheos refellimus; si enim natura omni ordinis cognitione destituta in suis tamen actionibus ordinem sequi potest, nulla erit necessaria connexio inter corporum organizationem, & ens aliquod intelligens. Sed jam longior fortasse, quam oportuerat, fui.

LXXXVII. *Leges naturæ* sunt norme illæ universales a supremo naturæ Auctore constitutæ, secundum quas vires substantiarum creatarum agunt; cum vero præterea constans sit quidam, ac invariabilis harum actionum modus, ordo inde quispiam enascitur, quem *naturæ ordinem* compellamus: ipsa demum immutabilis secundum hunc ordinem eventorum consecutio id est, quod *cursus naturæ* nomine venit. Quid leges, ordo, ac cursus naturæ?

Coroll. Ordo igitur, cursusque naturæ cum ejusdem legibus inviolabili nexu consociatur: quare intelligi nequit, quod Wolfius docet, etiam ablato naturæ ordine cursum ejus subsistere posse.

Schol. 1. Normas id genus universales, seu naturæ leges extare in dubium vocari nequit ab eo, qui paullo attentius constantes dierum, noctumque vicissitudines, easdem variarum anni tempestatum successiones, immutabilem ab omni ævo astrorum motum, fixam in generationibus animalium, plantarumque rationem, perpetuam earumdem in corporibus proprietatum, quæ jam olim detectæ sunt, constantiam contemplatur. Experientia certe docet, eadem ubique gravitatis, elasticitatis, cohæsionis, attractionis, repulsionisque phænomena obtinere. Quid, quod secus nulla posset esse in hominibus providentia, nullum consilium, nullæ scientiæ, aut artes, nulla certa instituendæ vitæ, aut curandorum corporum ratio: hæc enim omnia ex legum universalium constantia pendet; hac efficitur, ut An. extent?

calculi a nobis subduci, futura prospici, certi effectus, ac certæ ex certis actionibus consecutiones expectari, & sic denique totius vitæ cursus suaviter institui queat. Est vero etiam hæc per constantes, & immutabiles leges totam rerum universitatem administrandi ratio vel maxime divinæ consentanea sapientiæ, atque ad infinitarum perfectionum patefactionem accommodatissima.

Schol. 2. Leges hæ partim, & fere præcipue a posteriori per constantem sensuum experientiam, partim etiam a priori per ratiocinium deteguntur. Physici eas fere ad leges motus reducunt, quod omnes in mundo aspectabili, mutationes per motum efficiuntur. Mihi vehementer placet Richteri opinio, qui tria legum naturalium genera constituit; *physicas*, quæ ad sola corpora, eorumque motus; *metaphysicas*, quæ ad mutuas corporum, spirituumque actiones; & *pneumaticas*, quæ ad solos spiritus, eorumque actiones, ac nexum inter se pertineant. Ab his distingui debent leges naturæ morales, de quibus hoc loco sermo non est.

Qu. philos. de mach. et spir. § 17.

Leges motus non sunt necessariæ.

LXXXVIII. „ Leges motuum, secundum quas „ omnes in mundo aspectabili mutationes na„ tura efficit, non sunt absolute necessariæ. " Præcipuæ motuum leges hæ fere sunt: quod cum substantia materialis ad habendam certam directionem, & celeritatem ab externo principio determinari debeat, hæc determinatio certam quampiam, ac constantem intervallorum, quibus substantiæ a se disjunctæ sunt, rationem sequatur; quod eadem determinatio jam ad mutuum accessum, jam ad recessum tendat, & quæ ex his deinde profluunt, ut physici hodie docent; atqui leges has absolute necessarias esse, ac earum oppositum contradictionem involvere (ont. §. 96.) nulla omnino ratio suadet: quid enim? contradictio-

rium sit, ut substantiæ materiales mutata illa intervallorum ratione aut citius, aut tardius moveantur, aut etiam eccessum in recessum, & vicissim mutent? ut determinatio illa prorsus impediatur? ut vis effectum non consequatur? ut exempli caussa, grave non in linea recta, sed per curvam descendat, aut plane non descendat, sed in libero aere non aliunde sustentatum hæreat? hæc certe, & quæ similia sunt, in se non repugnant: restat igitur, ut leges motuum absolute necessariæ non sint.

Coroll. Leges igitur motuum contingentes (ont. §. 98. cor. 2.), ac proinde etiam mutabiles sunt (ontol. §. 116.); quod idem de ordine, cursuque naturæ, utpote connexis (§. præc.) affirmandum est.

Schol. Qui absolutam harum legum necessitatem evincere vellet, eidem demonstrare incumberet, eas ex essentiis substantiarum creatarum profluere; quis autem id serio affirmaverit; sunt certe ipsarum essentiæ prorsus indifferentes, ut viribus suis secundum has vel illas leges agant, nec umquam Spinoza, aut quivis alius ejusdem sectator contrarium evincet. Possunt ex iisdem libris in bibliotheca repositis diversissimi ordines confici, cur res mundanæ aptæ non sint ad alios, diversosque ordines constituendos? profecto ipsi nos eam habemus potestatem, ut corpora particularia varie trasponamus, conjugamus, aut separemus: nonne possumus viventium actiones, animalium, plantarumque generationes abrumpere; plantas evellere: semina fecundationi inepta reddere: insitiones surculorum in alterius speciei truncos facere, corporis lapsum supposito obstaculo impedire, aut in contrariam etiam partem movere; & alia id genus innumera, quæ sine opera nostra numquam evenirent? quid autem hæc omnia

commonstrant? nonne contingentiam, ac mutabilitatem legum naturæ? nonne earumdem lationem a liberrimo Auctoris arbitrio pendere? Verum erit fortasse, quia dubitet, utrum hæ determinatæ leges, quas in theorematis demonstratione enumeravi, reapse in natura obtineant: id quidem minime officiet; quodcumque quis in physicis systema amplectatur, seu cum Cartesio; seu cum Newtono, aut Boscovichio sentiat, fateri nihilo minus cogetur, leges, quas ipse in natura agnoscit, contingentes, ac mutabiles esse. Sed jam satis; quæ a profanis obmoventur, sequente in capite commodius resolvam.

Quid secundum aut contra naturæ ordinem, et cursum?

LXXXIX. *Secundum naturæ ordinem* fit, quidquid naturæ ordini convenit, eodemque salvo, ac illæso fieri potest, aut decet, „ ut „ lapsus corporis non suffulti. Secundum natu„ ræ cursum " fit, quidquid in illis eventibus locum habet, quorum consecutio cursum naturæ constituit; *ut quotidianus ortus, & occasus solis. Contra naturæ ordinem* fit, quod ordini naturæ adversatur, eoque salvo, ac illæso fieri nequit; *ut corpus specifice gravius in aere hærens. Contra naturæ cursum* fit, quidquid ad illos eventus non pertinet, quorum consecutio hunc cursum absolvit; *ut eclipsi solis tempore plenilunii.*

Quid effectus naturalis?

XC. *Effectus naturalis* est, qui provenit a vi substantiæ creatæ secundum leges naturæ universales agente, qualis est *combustio ligni in ignem injecti, aut lapsus corporis per lineam rectam.*

Coroll. 1. Omnis effectus naturalis est secundum naturæ ordinem, atque cursum, & vicissim.

Coroll. 2. Spiritus creati quicumque ad substantias creatas referuntur: igitur si quos effectus viribus suis secundum universales naturæ leges agentibus producunt, ii in na-

curalibus habendi sunt (conf. §. 86. cor. 1.)

Schol. Loquor hic de effectu naturali, prout is opponitur supernaturali, de quo statim dicam. Alia est partitio effectus in *naturalem*, & *artificiosum*, quæ huc non pertinet; uterque enim viribus naturæ perficitur, hoc solum discrimine: quod hic ab ingenio hominis artis legibus imbuto directionem accipit, ac ad certum finem destinatur: ille non.

CAPUT II.

De Effectibus Supernaturalibus, ac nominatim de Miraculis.

XCI. *Effectus supernaturalis* est, qui non venit a vi substantiæ creatæ secundum universales naturæ leges agente; „ ut subitanea morbi „ depulsio, suscitatio mortui; creatio alicujus „ substantiæ ". Quid effectus supernaturalis,

Coroll. 1. Effectus supernaturalis vel absolute non provenit a vi substantiæ creatæ; vel si ab hac vi proveniat, ea non agit secundum universales naturæ leges.

Coroll. 2. Omnis effectus supernaturalis est contra naturæ ordinem atque cursum, & vicissim.

XCII. Omnis effectus supernaturalis est *supra naturam*, ut ex terminis patet, contingit vero vel *præter*, vel *contra* naturam. Effectus *præternaturalis* dicitur, cum in universa natura, ejusque legibus duntaxat nulla est ratio, ut is eveniat; *ut rosam crescere sine semine*. *Contranaturalis* autem, cum non modo in tota natura ratio non est, ut eveniat; sed etiam ratio in ea continetur, ut non eveniat *incorruptio corporis humani in igne.* et quotuplex?

Schol. Non sum nescius, vocabula hæc interdum in alia significatione usurpari, atque ad effectus tantum naturales applicari: ita

medici omnem statum corporis morborum *præternaturalem* dicunt; alii motum lapidis in altum projecti *contranaturalem* vocant. Intelligitur nimirum in his terminorum acceptionibus natura particularis cujusdam corporis, ejusque singularis constitutio, cui, si quid contrarium, aut tale, quod eidem nec repugnat, nec necessario competere debet, eveniat, etsi cum universæ naturæ legibus optime congruat, *contranaturale*, aut *præternaturale*, appellatur. Prioris exemplum est actio veneni in corpus animalis abhausti: posterioris chalybs virtute magnetica imbuta, aut ferrum in rotulam elaboratum. Sed sensus hos improprius esse nemo non videt; quare consultius est, ut illos effectus *violentos*; hos *artificiosos* eorum, qui accuratius loquuntur, exemplo nuncupemus.

Quid miraculum? XCIII. *Miraculum* est effectus supernaturalis vel ob raritatem, & insolentiam, vel ratione temporis, & adjunctorum admirationem in spectatore excitans.

Coroll. 1. Omne miraculum est effectus supernaturalis; at non vicissim: unde effectus supernaturalis rite distribuitur in absolute supernaturalem, & miraculosum.

Coroll. 2. Quæ igitur generatim de effectu supernaturali dicta sunt, miraculis quoque conveniunt. Est nempe quodvis miraculum contra naturæ ordinem, & cursum; item supra naturam, ac nominatim vel præter, vel contra eamdem.

Definitio vindicatur. *Schol.* 1. Erunt, nullus dubito, qui definitionis hujus rationem postulabunt; illi sic habeant: effectus supernaturales duplici ratione contingere novimus; aliqui in iisdem adjunctis perpetuo eveniunt, ut adeo adjuncta hæc videantur esse leges quædam universales, quas sibi supremus naturæ Auctor in administrando hoc universo liberrime præstituit;

ita semper creatur anima rationalis, cum in utero materno fetus eam saltem organizationem obtinet, ut actiones corporis vitales perfici possint; ita cum corpore humano semper anima rationalis, cum belluino semper spiritus inferioris ordinis conjungitur, ita positis iis conditionibus, quas Deus libere, & non quasi ex pacto quodam requirit, hominibus gratiæ supernaturales conferuntur. Alii effectus supernaturales nullis certis adjunctis, nullis constantibus, generalibus legibus alligantur; sed modo, ac tempore prorsus insolito ex liberrimo summi Conditoris arbitrio secundum abscondita nobis divinæ sapientiæ consilia perficiuntur: ita ad verba Josue sol stetit: ita, volente Moyse super Ægyptum, & moriente Servatore super universam terram tenebræ inductæ sunt; ita Lazarus a mortuis suscitatus, panes multiplicati, aqua in vinum versa est. Porro si in notionem miraculi, quam vulgo homines habent, attentionem convertamus, facile perspicimus contineri in ea quidpiam, quod admirationem in nobis concitet, idque ipsum etymologia vocabuli luculente confirmat. Jam vero experientia certum est, a prioris generis effectibus nullo nos modo in admirationem rapi; rapi vero ab iis, qui ad posterius genus pertinent; igitur si ideæ omnibus communi consulendum sit, ut omnino est (conf. §. 87. sch. 1. fin. log.), nequit quivis generatim effectus supernaturalis miraculi nomine venire, quemadmodum Leibnitius cum suis contendit.

At confundi miraculum cum mirabili, & ipsa monstra, ut ait Leibnitius, in miraculis habenda fore conqueruntur. Nequaquam; effectus *mirabilis* est effectus naturalis ad concitandam in spectatoribus admirationem aptus: *miraculum*, vero ex natura sua ad effectus supernaturales pertinet. Deinde ra- *Recueil de div. piéc. t. I. 4. écrit. 45.*

ritas, inquiunt, insolentia, admirabilitas sunt determinationes solum externæ, quæ internum effectuum discrimen efficere nequeunt. Sit sane; quid igitur? Ego sic existimo, necesse omnino esse, ut internum, ac essentiale discrimen inter effectum naturalem, & supernaturalem statuatur, id vero amplius non requiri, cum effectum supernaturalem in absolute supernaturalem, & miraculosum subdivimus; quemadmodum nec ipsi Leibnitiani internum discrimen attendunt, cum tres miraculi species constituunt, nimirum quoad substantiam, quoad modum, & restitutionis. Denique opponunt suscitationem mortui semper fore vero miraculosam tametsi frequentissime, immo quotidie eveniret. Ita quidem, modo non secundum certas, & constantes leges simul efficeretur: sola certe frequentia naturæ miraculi a me definiti non obstat: at si mortui suscitatio vel aliud quodcumque verum alias miraculum certas, ac universale leges sequeretur, ita ut positis iisdem loci, ac temporis adjunctis effectum consimilem certo prædicere possemus, tam parum sane eum in miraculis haberemus, quam parum nunc hoc nomen creationi animæ rationalis tribuimus. Hoc ipsum profecto ii intelligere videntur, qui cum Boehmio nobis largiuntur collationem gratiarum supernaturalium ad miracula proprie dicta referri non posse; verum viderint illi, quomodo secum ipsi consentiant. Sed mittamus ista, ne in legomachiam incidamus; in eo solum cardo rei vertitur, ut solidissimis rationibus evincamus, posse multa contra stabilitas naturæ universæ leges a Deo effici, ad quod nihil interest, seu omnes universe effectus supernaturales, seu eos solum, qui cum admiratione conjuncti sunt, miracula compelles. Quod antequam præstetur, aber-

Cosmo-4. §. 570. sch.

rantes quorumdam de natura miraculorum opiniones in examen vocandæ sunt.

Schol. 2. Benedictus Spinoza miraculum definit *opus esse naturæ, cujus caussam naturalem exemplo alterius rei solitæ explicare non possumus*. Est illi nimirum miraculum effectus tantum naturalis; verum insolitus, cujusque, tametsi secundum generales naturæ leges necessario efficiatur, homines tamen caussam detegere nequeunt. Hac in sententia essentialis miraculi character, qui in eo consistit, quod supernaturalis effectus sit, atque omne inter miraculum, & mirabile discrimen tollitur, nec mirum: nititur enim falsa hypothesi, leges naturæ nullo modo mutari posse; videatur Buddeus. Quo opinio Spinozæ. *Tract. Th. pol. c.* 6. *De atheism. et superst. c.* 7.

Ad absurdam hanc opinationem fere accedit Thomas Hobbesius; etsi enim ajat miraculum *immediatam Dei actionem* esse, inscite tamen subjungit, *naturales ejus caussas comprehendi a nobis nequaquam posse*; quod argumento est ipsius opinione miraculum ab effectu naturali reapse, & in se non discerni. Atque de hoc dubitare nos minime patiuntur ea, quæ de Deo, ejusque natura homo impius alias effutiit. Pestiferam hanc doctrinam refutavit Grappius in theologia recens controversa. Hobbesii, *Leviath. c.* 37. *P.* 2. *c.* 2. *q.* 6.

Bernardus Connorius ea spargit principia, quæ nullo modo inter se cohærent, nisi Spinozæ exemplo Deus cum natura misceatur; miracula ex naturæ, & motus legibus, vocatis in subsidium principiis medicis, dijudicanda esse contendit, dumque multis modum, ac rationem, qua comprehendere possimus, quomodo ea efficiantur, docere aggreditur, audet incredibili impudentia miracula, quorum sacræ litteræ meminerunt, ex caussis pure naturalibus explicare. Connorii, *Evangel. medici, art.* 5. *et* 6.

Nehemias Grewius per miraculum intelligit effectum insolitum, & rarum, provenientem

Grevii. Cosmol. sacr. l. 4. c. 5. a caussis, seu vi naturali, at incognita, in quantum ea a Deo ad consecutionem determinati cujuspiam finis dirigitur, ut adeo ex ipsius mente miraculum non sit, nisi *opus naturale, insolitum, atque a Deo ad certum finem directum*. Sed hæc sententia a Spinoziana non multum abludit, ut per se manifestum est; tollit enim internam miraculi naturam; tollit quoque omne criterium, quo miraculum a mirabili discernatur; quid namque vetat, ut circumscriptorum aliquis caussæ latentis non ignarus effectum quempiam insolitum ita ad certum finem dirigat, ut ea directio a Deo provenire spectatoribus appareat?

Lokii Tract. de mira. Joannes Lockius opinatur miraculum „ operationem *esse* quamdam in sensus incurrentem, „ quæ, cum spectatoris captum exsuperet, ipsiusque opinione cursui naturæ constituto „ contraria sit, ab eo pro divina habetur". Peccat hæc sententia in eo, quod sublato interno, ac absoluto miraculi charactere totam ejus rationem comparate ad spectatoris captum definiat, quo semel admisso vix ullus in rebus naturalibus effectus tam vulgaris erit, qui non a rudiori aliquo in miraculis haberi possit. Quod sit præterea dissertatiuncula illa attentius discutiatur, facile quis in suspicionem venerit, ipsum occulte cum Spinoza hac in re collusisse; fuerunt certe viri eruditi, qui contendebant, Lockium *virtutis superioris* nomine, quo adeo obscure usus est, non aliud, quam naturam, quæ Spinozæ Deus sit, intellexisse. Sed nolo ego quidquam iniquius statuere.

Houttevilii et Klarkii? Superest, ut duorum virorum clarissimorum Klarkii, & Houttevilii de miraculorum natura opiniones examinemus; sunt enim & in iis quædam, quæ minus probari possunt. Ac Houttevillius, quidem negat miracula contra naturæ leges evenire; simulque in

eo solum præcipuum ipsorum characterem *De rel. christ. l. 1. c. 5.* constituit, quod effectus insoliti, nobisque incogniti sint, ac ad nobiliorem quemdam finem a Deo ordinentur. Si quæras unde, & quomodo insoliti hi effectus edantur? Respondet: Deum initio generales quasdam leges sanxisse, secundum quas totum regeretur universum; at jam tum etiam caussas naturales ita disposuisse; ut certo subinde tempore ejusmodi eventus extraordinarii contingere debeant. Verum multa sunt hac in doctrina, quæ jure carpi possunt; nolim equidem odiosa uti comparatione exemplo *Diss. de mirac.* Fassoni, qui contendit eam a perniciosa Spinozæ definitione quam proxime abesse; id certe cum omnibus superioribus commune habet, quod internum, & absolutum inter effectum naturalem, & miraculosum discrimen prorsus tollat, quod nulla omnino ratione sustineri potest; hoc enim, ut communi hominum sensui repugnat, ita præterea falsissimo nititur principio: non posse a Deo leges naturæ mutari. Deinde non video, quid eam inter, ac Grewii opinionem supra refutatam discriminis intercedat; merito igitur a Valsechio (a) vehementer exagitata fuit. Quod autem ad Klarkium (b) attinet; docet vir doctissimus miraculum esse „ effectum consueto naturæ ordini contrarium „ a natura quadam intelligente, quæ viribus ho„ minem superat, extra ordinem productum " Quod hac in definitione displicet, illud est quod ea geniis quoque seu bonis, seu malis potestatem naturalem vera miracula patrandi tribuat, quod defendi non posse infra ostendam. Klarkio adstipulantur Joannes Clericus in dissertatione de miraculis tractatui de incredulitate præfixa: William Fleetwoodus in dissertatione de miraculis, Thillotsonus, Stillingfleetus, aliique complures Angliæ theologi; eumdem contra im-

(a) *Contra Incr. vol. 2 l. 3 c. 16.*

(b) *Traité l'exist. et des attribut. de Dieu t. 3. ch. 19.*

pugnavit Jacobus Serces singulari libro Amstelodami anno 1729 in lucem dato; sed in aliud extremum delapsus vir illustris omnem plane potentiam mirabilia quædam efficiendi geniis ademit: quod, ut consequeretur, necesse erat, ut sacrarum Litterarum effata, veterumque auctorum testimonia, in quibus mirabilium a falsis vatibus, aut editorum, aut edendorum mentio fit, in alienum sensum violente detorqueret, ac unice de fraudibus, dolis, ac præstigiis accipienda esse doceret: id quod cum Samuel Werenfelsio, Alphonso Turrentino, Arnoldo Nortenio, aliisque fidelissime præstitit, quo tamen successu paullo post dicendi locus erit. Quæ denique Humius (*a*) contra miracula disputavit, solide refutata invenies apud Georgium Campbellum (*b*): mihi jam longiori esse non licet.

(a) *Specim. de mirac.*
(b) *Diss. de mirac.*

Quid miraculum quoad substantiam et quoad modum?

XCIV. Miraculum, cum sit effectus supernaturalis, non provenit a vi substantiæ creatæ secundum universales naturæ leges agente (§. 91.): igitur miraculum superat omnes omnium creatarum substantiarum vires. Jam vero vel ita has vires superat, ut effectus in se spectatus absolute, & sub nullo respectu ab iis effici queat, ut *creatio*, *seu annihilatio alicujus entis*, *suscitatio*, *mortui*. Quod tale est, miraculum *quoad substantiam* compellatur; vel solum pro his adjunctis, & quoad modum effectionis eas vires excedit, & dicitur miraculum *quoad modum*, quale est *subitanea morbi depulsio*.

Schol. Nemo sibi persuadet miracula quoad modum inferioris in se ordinis esse, aut vilioris quodam modo conditionis: absit istud; sunt ea veri nominis miracula, & effectus ab absoluta Dei omnipotentia profecti, cui omnia possibilia eodem, id est, nullo constant labore, nec facilius quidquam, aut difficilius factu concipi potest. Discrimen istud

ideo solum statuimus, quod magnum in dijudicandis miraculis usum præstat, ut deinceps apparebit. Certe si ad rationem veri miraculi requireretur, ut effectus absolute, ac sub omni respectu universæ naturæ vires exsuperet, mirabilius coturnicum in castra Hebræorum compulsio, murorum urbis Jerichuntinæ ruina, inveteratorum morborum curationes a Christo effectæ, & complura alia, quæ omnium proborum consentione adhuc in veris miraculis numerabantur, ex eorum numero expugnenda forent.

XCV. *Miracula possibilia sunt.* Si leges motuum, secundum quas omnes in mundo mutatione perficiuntur, contingentes, & mutabiles sunt, tum de interna miraculorum possibilitate nulla potest ratione dubitari; atqui illud ita est (§. 88. cor.): igitur evidens est miracula veri nominis possibilia esse. Miraculum est possibile.

Schol. 1. Profecto si leges illæ, secundum quas vires substantiarum creatarum aut possunt, aut debent agere, mutari queant, multa effici potuerunt, quæ ab iis viribus secundum leges sibi præstitutas agentibus nequaquam proveniunt. Poterunt, exempli caussa, leges motus suspendi, & motus in corporum conflictu sine celeritatis imminutione communicari; poterunt impediri actiones naturaliter ex caussarum creatarum viribus secuturæ, ut ignis tres pueros in fornace Babylonica non læsit; poterit nova series nova determinatione inchoari, & ea quidem ratione, qua creatæ vires nequeunt, ut subitanea morbi depulsione, aut mortui suscitatione: poterit aliud nondum existens procreari, aliud annihilari, vel quacumque demum ratione aliud in alterius locum substitui, ut per conversionem aquæ in vinum contigit; poterunt conjungi ea, vel disjungi, ad quæ conjungenda, aut disjungenda vires naturæ se non porrigunt, velunt montis

in alium locum translatione; poterunt denique alia quamplurima, modisque diversissimis effici, quae vires omnium creatorum prorsus excedunt.

Respondetur objectis.

Schol. 2. Quae minuti philosophi contra objectant, ad haec fere reducuntur. Ajunt

1.) Leges naturae fluunt ex essentiis substantiarum creatarum: igitur aeque immutabiles sunt, ac ipsae essentiae.

℞. Nequaquam: etsi enim vis substantiis interna, quin essentialis sit; ea tamen ex se non potius hanc, quam illam legem poscit, estque prorsus indifferens, ut hoc, vel illo modo agat; ita vis motrix substantiae materialis ex natura sua non exigit, ut motum in hac potius, quam illa directione, per lineam potius, rectam, quam curvam efficiat: quare liberum Deo relinquitur, ut ipse, quam placuerit, legem constituat. Deinde, quid obstat, quo minus Deus actiones harum virium aut augeat, aut minuat, aut prorsus impediat, quemadmodum nos ipsi lapsum corporis impedire possumus (conf. §. 88. cum sch.)? Errant igitur, qui universales naturae leges in attributis entium mundanorum habent; attributorum quippe ratio sufficiens in ipsis entium essentiis continetur (ont. §. 55.), hae vero leges a liberrima Dei voluntate proficiscuntur. Verissimum equidem est leges naturae rerum essentiis conformatas esse, ipsisque earum rerum ordinem aptari; verum id non ita accipiendum est, quasi hae naturae leges ex rerum essentiis absoluta necessitate promanent, ordoque fatalis inde enascatur; sed quod iisdem non repugnent, & ordo constitutus ipsis consentaneus sit.

Tract. theol. pol. c. 6.

2.) Spinoza ita arguit: „ Leges naturae universales mera sunt decreta Dei, quae ex necessitate, & perfectione naturae divinae sequuntur. -- Quidquid fit, per Dei volunta-

,, tem, et decretum fit, hoc est, ut jam o-
,, stendimus, quid quid fit, secundum leges,
,, ac regulas, quæ æternam necessitatem, et
,, veritatem involvunt, fit. - Idem etiam et
,, hoc facile posset ostendi, quod potentia na-
,, turæ sit ipsa divina potentia, & virtus; divina
,, autem potentiam sit ipsissima Dei essentia ".

℟. Everso jam absurdissimo Spinozæ systemate (§. 41 sch.) ea, quæ hic impudenter eflutit, nullum amplius robur habere queunt. Sed ut aliquid dicam: imprimis eadem confidentia, qua ipse in asserendo utitur, negamus hæc Dei decreta ex necessitate, & perfectione ipsius naturæ sequi: nulla certe inter infinitam Dei perfectionem, & has determinate leges connexio ostendi potest; neque ex aliis huic rerum universitatis præstitutis imperfectionis quidpiam in Deum redundasset. Deinde imperite, ac callide æternitatem cum necessitate confundit, quasi vero omne, quod ab æterno futurum erat, & perpetuo suam veritatem determinatam habet, hoc ipso etiam necessario futurum sit. Denique tametsi Dei potentia sit realiter ipsa ejus essentia, non est tamen inde consequens ut id, quod ab hac potentia efficitur, non sit contingens. Verum potentiam naturæ ipsam esse Dei potentiam nemo admiserit, nisi qui ad eamdem cum illo impietatem deveniret.

3.) Leges naturæ morales necessariæ sunt, & absolute immutabiles; cur non igitur idem de legibus naturæ, quas physicas, seu mechanicas vocant, affirmetur?

℟. Ratio dispar in eo sita est: eas Deus necessario creaturæ rationali præstituere debuit; non item has toti rerum universitati. Ad divinas nimirum perfectiones vehementer pertinebat, ut hominem, quem condidit, provide, & sapienter ad finem suum consequendum gubernaret, id quod non præ-

stitisset, nisi præcepisset ea, quæ ad finem illum obtinendum necessaria sunt, & contra vetuisset ea, quæ hominem ab hoc fine avertunt, quo uno tota lex moralis continetur. At contra entia creata seu hoc, seu illo modo agant, seu his, seu aliis legibus gubernentur, ad finem suum pertingunt, perfectionesque divinas patefaciunt; unde nulla Dei perfectio has *determinate* leges physicas postulavit, quamvis ejus sapientia, ac providentia aliquas *indeterminate* exegerint: quare nihil etiam obstabit, ut ne in casu quopiam particulari legum physicarum una alia mutetur.

4.) Si miracula sint possibilia, sequitur imprimis Deum in decretis suis mutabilem esse, ut qui novum, & extraordinarium effectum in tempore decreverit; sequitur deinde etiam eum initio non sat provide, & caute egisse, & velut ob adjuncta non prævisa miraculum edere, quæ omnia pugnant cum infinita Dei perfectione.

℞. Etiam consecutiones has cum ratiocinandi legibus pugnare. Quod ad primum: eadem simplicissima, ac immutabili voluntate, qua Deus hanc rerum seriem ab omni æternitate decrevit, simul statuit hoc vel illo tempore, hoc vel illud miraculum patrare: quare nulla est in ipso novarum volitionum successio, ob quam interne mutaretur. Idem nimirum hic contingit, quod evenit, cum mundus ob æternum Dei decretum existere incepit, de quo supra dixi (§. 27. schol. n. 6.): opera mutat, inquit S. Augustinus, consilia non mutat. Mutaretur equidem Deus, si legem quampiam moralem immutaret; cum enim illam necessario tulerit, si nunc aliqua mutatio eveniret; censeretur ipse eam in tempore velle quam ab æterno nec voluit, nec velle potuit, seque contra suas perfectiones ageret: alia

longe legum physicarum ratio est, quas cum Deus initia libere voluerit, potuit eas quoque cum restrictione quadam, & exceptione pro casibus quibusdam singularibus constituere. Physica nempe divinarum perfectionum manifestatio per diversas leges obtineri potest; moralis vero, quæ creaturarum liberarum propria est, per has solum leges morales. Quod ad alterum: Deus non ideo miracula edit, quod in hac rerum serie quædam male, aut improvide constituta sint, quæ emendatione aliqua, aut correctione egeant; absit a nobis temerarium hoc de divinis actionibus judicium: habet illa fines alios Majestate sua dignissimos, cur nonnumquam effectum, quem per aliam ab æterno caussarum naturalium dispositionem via prorsus ordinaria consequi potuisset, per miraculum obtineri velit, quin propterea sapientissimæ illius providentiæ quidpiam decedat. Immo hac ratione divina bonitas, potentia, rerum creatarum cura, aliæque perfectiones multo maxime illustrantur: experientia certe docet, homines passim effectibus insolitis magis, quam iis, qui secundum naturæ cursum eveniunt, ad laudes potentissimi, benignissimique Conditoris prædicandas stimulari. Atque hinc patet in gravissimum errorem prolapsum fuisse Wolfium; virum cetera eruditissimum, cum contendit miraculum a divina quidem potentia, non autem a sapientia proficisci posse ac mundum, in quo omnia naturaliter eveniant, verum esse sapientiæ opus, multoque meliorum eo, in quo multa miracula patrentur.

Vernanfrige Gedancken von Gott, der Wel, und det Seele des Menschen §§. 1039. 34.

5.) Hæc de miraculorum possibilitate doctrina multis fraudibus, ac deceptionibus ansam præbet; notum est, quam multæ, & admodum noxiæ fabellæ tum olim inter idololatras, tum nostra quoque ætate in vul-

gus sparsæ sint. Quid quod ignoramus, quatenus vires omnium substantiarum creatarum pertineant? omnes certe naturæ leges, totumque rerum ordinem nemo perspicit, quod tamen necesse foret, ut de veritate miraculi absolute pronuncietur, ut arguatur Rousseavius. Et fortassis existit ordo quidam naturæ diversus a præsente, nobisque adhuc incognitus, qui sese progressu temporis evolvat, ita ut secundum eum effectus ii insoliti, quos in miraculis numeramus, necessario eveniant. Magis igitur e re fore concludunt, ut aut miraculorum possibilitas penitus tollatur, aut totum argumentum æterno silentio prætereatur.

Emile L. 5. p. 33.

℞. Ad singula. Primum argumentum est huic simillimum: plurimæ olim fabulæ de Diis spargebantur: magis igitur consultum est existentiam Dei inficiari; o præclaram, dignamque philosopho argumentationem! Si quando hæc doctrina fraudibus, ac fabulis occasionem præbuit, id non ex ea *per se*, sed *per accidens*, ut ajunt, fluisse certum est, quod veritati minime obest; sed malitiæ, aut ruditati hominum adscribi debet. Quis ignorat, sanctissimis quibusque rebus homines impios frequenter abuti, an eæ propterea abjiciendæ sunt? id solum inde sequitur, oportere, ut in ferendo de eventis insolitis juditio cautissimi simus, neque cum plebe nimis credula omnia sine discrimine in miraculi habeamus: verum æque errant, qui nihil, quam, qui omnia credunt. Deinde ignoramus equidem, quousque vires totius naturæ se porrigant; scimus tamen eas infinitas esse, ac proinde effectum, qui vim infinitam postulat, qualis est creatio, annihilatio, mortui suscitatio, ab iis proficisci non posse; scimus item perfrequenter; quid vires creatæ in casu particulari, in his adjunctis, in quibus versamur, possint, aut non pos-

sint; scimus constantes esse motum leges; ab iisdem caussis eodem modo applicatis eumdem semper effectum sequi, & quæ sunt ejusmodi. Id jam vero sufficit, ut absolutum sæpe de effectu insolito judicio formetur; cum enim dentur miracula quoad modum, quæ in se totius naturæ vires non exsuperant, satis est, ut certitudine morali constet, hunc effectum in his adjunctis a vi creata effici non posse: non igitur necesse est, ut vires totius naturæ exploratas habeamus. Egregie hoc argumentum pertractat, ac Rousseavium refutat Bergierius (a). Ego autem ex Clerico (b) profanis istis minus suspecto quædam proferam, quibus objectioni plane satisfiat. „ Rerum quidem naturalium „ ita ille, inadæquatam nobis esse ideam, aut „ an sit adæquata, scire nos non posse ultro „ fatemur. Attamen tanta non est ignorantia „ nostra, ut nunquam quidquam præter na- „ turæ ordinem esse affirmare possimus. Mul- „ ta gentium, & sæculorum omnium expe- „ rientia constat, qualia sunt, quæ modo diximus. Proprietates quidem omnes humanæ „ naturæ, & substantia, quibus homo constat, „ non satis esse notas passim ostendimus, nec „ eo secius ab homine decem millia pondum „ bajulari, & ignis vehementiam sine detri- „ mento ferri non posse notum est. Si quis „ tantum pondus ferat, aut illæsus in mediis „ ignibus diu maneat, id præter naturæ esse „ ordinem omnibus liquet. Si diceretur co- „ meta ad solis nostri verticem appulsus præ- „ ter naturæ ordinem esse, posset hoc in „ dubio revocari, quia satis nobis non est „ notus cometarum motus, ut quid sit præ- „ ter ordinem, quo moventur, certo definire „ queamus. Sed ubi de rebus sermo est, quas „ omnes homines semper eodem modo se „ habere experti sunt, quid sit præter na- „ turæ ordinem, pronunciare certo possu- „ mus, et ex allatis exemplis intelligere

(a) De isme refuté p. 2. Lettr. 12 p. 211.

(b) Pneumat. s. 3. c. 8. n. 6.

,, est ". Qui denique ad occultum naturæ ordinem confugiunt, ii viderint, in quas sese tenebras ultro abdant. Si ignotus ille ordo, quo argumento exstare comprobabitur? eritne ille diversus a conspicuo hoc totius mundi corporei ordine, an idem cum eo? si idem: quomodo incognitus? si diversus: an etiam oppositus? at repugnat utique, ut eodem tempore in eodem mundo duo ordines inter se pugnantes obtineant; si autem non oppositus, tum cum noto nobis ordine congruet; quid igitur? an nihilo minus effectus secundum illum evenientes huic repugnabunt? an non potius huic quoque conformabuntur? denum si ignotus ille ordo, qua ratione Prophetis, Apostolis, aliisque pietate conspicui innotescere potuit? innotuisse autem vel ex eo luculente patet, quod ordinis hujus effectus præviderint, prædixerint, illique secundum illorum verba, aut preces constanter evenerint.

Solus Deus est vera caussa miraculi.

XCVI. ,, Solus Deus est caussa efficiens principalis miraculi ". Miraculum, utpote effectus supernaturalis (§. 93.) vel absolute non provenit a vi substantiæ creatæ, vel ab ea quidem provenit, sed non ut agente secundum universales naturæ leges (§. 91. coroll. 1.); quidquid horum sit, sua constat propositioni veritas. In priori siquidem casu aperte consequens est, ut illud a vi substantiæ increatæ, quæ Deus est, proficiscatur: in posteriori autem substantia creata agit secundum legem quampiam extraordinariam pro singulari hoc casu præstitutam, ac proinde ad nutum, & specialem jussionem Dei, qui solus statutas a se leges mutare, novamque sancire potest; sed ejusmodi caussa ministerialis est, & instrumentali æquiparatur; alteraque, ad cujus nutum actio exercetur, principalis audit (ont. §. 147. & sch. 1.): in utroque igitur casu solus Deus est caussa efficiens principalis miraculi.

Coroll. 1. Miraculo igitur velut vivæ Dei voci auscultandum; neque fieri omnino potest, ut doctrina, in cujus confirmationem patratur, vera non sit.

Coroll. 2. Atque ideo infinitæ Dei bonitati, veracitati, ac providentiæ repugnat, ut miraculum edatur iis in adjunctis, in quibus spectatores secundum omnes humanæ prudentiæ leges ad falsam doctrinam amplectendam inducerentur.

Schol. 1. Neque vero quis in dubium vocabit, opinor, mutationem universalium naturæ legum ad solum Deum pertinere; ille enim solus supremum in res creatas dominium obtinet, hocque usus dominio has leges constituit: quare, etsi ignoremus, cujus efficacitatis vires creatorum spirituum sint, id tamen certissime affirmare licet, ipsos generales naturæ leges perturbare, aut aliqua ratione immutare non posse. Errant igitur, qui Clarkium secuti geniis quoque seu bonis, seu malis vera miracula patrandi potestatem tribuunt. „ Non animadvertit Clarkius, inquit Moshemius in Cudworthum, incredibile omnino, & a ratione aversum videri, Deum, *Syst. intell. c. 5. s. 1. §. 8.*
„ qui summa sapientia leges naturæ sanxit,
„ & rogavit, inferioribus naturis tantum virium largitum esse, ut, si velint, legibus
„ illis modum queant ponere. Certe nulli sapientiam, & providentiam suam probaturus
„ esset rex ille, qui ministris suis facultatem
„ daret, leges magna cura excitatas a se, ac
„ roboratas pro lubitu vel abrogandi, vel impediendi. Neque caussæ aliquid video, cur
„ de supremo Numine aliter nobis existimandum sit. — Nulla res cum veritate, & religione major sit, haud esse tantam inde liquet malis geniis potentiam a Deo datam,
„ quantumque ceteroquin ea in se sit, ut vel
„ ad errorum confirmationem, vel ad veritatis cœlestis oppugnationem miracula pro lu-

,, bitu, & arbitratu facere queant. Nimis re-
,, motum a divina sapientia, & benignitate vi-
,, detur, ut dæmones, quibus odio sunt homi-
,, nes, & divina veritas, potestate, quam ac-
,, ceptam a Deo habent, libere utantur ad con-
,, silia divina invertenda; hominesque in vitia
,, & errores inducendos. Nemo, ut opinor,
,, sapientem, & reipublicæ cupidum regem il-
,, lum diceret, qui eodem tempore, quo ipse
,, leges utilissimas rogat, hostes suos pateretur
,, perniciosas circumferre sententias, populo-
,, que viam ad exitium sternere, siquidem
,, his conatibus resistere posset.

Quæ de viribus spirituum opiniones? *Schol.* 2. At vero etsi omnino certum videatur, nullam esse spiritibus puris in universales naturæ leges potestatem: id tamen inter doctissimos quoque viros acriter disceptatur, utrum iisdem omnino absolute vis deneganda sit, qua utpote validiores, sagacioresque hominibus, multa efficere queant, quæ in se quidem naturæ legibus consentanea sint; nobis tamen iisdem adversa appareant, atque ideo speciem quandam miraculi præ se ferant. Duæ sunt hac de re sententiæ; affirmantium una, negantium altera: ego utriusque partis momenta ea, qua fieri poterit, brevitate enumerabo: utra earum verior sit, lectoris est arbitrium.

Ad priorem accesserunt Leibnitius (*a*), qui effectus a geniis patratos ,, miracula respecti-
,, va, ac inferioris ordinis " compellavit, Martinus Delrio, & recentius auctor anonymus (*b*). Sed omnium acerrime eam propugnavit Cudvvortus (*c*), cujus doctrinam magnis præconiis extulit Moshemius, atque compendiarie ita proposuit: ,, Negat vir doctissimus
,, (Cudworthus) tantas esse malorum geniorum
,, vires, ut vera possint edere miracula, id
,, est, naturæ leges, quas Deus ipse posuit,
,, vel tollere prorsus, vel etiam mutare: con-
,, cedit autem fieri ab illis posse multa, quæ

(a) *Essai de Théod. p.* 3. §. 249. *Récueil de div. pièc. t.* 1. *écrit.* 4. *et* 5. §§. 44. *et* 117.

(b) *Traité des miracl. à Paris* 1763.

,, nobis videantur miracula, & hominum o-
,, mnium facultates excedant. Neque est (sub-
,, dit) inter philosophos & theologos aliquis,
,, qui hac de re dubitationem umquam com-
,, moverit. Distinguunt contra omnes inter *mi-*
,, *racula*, & inter *mirabilia*; hæc effici posse ab
,, geniis affirmant: illa negant. Addit vir exi-
,, mius: hac potestate non uti posse pro libitu,
,, & arbitratu inter homines cacodæmonem,
,, præsertim cum res agitur veræ Religionis:
,, sed tum tantum, cum Deus id patiatur,
,, permittere autem id Deum non aliter, quam
,, cum aut explorare velit hominum erga se
,, voluntatem, aut populos, qui lucem verita-
,, tis diu spreverant, & contemserant, justis-
,, simis pœnis afficere, & in errorum servitu-
,, tem tradere. Atque superius quidam si fa-
,, cere velit, non sinere supremum Numen, ut
,, ad aliorum dogmatum confirmationem caco-
,, dæmon miracula (intellige, illa mirabilia)
,, patret, quam eorum, quorum turpitudinem,
,, & falsitatem simplicissimus quilibet statim
,, perspicere valeat". Et vero, ut nonnulli ar-
guunt, spiritibus ab omni corporis compage separatos multa in hoc mundo præstare posse vel inde efficacissime suaderi videtur, quod & vi agendi polleant, ut omnes reliquæ substantiæ creatæ, &, creati cum sint, ad eam rerum seriem, quæ totam hanc universitatem constituit, pertineant, quam ob rem certis quoque legibus a Conditore præstitutis in agendo adstricti videntur. Quæ quidem hypothesis si assumatur, facile intelligitur, quomodo naturaliter, & salvis naturæ legibus effectus prorsus mirabiles a spiritibus effici queant? quemadmodum nempe, cum ope antiliæ aquam elevamus, aut lapidem sursum projicimus, lex generalis de gravium descensu non mutatur, cum alia æque generalis, qua corpora directionem vis fortioris sequi jubentur, extet; ita cum spiri-

(c) *Syst. intell. c. 5. s. 1. §§. 84. seqq. Loc. cit. not. 1. ad* 86.

tus secundum sibi legem præstitutam quidpiam agit; communes naturæ leges, inter quas & illa locum habet, minime lædit. Addunt deinde quam plurima tum ex veteri gentium historia, tum ex ipsis SS. litteris (*a*) testimonia; in quibus interpretandis contrariæ sententiæ patroni ingentem violentiam adhibere coguntur, ut id, quod cupiunt, exculpant; difficillimum nimirum esse putant, ut omnia loca, in quibus vel ipsius cacodæmonis, vel ejus ministrorum miracula commemorantur, de fraudibus solum, dolis, & fallaciis inimicorum veritatis intelligantur. Proferunt quoque exemplum: Magi, ajunt, Ægyptiaci (*b*) virgas in colubrum vertunt; qui ad hæc adversarii? Præparatos a Magis jam antea fuisse illos colubros inquiunt. Ita Constantinus Franciscus de Cauz in suo eruditissimo de cultibus magicis opere (*c*): „ Quod miraculum „ (Moysis) quum Pharao eludere vellet, vo„ cavit *sapientes*, & *maleficos*, quibus quod „ jam Moysis miraculum renunciatum fuit, „ facile fuit serpentibus (his namque vene„ num adimere populis orientalibus cognitis„ simum erat) se munire, & dexteritate ma„ nuum, objectisve quibusdam larvius eadem „ simulare “. *Addit enim sacer textus*, fecerunt etiam ipsi per incantationes Ægyptiacas, & arcana quædam SIMILITER. „ Quia „ heic nihil de opera dæmonis dicitur, quid „ vetat, secundum historiæ ductum de impo„ sturis, & præstigiis philosophorum, & theo„ logorum gentilium ea accipere? “ Tum ad explicationem hanc corroborandam provocat ad viros omnium ætatum doctissimos & ad ipsum S. P. Benedictum XIV. (*d*). Quod vero deinde dicantur in S. textu virgæ *versæ*, *fuisse in dracones*, id de substitutione commode intelligi posse putat, quemadmodum alias dicitur *luctus versus fuisse in*

(a) *Deut. c. 13 v. 5. Matt. c. 24. v. 4. v. Thessal. c. 2. v. 9. 10. 11.*

(b) *Exod. c. 7. v. 11.*

(c) L. 1. c. 6 § 173.

(d) *De Can. SS. l. 4. p. 1. c. 3. n. 4.*

gaudium (e). At interpretationem communi SS. PP. ac celebriorum scripturæ interpretum opinioni adversam esse contendunt alii, laudantque pro se Tertullianum (*f*), Justinum M. (g), Ambrosium (*h*), Hieronymum (*i*), Gregorium Nissenum (k), Rupertum (*l*), Prosperum (*m*), Sedulium (*n*), Augustinum, Thomam Lyranum, Tostatum, Pereirum, Cornelium a Lapide, Josephum quoque Flavium (*o*); neque Benedictum XIV. quidpiam præsidii adferre; innuit ille quidem, ajunt, versionem eam pro substitutione accipi posse; at non clare exprimit, utrum hanc substitutionem. Magis ipsis an in eorum gratiam a dæmonibus factam fuisse putet, quin hoc ipsum intellexisse argumento est, quod laudato in capite ab initio ad numerum 17. usque hæc quæstio pertractetur; utrum malis angelis vis, ac potestas vera miracula patrandi competat? Quam Sanctissimus Pater ita definit, ut detracta vera miracula edendi potestate vim tamen mirabilia efficiendi dæmonibus tribuat: ita docet posse angelos etiam malos naturali sua virtute ignem ex superiori aeris regione demittere; posse item vehementissimos ventos concitare, quibus maxima hominibus damna inferantur. Sed redeamus ad magos Ægypti: demus ipsos serpentes aliquot præparasse antea, & in sunt absconditos tenuisse; quomodo aqua fluminis in sanguinem convertere? Quomodo item tantum ranarum numerum & brevissimum intra tempus colligere; & occultare, & tanta dexteritate, ut Pharaonis præsentis oculos laterent, in omnem circa regionem dispergere? Cur deinde non ea quoque ratione sciniphes educere potuerunt (*a*)? Cur denique summi Numinis professi sunt: *digitus Dei est hic* (*b*)? Audiamus rursus celeberrimum Moshemium (*c*). „ Si astu egissent

(e) *Reg.* 19.
(f) *L. de anim. c.* 57.
(g) *Q. orth. resp. ad q.* 26.
(h) *In c.* 3. *ad Tim.*
(i) *Q.* 2. *ad Algasiam.*
(k) *L. de vit. Moy.*
(l) *In Exod.*
(m) *De promiss. p.* 1. *c.* 15.
(n) *Car. mel. l.* 4.
(o) *Ant. l.* 2. *c.* 5. *Loc. cit. n.* 14.

Exod. c. 7. *v.* 22. *c.* 8. *v.* 7.
(a) *b. n.* 18.
(b) *Ibid. v.* 19.
(c) *In Cudvv.* 1. 5. *s.* 1. §. 86. *p.* 871.

„ omnia Magi, Moyses, & sibi, & caussæ,
„ quam tuebatur, Dei haud melius consulere
„ potuisset, quam si fraudulentis, & callidis
„ hominibus istis speciem suam detraxisset,
„ arcanaque eorum scelera, & flagitia, Pha-
„ raoni, Ægyptiisque omnibus aperuisset. Ita
„ omnis cecidisset hujus generis auctoritas!
„ Ægyptus perspectis magorum fraudibus nec
„ religionem amplius, nec rem publicam tam
„ sceleratæ credidisset familiæ, novis deni-
„ que, & sæpius repetitis miraculis ad fle-
„ ctendam Pharaonis mentem haud fortassis
„ opus fuisset. Hoc ergo cum minime Dei
„ hic legatus feceris, sed multitudine mira-
„ culorum potius regis animum expugnaverit,
„ effici hinc posse putem, non tam dolis,
„ quam auxilio dæmonum armatos ad certa-
„ men cum Moyse magos processisse. — Ipsa
„ deinde magorum miracula non sunt talia,
„ ut leges naturæ evertant, aut commode a
„ genio quodam fieri nequeant. — Adstite-
„ runt meo judicio dæmones quidem his ho-
„ minibus, & sublatis repente baculis serpen-
„ tes quorum ingens erit in Ægypto copia,
„ in medium projecerunt ". Prætereo alia
eruditissimi hujus auctoris, quæ huc quam
maxime facerent; ut cum solidissime o-
stendit verba Servatoris nostri: „ surgent e-
„ nim pseudochristi, & pseudoprophetæ, &
„ dabunt signa magna, & prodigia ita, ut in
„ errorem inducantur, si fieri potest, etiam
„ electi ": unice de fraudibus, & dolis intel-
ligi non posse; neque enim, quod præcipue
urget, gratia, & electio; sed ratio potius,
& intellectus ad detergendos dolos requiri-
tur, quæ in reprobis quoque dari possunt.
Tum & illud S. Pauli de Antichristo loquen-
tis: „ cujus est adventus secundum opera-
„ tionem satanæ in omni virtute, & signis,
„ & prodigiis mendacibus, *ubi verba illa* se-
„ cundum operationem ". Satanæ κατ' ἐνέργειαν

Loc. cit. pag. 869.
Math. c. 24. *v.* 24.

2. *Thess. c.* 2. *v.* 9.

τὰ σατανᾶ oppositam interpretationem prorsus excludunt. Similiter hæc duo evincit; primum absurde, & periculose ad morbos tantum corporum, eorumque curationes detorqueri, quæ in libris novi fœderis de dæmonibus hominum corpora obsidentibus, eorumque ejectione referuntur. Alterum: eam opinionem rationibus non destitui, nec falsitatis aperte argui posse; quæ docet dæmones oraculorum quorumdam apud veteres auctores fuisse. Sed & istud in caussæ suæ patrocinium adducunt, qui vim efficiendi mirabilia spiritibus indulgent, quod adversæ partis patroni in explicandis id genus eventibus ad præstigias, & illusiones dæmonis sæpius recorrant. Nec ipse doctissimus Cauzius ab ea responsione alienus videtur, cum ait: „ Separandæ omnino „ ab hac quæstione sunt tentationes & illu„ siones diaboli, detentiones in erroribus ido„ latricis, quin immo tempore adventus Chri„ sti, & post eum ad demonstrandum in o„ mnes spiritus dominatum a divino numine „ admissæ obsessiones demoniacæ. Et rursus: „ Quid igitur de dæmonis potestate dicemus? „ Possumus admittere illusiones ab eo factas „ idololatris cum S. Athanasio “. Jam vero hac ratione satis stabiliri putant commercium quoddam dæmonis cum hominibus: quid enim? Quærunt, si demon tentet; si illudat; si in idololatria homines detineat, an non vi sua naturali quædam efficere poterit, quæ nobis mirabilia videantur? Istud vero qui admiserit nullas prorsus operationes, quas dicunt magicas, a denique nostra quoque ætate edi posse difficillime conficiet. Deinde quid illæ dæmone præstigiæ, ac illusiones sonant? Duplici illæ modo tantum intelligi possunt, ut docet Clericus: „ A quibusdam ita intelliguntur; qua„ si esset, sensibus objiciant, ut domus v. g.

L. cit. §. 83 n. 1.

Ib. §. 83. not. 5.

De cult. mag. l. 1. c. 5 §. 180.

Ib. § 186.

Pneum. s. 2 c. 4. n. 11.

„ ibi videatur esse, ubi nulla est. Sed ut hoc „ fiat, aut cerebrum spectantium movent, ut „ solet moveri, quando observatur domus, „ aut in aere domus speciem, quandam, quæ „ oculos spectantium percellat, extruunt. --- „ Præstigiæ ab aliis dicuntur artes quædam „ in sola dexteritate, & celeritate sitæ, qua- „ les sunt agyrtarum, qui manuum dexteri- „ tate, & motu celerrimo portenta quædam „ vulgo edere videntur". Quidquid igitur præstigiarum nomine ipsis veniat, veram aliam actionem, quam aperte negant, occulte dæmonibus attribuunt.

Venio ad alteram opinionem, quam eorum esse, Moshemius ait, qui sapientia ceteris præstare sibi visi sunt: hi omnia generatim, ac sine discrimine in vulgi commentis reponunt, quæcunque de miris geniorum operationibus in historiarum monumentis referuntur. Defendunt hanc sententiam præ reliquis Samuel Werenfelsius (*a*), Joann. Alphonsus Tutretinus (*b*), Arnoldus Noltenius edita singulari dissertatione Francofurti ad Viadrum anno 1717. Jacobus Serces; tum Scipio Maffeus (*c*), Ferdinandus Sterzingerus (*d*) Academiæ Boicæ Socius, Ardoino dell'Osa (*e*) vero nomine P. Jordanus Simon ordinis S. Augustini, & sæpius jam laudatus a me Cauzius, aliique. Omnes hi in præcipui argumenti loco fraudes innumeras, quas hac in re contigisse certum est, fusa oratione persequuntur. Verum his illud opponi potest, quod Moshemius (*f*) de veterum oraculis in Cudworthum adnotavit. „ Si vel sexcenta docuero „ oracula hominum calliditate, atque dolis „ esse edita, haud tamen id argumento esse „ poterit reliqua oracula ejusdem esse gene- „ ris, nisi antea luculentis planum faciam „ rationibus, fieri nullo modo posse, ut dæmones vel per ministros suos, vel alio mo-

(a) *Diss. de mir.*
(b) *Diss. de verit. rel. chr.*
(c) *Ars mag. in nih. redact.*
(d) *Betrugende Zauberey.*
(e) *Nichtigkeit der Hexerey, und Zauberkunst.*
(f) *Syst. intell. c. 5. s. 1. §. 89 n. 5.*

„ do de rebus futuris homines erudiant" : Nec omnino credibile est dæmonem numquam se immiscuisse in superstitiosos, & magicos veterum ritus, cum tamen ipsum eorum cultum sibi vendicasse, & gentes in idololatria detinuisse Cauzius ipse cum aliis profiteatur. Addunt deinde impletionem desiderii hominis impii non posse esse rationem sufficientem, ut Deus permittat dæmonem quidpiam homini præstare; quin pugnare cum Dei providentia, & bonitate videtur, ut ipse totum fere genus humanum fraudibus diabolicis ita decipi sinat. At non ejus desiderii impletionem, reponunt alii, esse ejus rei rationem sufficientem; sed Deum alios posse habere fines suis perfectionibus congruentissmos, cur interdum admittat, ut impio hominis desiderio per quoddam dæmonis servitium satisfiat; neque id infinitæ ejus bonitati officere, quemadmodum non officit, quod maximam generis hnmani partem detineri in idololatria a dæmone passus sit; immo si divinæ bonitati adversum non sit, admittere, ut homines per homines, ariolos, nimirum, magos, & sacrificulos turpissimis modis decipiantur, & in absurdos plane errores inducantur, cur eidem repugnet, ut homines dæmonum præstigiis aliquando deludantur? Dedit nempe Conditor optimus hominibus rationem, quæ, ut ipsorum opinione dolis hominum detergendis par est: ita quoque ad geniorum malorum illusiones discernendas sufficere potest. Ajunt denique dæmonophobiam, quæ necessario ex hac doctrina profluit, obesse religioni, veramque in
Deum fiduciam ex mortalium animis dele- *Vorgan-*
re. Verum alii fiduciam hanc inde augmen- *gigor*
tum potius accipere contendunt, quemad- *Ver su-* *ch.zu*
modum qui se a dæmone continue tenta- *Krvviir*
ri posse norunt, non propterea spem, ac *K.ing*

fiduciam in Deum abijciunt; sed eo magis eam amplificant, quo magis inde egestatem suam, ac divini auxilii necessitatem agnoscunt. Quod si quis derelicto Deo ad dæmonum opem confugiat, id uni ejus impietati tribuendum erit; ut, qui contemptis divinis instinctibus tentationi consensum præbet, culpam sibi soli adscribat, necesse est. Sed de his fortasse satis: videatur quoque auctor, qui ignorari voluit.

eines Vertrang swischen dem in dem bisherigen Hexerey. Kriege verwichelten Gelehrten.

CAPUT III.

De Criteriis veri Miraculi.

Quæ criteria miraculi?

XCVII. *Criteria* miraculi eæ sunt notæ, seu characteres, per quos miraculum verum, & proprie tale ab effectu solum mirabili, & speciem aliquam miraculi præ se ferente certitudine morali discerni potest. Horum notitiam accuratam sibi comparet philosophus, necesse est; nisi cum rudi plebencula in plurimos errores præcipitare velit.

Schol. At vero hic opus, hic labor; etsi enim effectus miraculosus per id, quod supernaturalis sit, in abstracto facillime a quovis alio dignoscatur: difficillimum tamen est, in casu quovis individuo certum ea de re judicium ferre. Habet hic verus illud Epicarmi locum: *nervos esse sapientiæ nihil temere credere*. Quod in has notas generatim attinet, non sentio cum Moshemio, qui eas rudissimorum quorumque captui accommodatas esse oportere contendit; præterquam enim quod insignis rerum physicarum peritia, quæ in vulgus non cadit, omnium consensione requiritur, rudes muneri suo satisfaciunt, si sese doctiorum, ac suorum præsertim pastorum judicio submittant.

In Cudwor. c. 5 s. 11. 6. 86. nat. 1.

XCVIII. Effectus mirabilis, de quo, num

in miraculis habendus sit, quæritur, potest vel 1.) reapse non extare, sed incertis solum vulgi rumoribus confictus esse; vel 2.) provenire a caussis materialibus, quarum vires naturali quidem, sed insolito, ac nobis ignoto modo in casu quodam singulari compositæ effectum mirum, & extraordinarium producunt; vel. 3.) effici a circumscriptore quodam occultis fraudibus, dolis, ac iis artibus, quæ a dexteritate manuum, agilitate corporis, aliisque similibus fallaciis pendent, utente; vel. 4.) a veteratore dæmonum ope adjuto, seu ab ipsa naturali malorum geniorum vi, & efficacitate; vel 5.) ab homine probo auxilium ferente angelo bono, sive reapse a vi naturali boni genii secundum leges sibi a Deo præstitutas agente; vel denique 6.) a Deo ipso ut caussa principali, seu cum, seu absque caussa ministeriali, operante: & in hoc ultimo solum caussa vera miraculi ratio adest (§. 96.): ut igitur de veritate miraculi moraliter certo pronuncietur, necesse est, ut diversa præsto sint indicia, per quæ illud primum a vulgi fabulis, tum ab effectu naturali, & caussarum materialium, & fraudulentorum hominum, & spirituum quorumdam eadem certitudine dijudicetur. & quotuplicis?

Schol. Argumenti dignitas postulat, ut hæc indicia fusiori oratione persequamur.

1.) Eventum contigisse nisi usu sensuum, aut auctoritate constare non potest: quare cum ea de re quæstio instituitur, leges criticæ, quas de utroque in logica (p. 2. c. 5. 6. & p. 3. c. 4.) copiose suppeditavi, in subsidium vocandæ sunt. Hac ratione certi reddimur, evenisse omnino ea facta, quæ de Moyse Hebræorum duce, Christo Servatore nostro, ejusque Apostolis in sacris litteris referuntur tum & ea, quæ a testibus coævis, & ocultati SS. Augustino, Quomodo verum miraculum discernitur ab effectu fabuloso?

Ambrosio, Hieronymo, aliisque narrantur; neque in dubium vocari possunt nisi ab eo, qui omnem fidem humanam abjecerit. Ex eodem vero capite explodimus Atti Nævii prodigium, qui inspectante Tarquinio, ac populo Romano cotem novacula discidisse perhibetur: nullo enim idoneo teste nititur, ut vel ex ipsa Livii narratione patet, quin risum fuisse, & in fabulas relatum ex Tullio manifestum est. *Nec possum*, ita ille, *Atti Nævii, quem commemorabas, lituum contemnere. Sed qui ista intellecta sunt, e philosophis debeo discere, præsertim cum pluribus de rebus isti divini mentiantur.* Et rursus: *Omitte igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi: contemne cotem Atti Nævii: nihil debet esse in philosophia commentitiis fabellis loci.* Ita quoque fide minime digna censemus facta quædam prorsus stupenda, quæ Philostratus Apollonio Tyanæo tribuit; nam auctores æquales de iis siluerunt, & Philostrati librum fabulis, mendaciis, erroribus geographicis, contradictionibus, & iis, quæ certis historiæ romanæ monumentis contraria sunt, scatere demonstrarunt Eusebius Cæsareensis (*a*), Photius (*b*), Scaliger (*c*), Baronius (*d*), Huetius (*e*).

De nat. D. l. 3. c. 6.

De div. l. 2. c. 38.

2.) Miraculum discerni debet ab effectu mirabili, qui a viribus caussarum materialium insolito modo concurrentibus interdum producitur; ut cum mula Reate peperit, aut Theani Sidicini puer cum quatuor manibus, & totidem pedibus natus est, qualia velut verissima prodigia laboriose olim Julius Obsequens collegit. Hic vero opus est egregia rerum naturalium peritia, qua quia vulgus destituitur, plurima in miraculis numerat, quæ talia nequaquam sunt. Physicæ igitur diligentem navem operam, caussasque naturales, constantes motuum leges,

Ab effectu mirabili et naturali

(a) *L. adv. Hierocl.*
(b) *Bibl. cod. 44.*
(c) *In Eusebian.*
(d) *Annal. t. 1. an. 78.*
(e) *Demon. Evangel. prop. 9.*

ac totius, qua cognosci potest, naturæ ordinem perscrutentur, necesse est, quibus de miraculis sententiam ferre incumbit. Neque tamen, quod supra monui (§. 95. schol. 2. n. 5.), omnia sine discrimine in dubium vocanda sunt ea solum de caussa, quod omnes naturæ vires, earumque efficacitas a nobis cogno ci haud potest; ut enim multa nos lateant, scimus certo non esse, eam in saliva cum pulvere commixta vim, ut oculos cæci nati continuo aperiat: scimus certo eam inveteratorum morborum esse naturam, ut non subito, & uno prope momento, pronunciatis quibusdam vocabulis formato crucis signo, aut solo vocis imperio prorsus tollantur, viresque amissæ redeant. Quare effectus non duntaxat secundum suum *esse physicum* considerandus est, quod studiose monet auctor anonymus (*a*), & multis probat Hollmanus in commentatione philosophica de miraculis, & genuinis eorum Criteriis, cujus epitome actis Lipsiensibus (*b*) inserta est; sed ad id multo maxime animus averti debet, utrum in his adjunctis, in quibus effectus producitur, vis quædam naturalis operetur, quæ si tum abesse deprehendatur, nihil obesse potest, quod vis ejusmodi ceteroquin ad effectum sufficiens in tota natura exstaret. Atque istud quemadmodum in difficillimorum morborum curationibus a Christo Domino adhibitis certissime; ita in illis, quibus sibi Apollonius tantam apud rudissimam plebeculam famam concitavit; minime obtinuit; fuerat nempe circumscriptor ille egregia pro illorum temporum ratione scientiæ medicæ cognitione imbutus, quod studium sectæ pythagoricæ, in qua ipse nomen profitebatur, imprimis proprium fuisse Jamblychus testatum reliquit; nec nullas ea in arte progressiones fecerat, cum maximam a-

substantiarum materialium? *Prodig. lib. imperf.*

(a) *Traité des miracl.* p. 1. c. 3. & 18.

(b) *Ad ann.* 1728 *pag.* 28.

Vit. Pythagoræ c. 15. & 34.

dolescentiæ partem in celeberrimo ad Ægas Æsculapii fano transegit, ejus sacerdotibus familiarissime usus, quos medicæ admodum peritos fuisse vel ex eo colligi potest, quod omnis ejus idoli cultus, ac religio in diversorum morborum curationibus constiterit: vid. Arnobius (*a*), item Lucianus in Philopseude (*b*). Hoc porro adjumento instructus eas orientis regiones peragravit, in quibus ob ingentem medicorum penuriam in Diis numerabantur, qui corpore ægris aliqua ratione mederi scirent: quare mirum non est, Apollonium factis quibusdam curationibus tantam in rudibus, ac superstitiosis animis commotionem effecisse, ut alter Æsculapius, vel Chiron haberetur. Magistrum hunc suum egregie secutus est Alexander quidam, quem similibus fraudibus ignoranti plebi illusisse auctor est Lucianus in Pseudomanti. Huc quoque pertinent morborum sanationes in Æsculapii templo ab ipso Deo, si mendacibus sacrificulis fides habenda foret, reapse ab illis ipsi per medicamenta naturalia occulte applicatæ procuratæ. Quemadmodum demonstravit Origenes adversus Celsum, & ex laudata Luciani Philopseude patet, cujus hæc sunt verba: *Æsculapius, ejusque posteri salutaria pharmaca admoventes medebantur*. Consulatur quoque Moshemius (*c*). Quamvis alias pretio quoque conduxerint, qui se Æsculapii ope sanatos publice mentirentur; quam ob rem Aristophanes (*d*) servulum, cui nomen Carion, has sacerdotum Æsculapii fraudes jocose exagitantem in scenam induxit.

(a) *Cont. gen. L. 1.*
(b) *Opp. t. 2. p. 333.*
Opp. t. 1. p. 750.
L. 3. p. 124.
(c) *In Cudw. c. 5. s. 1. §. 84. not. 2.*
(d) *Pluto act. 5. v. 555.*

Ab effectu naturali circumscriptoris?

3.) Necesse quoque aliquando est, ut miraculum a consuetis circumscriptorum fraudibus, & dolosis artibus discernatur: quo quidem ipsa hæc, quæ nunc de Apollonio, Alexandro, & Æsculapii sacerdotibus commemoravi, aliqua ratione pertinent; sed

fuisse etiam alia; quæ huc proprie referuntur, ab Apollonio patrata dubitari vix potest; quale illud est, quo populo Atheniensi imposuit, per se in foro dæmoniacum ab infesto hospite, qui in ejus rei signum statuam in portu regio dejecerit, liberatum fuisse. Hujus generis quoque sunt miracula, quæ olim de Vespasiano, & Adriano Imperatoribus in vulgus sparsa sunt; Vespasianus oris sputo cæcum, & impulsione pedis manu captum curasse: aut dudum viri doctissimi Daniel Huetius (*a*), Baronius (*b*), Bellarminius (*c*), aliique demonstrarunt, eas sanationes ab occultis Ægyptiorum sacerdotum Serapidis, inter quos Alexandriæ res acta est, fraudibus profectas, morbosque eos ab hominibus pretio corruptis simulatos fuisse Vespasianus nimirum elatus adulationibus Flavii Josephi, qui ipsum promissum divinis oraculis Messiam assentatorie proclamabat, & solii firmandi cupiditate adductus, id non alia melius ratione apud populum superstitionibus, ac Serapidis præsertim culti addictissimum se obtenturum speravit. Videatur Moshemius. Neque etiam prætereundum: quos præcipuos horum mirabilium scriptores Tacitum, & Svetonium in his enarrandis inter se non consentire; quod enim alter de manu, hic de crure refert. „ Alexandriæ, „ *scribit Tacitus*, quemquam cæcum moni„ tum a Deo Serapide ad Vespasianum ve„ nisse, & rogasse. —— Alius manu æger „ eodem Duo auctore, ut pede, ac vestigio „ Cæsaris calcaretur, orabat. *Svetonius con„ tra*: E plebe quidam luminibus orbatus: „ item alius debili crure sedentem pro tribu„ nali pariter adierunt, orantes opem valetu„ dinem demonstratam a Serapide per quie„ tem restituturum oculos, si inspuisset: con„ firmaturum crus, si dignaretur calce contin-

(a) *Demon. Evangel. prop. 9. n. 6.*

(b) *Ad ann. 71. n. 6. et ann. 119. n. 2.*

(c) *De notat. Eccl. c. 14.*

In Cudvvor. c. 4. §. 15. not. 2.

Histor. l. 4.

Vita Vespasiani.

„gere". Inde vero patet, auctores hos nimium incertis vulgi rumoribus tribuisse, neque adeo ipsorum narrationes semper fide dignas esse. At jam quid in id genus eventibus disjudicandis subsidii adhibebimus? Præter accuratissimum omnium adjunctorum examen vix quidpiam certi præscribi posse videtur; nonnumquam fraudes sunt patentiores, quæ a quovis non plane obtusæ aciei ingenio detegi possunt; alias magis occultantur; sed & tum vigilans in singula attentio nebulas dissipabit. Quodsi tamen aliquando dubium remaneat, id facile tolletur, si sedulo observentur ea, quæ mox dicam?

Ad effectu naturali dæmonum? 4.) Ut miraculum a naturalibus malorum geniorum operationibus, quas ipsi Deo permittente nonnumquam exercent, acute distinguatur, varii varia præcipiunt. S. Thomas ex S. Augustino docet miracula a dæmonum præstigiis differre potissimum efficacia, duratione, utilitate, modo, ac fine: Hollmanus in supra laudata commentatione jubet animum converti ad contemplanda adjuncta personæ, quæ effectum admiratione dignum producit; tum ad susceptæ actionis primarium, ac ultimum finem.

§ 21 22. „Supponere licet, *ita ille*, miracula omnia „a quacumque demum caussa ministeriali „proficiscantur, ita manifeste esse comparata, ut judicio omnium, qui vires humanas „intelligunt, easdem superent, ut adeo eadem non nisi alius cujusdam invisibilis caussæ concursu fieri posse omnes facile judicare queant; duo autem modo hic sunt caussarum genera, ad quæ duce revelatione recipere nos possumus, Deus, & qui illi inserviunt boni angeli, diabolus, & dæmones, „ex quorum numero alterutrum certe ad miraculosi (vel mirabilis) effectus productionem „concurrere oportet, cum tertium quid neque

„ ratio, neque revelatio præter hos ipsos agno- „ scat. Qualis autem caussæ homo, qui ef- „ fectum viribus suis majorem producit, usus „ fuerit opera, Deine, an diaboli, id ex cir- „ cumstantiis personarum, ut & fine, & scopo „ actionis dijudicandum est. Etenim si homo „ sit, de cujus erga Deum pietate aperte con- „ stet, hicque, quantum ex ejus actionibus „ reliquis cognoscere licet, honeste, & pie „ vivat, atque a fraude, dolo, fallaciaque „ liber sit: de eo jam maxime est probabile, „ eum solius Dei ope adjutum effectum illud „ producere. Si vero accedat, illum actioni- „ bus suis nihil nisi amplificandam Dei glo- „ riam, & promovendum ejusdem inter ho- „ mines cultum quærere, ipsum nec honorem „ proprium, nec divitias, fortunasque alias, „ aut alia tantum ejusmodi sectori; sed unice „ agere, ut homo magis, magisque ad Deum „ agnoscendum, prædicandum, colendumque „ adducatur; eum etiam in finem, quidquid „ faciat, suscipere, ut doctrinam de Deo tra- „ ditam magis, magisque eo ipso confirmet: „ tum vero quin talis ipsius Dei adjutus o- „ pera agat, nullum omnino amplius est du- „ bium. Imprimis autem sedulo hic attenden- „ dum est, num tales ejusmodi homo de Deo „ foveat doctrinas, quas jam ipsa sibi relicta „ ratio impias, atque profanas esse intelligit; „ an vero ea de eodem, ejusque voluntate „ tradat, quibus in agnita veritate naturali „ magis, magisque confirmemur, defectus et- „ iam rationis suppleantur, & perficiantur". Hæc Hollmanus; quæ denique doctrina eo redit: veram miraculum ab effectu dæmonum naturali certissime dignosci, si operans, operandi modus, finis, quibus addi potest, multitudo talium effectuum in accuratissimum examen vocentur. Sed sunt hæc paullo uberius enucleanda: Examinandus igitur est.

Operans; Duplex præsente in casu quæstio oritur, una *juris*; utrum dæmon vi sufficiente ad effectum hunc mirabilem edendum polleat; altera *facti*: utrum reipsa dæmon illum effecerit. Priori penitus satisfacere nequimus, nisi rum, cum evidens est, veram legum naturæ universalium mutationem, quæ ad solum Deum pertinet (§. 96. schol 1.), factam fuisse. Posteriorem ut definiamus, in vitam, mores, aliasque hominis, qui effectum mirabilem patrasse videtur, qualitates oculorum, mentisque aciem intendimus, atque in his præter commemoratas ab Hollmano insignem quamdam animi demissionem, quæ solidæ pietatis fundamentum est, jure requirimus; fuit enim nullo non tempore proprius hic character omnibus illis, quos a Deo hoc dono condecoratos novimus, ut in Moyse, Elia, Jeremia, aliisque patuit. Animi contra elatio, ac superba præsumtio fidem miraculo detrahit. Postulat equidem aliorum quandoque bonum, ut dona sibi a benignissimo Numine concessa manifestentur; verum patefactionem eam verecundus quidem timor, ac modesta animi submissio comitetur, oportet: facta sua magnifice prædicare; se ipsum admirandum populo insolenti offerre; effectionem miraculorum palam affectare: diem, horamque edendi prodigii cum jactatione designare certa sunt indicia, quibus servus diaboli a Dei famulo, Apollonius a Christo dignoscitur. Hoc potissimum argumento usus est Origines, cum adversus Celsum veritatem miraculorum Christi propugnavit, hocque utendum esse in demonstrandam vanitate miraculorum, quibus superstitiosa antiquitas se extulit, docet, Eusebius Cæsareensis.

Dem. Evangel. l. 3. c. 3.

Operandi modus; Huc imprimis referuntur ipsa operis adjuncta, quæ si ridicula, pue-

rilia, inhonesta, obscœna, & ad credulitatem conformata sint, operationem dæmonis manifeste loquuntur, hæc enim omnia divinam majestatem haud quaquam decent: ita paganorum sacrificia, oracula, fucataque prodigia fera semper cum turpissimis actibus consociabantur; ad crudelitatem pertinebant incisiones illæ sacrificulorum in proprio corpore novaculis effectæ, prolium per ignem traductiones, ac immolationes humano sanguine fœdatæ. Refertur deinde locus, in quo effectus patratur: in sano Æsculapii, aut Serapidis nequeunt nisi simulatæ, aut præstigiosæ, & occulta dæmonum ope membrorum curationes adhiberi: at in templo veri Dei, ad sepulcrum, aut imaginem alicujus sancti sua hominibus obsequia malus genius deferre non solet. Referuntur denique subsidia, ac instrumenta, quorum ope effectus mirabili obtinetur; in his præcipue videndum, an a Deo, vel natura eo ordinentur? an eorum usus lege seu ecclesiastica, seu civili judeatur, vetetur, aut permittatur? an ad pietatem augendam, Deique cultum promovendum idonea sint?

Finis, ad quem effectus mirabilis, qui in quæstione vertitur, natura sua tendit, vel saltem spectatis omnibus adjunctis tendere prudenter existimandus est. Hac in re extra controversiam ponitur, verum miraculum semper ultimo ad amplificandam Dei gloriam; proxime autem vel ad doctrinam quampiam; confirmandam, vel ad demonstrandam alicujus sanctitatem, vel ad patefaciendam quamdam perfectionem divinam, vel ad beneficium homini conferendum, vel denique ad Dei cultum, & virtutis exercitium in spectatoribus promovendum collineare. Si igitur quis effectum mirabilem ad propriam suam gloriam, ad utilitatem

& commodum dirigat; si per illum lucrum temporarium quærat: si illo ad morum corruptionem, ad fovendas doctrinas impias abutatur, sine mura ex miraculorum numero expungendus erit. Indē omnia veterum paganorum miracula vel solo hoc titulo rejicienda sunt, quod ad polytheismum rationi naturali alioquin repugnantem, & turpissimam idolatriæ superstitionem corroborandam collineaverint. Atque character hic, qui a doctrina sive illa, qua effector miraculi imbutus est; sive illa, ad quam confirmandam effectus miraculis speciem referens tendit, est hoc loco omnino præcipuus, quod miracula tum a Christo, tum ab Apostolis, eorumque successoribus perpetrata expendenti obscurum esse non potest. Ipse olim Dominus populo suo hanc regulam constituit: „ Si surrexerit in medio tui „ prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum, atque portentum. Et evenerit, quod locutus est, & dixerit tibi: eamus, & sequamur Deos alienos, quos ignorans, & serviamus eis: non audias verba prophetæ illius, aut somniatoris.

Deut. c. 13 v. 1. 2. 3.

Quod si itaque doctrina ea aperte cum ratione, morum honestate, aut alia quapiam veritate per revelationem cognita pugnet, nulla potest miraculo fides haberi; ubi contra maximum veritati pondus accedit, si illa in se honesta sit, rationique congrua, etsi naturales hujus vires exsuperet; neque tum oberit, quod ea religioni in illa provincia, in qua miraculum patratur, dominanti opponatur, quemadmodum imperite, ut non dicam, impie aliqui contendunt. Sane si istud ita se haberet, numquam Idololatræ miraculis eorum, qui veram ipsis religionem annunciarunt, ad christiana sacra amplectenda permovere debuissent, quod

Pensées philos. pens. 42.

quam impie dictum sit, nemo non videt. At in vitium circuli nos incurrere ajunt nonnulli, ut qui per doctrinam miraculi veritatem, & per hanc illam demonstremus; his quidem respondere non est difficile. Doctrina confirmatur per miraculum, non vicissim; sed necesse utique est, ut doctrina antea ejus sit naturæ, quæ confirmationem a miraculis admittat, id est, ut possit esse vera; sique sit, tum miracula ipsam certo veram commonstrabunt. Non igitur requiritur, ut prius cognoscamus; aut ponamus doctrinam esse veram, quam certi simus de veritate miraculi; requiritur tamen, ut prius nobis appareat possibile esse, ut doctrina vera sit, & nequeunt miracula ejus veritatem comprobare nisi præstabilita, & præcognita hac possibilitate: verbo ex possibilitate, vel probabilitate doctrinæ veritatem miraculi, & ex veritate miraculi veritatem doctrinæ dijudicamus. Sunt nempe doctrinæ quædam manifesto falsæ: ut polytheismus, & quæcumque sive rationi, sive revelationi clare opponuntur, quarum veritatem nulla umquam miracula comprobabunt: sunt quoque doctrinæ evidenter veræ, quæ se ipsas quodam modo demonstrant, quales multæ in jure naturæ reperiuntur; hæ miraculis non egent, neque ab ipsis majorem evidentiam, nisi forte comparate ad rudiores, obtinere possunt; sunt denique doctrinæ ex natura sua indifferentes, ac vel solum possibiles, vel vero probabiles etiam; atque his miracula pondus addunt, nobisque certa illarum veritatem patefaciunt. Ita moralis Christi doctrina nobis magna ex parte evidens est, fuissetque talis, tametsi nulla accessissent miracula; reliqua ejus doctrinæ pars clare ad Dei gloriam, & ad constabiliendam inter homines virtutem tendebat: quam ob

rem non modo possibilis, sed & quam maxime probabilis apparebat; at ut summa haberetur de ejus veritate certitudo, miraculis confirmanda erat. Verum omnia Servatoris prodigia in irritum cecidisset, si vel una doctrina ab eo traditæ pars clare repugnans, aut quocumque modo aperte a veritate aberrasset. Ita fere hunc nodum Clarkius solvit.

Traité de l'existence et des attrib. de Dieu, t. 3. c. 6.

Multitudo; effectus nimirum mirabiles, qui frequentissime, et fere continent eduntur, divinæ originis esse dubitari non potest; continuam enim repetitionem eorum, quibus homines etiam ex rationis præscripto judicium ferentes in errorem induci possunt, admittere cum infinita Dei bonitate, et providentia minime congruit. Inde magi in Ægypto portenta sua præstigiosa, quæ veris Moysis miraculis opposuerunt, diu continuare nequiverunt; ubi contra a Moyse, Christo, Apostolis, eorumque successoribus prodigia & plurima, & continenter, & longo tempore edita sunt. ,, Sane, ut scribit Gennensis, numquam falsa miracula in ,, falsæ doctrinæ comprobationem facta, & ,, quidem continenter, ac perpetuo facta legas, ut in eorum suspicionem homines venire numquam potuerit. Providentiæ enim ,, divinæ illud est, quod enunciat Cicero: ,, commenta delet dies."

Ab effectu naturali angeli?

5.) Verum denique miraculum discernendum est ab effectu mirabili, quem bonus angelus viribus suis naturalibus, & secundum leges sibi a Conditore suo præstituras agens aliquando producere potest. At vero id certo definire omnino difficillimum; ignoramus enim, quid vires angelorum naturales valeant, quid forte recusent; ignoramus, quæ ipsis leges constitutæ sint. Id tamen dubio caret, non posse ipsos vi sua naturali quidpiam contra generales naturæ uni-

versæ leges moliri, ac eas præcipue, a quibus omnis hominum prudentia, consiliumque pendent.

Quod ad miracula Christi Domini attinet, ea fuisse opera vere divina certi sumus, propterea, quod ipse iis ad comprobandam suam divinitatem usus; & semet eadem efficere clare testatus est. Hæc porro difficultas non magno est opere curanda: si modo morali certitudine constet, nihil cum malo genio negotii intercedere; angelus enim, seu vi sua naturali ut caussa principalis, seu ex speciali Dei jussione ut caussa ministerialis agat, nobis minime; imponet. Quare si quando simili in casu falsum formaretur judicium, & effectus ab angelo naturaliter productus in miraculis haberetur, nullum eo ex errore damnum, aut incommodum vel contra cultum Dei, vel contra morum honestatem, sanamque doctrinam, vel contra externum reipublicæ sive sacræ, sive profanæ statum enasceretur. Atque inde ipsa Ecclesia, eum de aliquo in Sanctorum numerum referendo agitur, miracula, de quibus id genus unum oriri posset, tamen in locum legitimæ probationis admittit, quod S. P. Benedictus XIV. testatur. Sed satis de his. Porro quæ adhuc de mundo, ac effectis tam naturalibus, quam supernaturalibus disserui, eo pertinent, ut supremi omnium Conditoris gloria magis semper, ac magis amplificetur.

De Can. SS. l. 4. p. 1. c. 6. n. 11.

Finis Cosmologiæ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CONSPECTUS

COSMOLOGIÆ.